

ముగ్ధప్రణయము.

[ఒ థె ల్లో]

[ముగ్ధహృదయసంజనిత ప్రణయవశమ్మన నమరూపుడుకాని పతింగూడి
నిష్కళంక కేశిత తల్లము ప్రదర్శించి, తుద కాతనిక తి కరయె
జగన్మాతను సంస్మరించుచు ననువులఁబాసిన యప్రతిమాన
పతివ్రతామతల్లియొక్క విషాదాంత చారిత్రము.]

గ్రంథకర్త:

కర్తాపాలెము లక్ష్మీనరసింహరావు.

ముగ్ధప్రణయము.

[ఒ థె ల్లో]

ఇయ్యది,

జగద్విఖ్యాతుడగు పేక్కుపియరు కవీంద్రుఁ డాంగ్లమున రచించిన
సుప్రసిద్ధ 'ఒ థె ల్లో' నాటకమునకు రసభావానుగుణ్యముగ
కర్త పా లె ము లక్ష్మీ న ర సిం హా రా వు చే
రచింపబడిన యాంధ్రానువాదము.

మ. రా. శ్రీ రాయసము వేంకటశివుఁడు పంతులు

M. A. L. T. గారిది.

మొదటి కూర్పు : 1200 ప్రతులు.

బెజవాడ : ఆంధ్ర గ్రంథాలయ ముద్రాక్షరశాలయందు

క. కోదండరామయ్యగారిచే ముద్రింపబడియె.

1933

స్వస్వామ్య సంకలితము.]

[వెల రు 0—12—0

N. B.—All rights, the enactment right in particular,
are hereby strictly reserved.

తొలి పలుకు.

షేక్స్పియరు మహాకవిప్రణీత మగు విషాదాంత నాటకములలో నెల్ల “ఒథెల్లో” పరిపూర్ణమయిన దనియు, అందలి కథాసంవిధానము అత్యద్భుతమయిన దనియు సరసు లెంచుచున్నారు. ఇందలి ఇయాగోను మించిన దుష్టుని, డెసిడి మోనాను మించిన సుశీలను, ఆకవి చిత్రించి యుండలేదు. ఈ నాటకమున నొక్కొక్కపట్టున మనము దుఃఖవిహ్వలుల మగుచుందుము. ఐనను, నాటకాంతమున తేరపడునపుడు, అదృశ్యులయినది మానవ పాత్రలే యనియు, సుస్థిర మగు నది ప్రేమవిజయ మనియు మనము గ్రహించుచున్నాము.

ఇట్టి విదేశీయనాటకముయొక్క రుచిరతను సర్వతో ముఖముగ భాషాంతరమునఁ గొనివచ్చుట సులభముగాదు. నాపూర్వశిష్యులను, చిరపరిచితులును నగు శ్రీయుత కర్లపా లెము లక్ష్మీనరసింహారావుగా రిపు డీనాటకము నాంధ్రీకరించిరి. పాఠకులు ప్రేక్షకులు నీ పాశ్చాత్యనాటక మాధుర్యమును సమగ్రముగఁ గోలి యానందించుటకై యీ యాంధ్రాను వాదమునఁ గొన్ని యావశ్యకములగు మార్పులు చేయఁ బడెను. నాటకమునకుఁ గొత్తపే రిడుట, పాత్రలకు హిం దూనామధేయము లొనంగుట, కథారంగమును భారతదే మునకుఁ దరలించుట, విదేశాచారములకు మాటుగ హైం దవ సాంప్రదాయములు చొప్పించుట, ఒక్కొక్కచోట కథను నను నించుక మార్పుచేయుట—ఇవియే ముఖ్యమగు మార్పులు. అంగ్లనాటకమందలి సొంపు లాంధ్రములోనికి

బాగుగఁ గొని వచ్చుటకే యీ మార్పులు చేయఁబడెను. కాని, యివియన్నియు చిన్న చిన్న మార్పులే. మొత్తముమీఁద నీ భాషాంతరము, భావమునందును భాషయందును, మాతృక ననుసరించియే యున్నది. షేక్సుపియరుని యతులితకథా చమత్కృతీయు, సంభాషణాసారస్యము నీ యాంధ్ర రచన మున విస్పష్టముగ గోచరించుచున్నవనియు, పై మార్పుల మూలమున నీ యాంధ్రానువాదము కొన్ని పట్టుల నవ్యనాటకమువలె నలరారుచున్నదనియుఁ జెప్పనగును.

కవిసారస్వభాముఁడగు షేక్సుపియరు భావసంపదను, సరళమును సరసమును నగు పదజాలమున నీ యాంధ్రకవి ప్రకటించిన రీతి నొకింత చదువరులకుఁ జవి చూపుట కీ నాటకము నుండి కొన్ని యుదాహరణముల నిచ్చుచున్నాను.

“ప్రచం—ఛీ! దుర్మార్గుఁడా, నామద్దుపట్టి నెచట వాచితివి? ఓరీ పాతకీ! నీవు దానిపై నెట్టి మెదు జల్లితివిరా! అసామాన్యసౌందర్యవతి నామద్దుబిడ్డ, ఎట్టి విలాసవంతులఁ గూడఁ గన్నెత్తిచూడని ముద్రాలు మాకుముద్వతి, ఎట్టి మాయ మంత్రములు లేకున్న నీ యట్టి కురూపి ననుసరించునా? గడపదాటియెఱుంగని సుకుమారి, యిల్లు వాకిలి విడిచి, వికారరూపి వగు నీవెంటవచ్చినదన్న, లోకము నవ్వదా? రసగంధకాది సిద్ధాషధములఁ బ్రయోగించి, నీవు నా బిడ్డ కోమలయౌవనమును గఱకుదేర్చితివి.” (పుట. 19)

“శ్యామ—యుద్ధరంగమునందలి బాహుబల ప్రదర్శనముచే నా కరములఁ కాయలు గాల్చియున్నవేగాని, తళుక్కు బెళుకు మాట చాకచక్యము నాకెంతమాత్రముఁ జేతకాదు.” (పుట. 24)

“నా పడిన కష్టములకు నన్నామె ప్రేమించెను. ఆమె నాయొఁ జూపిన జాలిక నే నామెను బ్రేమించితిని. ఈ విధముగ నన్యో

ప్రేమము వికాసము గాంచినది. ఇంతకుఁదప్ప వేరే మందులు
మాకులు నే నేమియు నెఱుంగను.” (పుట. 28)

“కుము—గీ॥ మున్ను నాతల్లి తనడగు పుట్టినిల్లు
వదలి మిమ్ముఁజేరగావచ్చినటులె,
వీను నావిభుఁజేరఁ బోయెదను తండ్రి;
ఆదరముతోడ నీవు నన్ననుపు మయ్య” (పుట. 29)

“ఇరా—ఈఘూర్కుఁడు కపట మెఱుంగఁజాలఁడు. పె కగపడు
వాతెల సజ్జనులే యని భావించును. కొవునఁ గ్రమ క్రమముగ వాని
యందీ యనుమానమును బెంపొందించుచు, మెడకు గొలుసును దగి
లించి కుక్కను వెంటఁగొనిపోవు చందమున నాతని వశపఱుచుకొని
నా యిచ్చ వచ్చిన చొప్పున నడిపించెద.” (పుట. 40)

ఈరీతిగా నీ నాటకము తెలుఁగుచేయఁబడినది.
మాతృకయందీ కట్టకడపటి వాక్యమున, “ముకుతాత్రితో
గాడిదను దోలుకొనిపోవు చందమున” నని యుపమానము
గలదు. అనువాదకుని మార్పులు స్వల్పములును సందర్భోచిత
ములు నని రసజ్ఞులు గ్రహింపఁగలరు.

ఈ యాంధ్రీకృతనాటకమున ముఖ్యముగ వచనమే
ప్రయోగింపఁబడెను; దీనికిఁ గారణము లేకపోలేదు. పాశ్చా
త్య సాంప్రదాయము చొప్పున, నాటకమందు సంగీతమున
కంతగా తావులేదు. షేక్స్పియరుని యాంగ్లనాటకములందలి
యతిప్రాస విరహితమగు గీతావళి, గద్యపద్యములకు మధ్యస్థ
ముగనుండి, మన తెలుఁగు ద్వీపదను బోలియుండును. పద్య
ముల పొంకముగాని, గానకళా కౌశలముగాని, నాటకగమన
మున కేమాత్రమును నిరోధము గలిపింపరాదని పశ్చిమ
ఇండవాసుల సిద్ధాంతము. భావోద్రేకమును సూచించుపట్టు

లందు మాత్రమే గీతగానాదులు పాడసూపవలయును. ఈ
 సూత్రము ననుసరించియే యీ యాంధ్రకవి భాషాంతరము
 చేసియున్నాడు.

ఇందలిగీతము లెంతయు నొప్పియున్నవని చెప్పనగును.
 మాతృకయందలి “విల్లోపాట” యొక్క సారస్యము తెలుఁ
 గునఁ గొనిరానేరనని కవి తోలుతె వెఱచెను. కాని, షేక్సు
 పియరు పదునాల్గు పదనైదు పాదములతోఁ గలిపించిన యీ
 పాటయందలి భావమును మఱి పదిపాదములతో నీ కవి రమ్య
 మగు “పద్మప్రణయగీతము” గ తెలుఁగునం దల్లెను.

“సాడుబెట్టిన పచ్చిక బయలులొని
 గడ్డిపూలను సమకూర్చి కంకళార
 మొంటి విచ్చించి ధరియించుకొంటి కీర్తి
 ప్రియతరస్కృత కీమమంత దెంగలొవక
 పాడుకొంటివి హృదయకామమృతం
 ప్రాణనాథతరస్కృత ప్రణయవంతం.”

అనుపదములు మాతృకయందలి పాటలోని తుదిపదము
 యర్థమును సువ్యక్తము చేయుచున్నవి.

ఆంధ్రసారస్వతాభిమాను లీ గ్రంథమును విరివిగాఁ
 జదివియు ఆంధ్రనాటకసమాజములవా రీనాటకమును బలు
 చోట్ల ప్రదర్శించియు, కవి కట్టి గ్రంథరచనమునఁ దగు ప్రో
 త్సాహము గలిగింతురుగాకయని కోరుచున్నాను.

గుంటూరు,
 19-8-1933. }

రాయసము వెంకటశివుడు.

మ న వి .

౧౯౨౨ వ సంవత్సరమున తొలుత 'యొథెల్లో' నాటకము నాంగ్లమునఁ జదివినపుడే యిందలి భావములు ప్రాచ్యసాంప్రదాయానుగుణ్యముగ నుంటుచే మనదేశజులకు హృదయంగమములు కాఁగలవని తలంచి యప్పుడే దీని సాంధ్రీకరింప మొదలు పెట్టితిని. కాని "మందఃకవియశః ప్రార్థి గమిష్యామ్యపహస్యతామ్." అను కాలిదాసోక్తి ననుసరించి నాకిందుకు శక్తి చాలదని కొంతవఱకు వ్రాసి నిలిపివేసితిని. తరువాత నప్పుడప్పుడు కొంచెము కొంచెముగ వ్రాసి ౧౯౨౬ వ సం॥మున ముగించితిని. కాని యిందలి భాగములు కొన్ని నాకు సంతృప్తి గలిగింపలేదు. ముఖ్యముగఁ జతుర్థాంకములోని "విల్లో" గీతమునందలి కరుణారసమును బ్రదర్శింపఁ జేయు నా వలనఁగాదని నిరాశఁజెంది వదిలివేసితిని.

ఇటీవల ౧౯౩౨ వ సం॥మున "ఒథెల్లో" నాటకము నెవ్వరో యాంధ్రీకరించి నట్లును నది బాగుండనట్లును నొక విమర్శనము చెదిరితిని. ఆపుడు నా గ్రంథమును బైకిఁ దీసి కొంచెము శ్రమపడి యందలి లోపములను నా శక్తికొలది సవరించి యీ గ్రంథమును దిరుగ వ్రాసితిని. అంత దీనిని గురువులకును, గురుతుల్యులకును, నటకులకును, మిత్రులకును, బలువురికిఁ జూపితిని. అందఱును నిది చాల రసవంతముగ నున్నదనియు నవశ్యముప్రచురింపఁ దగినదనియు వాక్కుచ్చిరి. అంతట ధైర్యము తెచ్చుకొని ౧౨ వంతులు కృషి సలిపి సాధించిన యీ కావ్యకన్యకను రసజలగు సాంధ్రీలోకమున కర్పించుచున్నాఁడను. ఇందలి గుణగుణవిచక్షణ రసగ్రహణపారీణులును, ఆంగ్లాంధ్రోభయభాషాకోవిదులును నగు సదస్యులకు విడిచిపెట్టుచున్నాను. ఒప్పికలేనివారీ గ్రంథమునందలి చతుర్థాంకమును మాత్రమైన సంపూర్ణముగఁ జదువుదురుగాక యని కోరుచున్నాను.

ఇంక భాషాంతరీకరణముపపయములో ననేకాధి ప్రాయము లున్న నే నెఱుంగుదును. ముఖ్యముగఁ గొందఱు మూలగ్రంథములోని పేరు మాన్పించునాడని నొక్కి చెప్పుదురు. భాష యెప్పుడు మాటచున్నదో యేదే తదనుగుణ్యముగ దేశము, కాలము, వేషము మార్చిపోయినట్లే పేరులు

గూడ భాషాసాంప్రదాయానుగుణ్యముగ మార్పుచేయుట త్యాగశక్తికమని నానమ్మకము. అనేకగ్రంథములఁ బరిశీలించి చాలినంత యనుభవము సంపాదించి యాంధ్రీకరణ మన నిట్లేయుండవలెనను నిర్ధారణనేనిపుతో డుదీనిని ప్రచురపఱచుచున్నాను. మఱియు నిందలి నాయక నాయకుల యిరువురి యొక్క వివాదాంతమునకు మూలకారణము వారిరువురి యుత్కటప్రేమము వివేక రాహిత్యమునుండి యుత్పన్నమగుటయే. అందుచే వివేకవిహీనమగు ప్రణయమే యీగ్రంథమందలి మూలవస్తువు. ఈభావమును సరళమగుభాష లోఁ బొందుపఱచునెంచి దీనికి “మృగప్రణయ”మని నామకరణ మొనర్చితిని.

భాషయొక్క పాటవము ననుసరించి, రసోత్పాదనమగునని నానమ్మకము. నాటకమున కెప్పుడును రసమే జీవకళ. కావున నిందలి భాష పాత్రాశ్రయముగాక సందర్భానుసరణముగను, భావానుసరణముగను, రసోత్పాదకముగ సమకూర్చబడినది. ఇందు దోషము లనేకము లుండవచ్చును. సాలిత్వములుగూడఁ బెక్కులుగలవు. ఇన్నిటికిని నా కించిత్తయే కారణమని మనవిఁజేసికొనుచుఁ దప్పలక్షమించి రసమును గ్రహింపవేడుచున్నాను.

అనేకవత్సరములు గుంటూరు కళాశాలయందు విద్యుపయోగమున కాధ్యాపకులుగను, బిదప నెల్లూరు కళాశాలకుఁ బ్రిన్సిపాలుగను నుండి నటియు, నాంధ్రోంగ్లోభియభాషాపాండితీగరిమచే రెండుభాసలయందలి సారస్యమును గ్రహింప సమయలెనటియు నాంధ్రలోకమునకుఁ జిరపరిచితులెనటియు, మ॥రా॥ శ్రీ రాయసము వెంకటశివుఁడు పంతులు, ఎం. ఏ., ఎల్. టి., గారు వాయందలి వాత్సల్య విశేషమున దీనికి “దొలిపలుకు” వ్రాసి యొసంగినందులకు వాటికిని, నీ గ్రంథమును బ్రచురింపఁ బోవు హించిన మిత్రులకును నా హృదయపూర్వక వందనము లర్పించుచున్నాను.

శ్రీమభాష్యము,
పూర్ణానందంపేట, బెజవాడ,
24—8—1933.

కర్త వాలెము లక్ష్మీనరసింహారావు
గ్రంథకర్త.

కర్తవ్యము లక్ష్యనరసింహరావు.

[కృతీకర్త]

కర్త పాఠము నరసింహ రావు

[కృతిభర్త]

[కృతికర్త జనమఁడు]

అంకితము.

నేను మద్రాసులో నుద్వేగము చేయుచుండగా
 ది 19-1-23 న మాతండ్రి గారికి చాల జబ్బుగా నున్నట్లు
 మాస్వస్థానముగు బాపట్లనుండి యొకటి వెంట నొకటి కెండు
 తంతివార్తలు వచ్చెను. నేనారాత్రియే బయలుదేరి బాపట్ల
 చేరి యామరునాడు మా బావగారి కొక జాబు వ్రాసితిని.
 అందలి భాగము లిటఁ బొందుపఱచుచున్నాను.

మా నాయనగారు మొన్న గురువారమునాడు మిగుల సంతోషముతో
 సంక్రాంతిపండుగ నిర్వహించితి నని సంశ్చి పడెనట. సాయంకాలము
 వేళ హఠాత్తుగ వాంతి యయ్యెను. ఔషధసేవఁ జేయఁదలఁచిరి. ఇంతలో
 మైకము గ్రమ్ముచుండెను. తన సహజధైర్యముతోఁ బరవాలేదని చేయి
 మాత్రము జూపెనట. అప్పుడే దృష్టిపోయినది. వాక్కు నిలచిపోయినది.

ది 19-1-23 న రాత్రి పరునొకండు గంటలవేళ మా కుటుంబ
 సింహము లోకాంతరగతమైనది. ... మొగమున నొక్కవిచారము గానఁ
 బడలేదు. ఒక్క కోరిక వెలిఁబుచ్చలేదు. ఒక్క మాటలేదు. ఒక్క పలుకు
 లేదు. నిశ్చింత, నిరామయము ... ఆనాటి యుదయమున నొక్క విమా
 నము తనకై వాకిట వేచియుండఁ దా నధిష్ఠింపఁబోవు చున్నట్లు కలఁ గనె
 నట. ఆమధ్యాహ్న మొంటిగంటవఱకు నిష్ఠాగరిష్ఠుడై జ్ఞాపము సలిపెనట!

ఎట్టి స్వేచ్ఛామరణము ! ఎంతటి పవిత్రగమనము !! సంపూర్ణబా
 క్యత వహించియు బాధ్యతారహితుడగు సన్న్యాసి వోలే సంసారమున
 చందరించిన మోగేంద్రుడు నిరంతరహృదంతరధ్యానతత్పరుడగు శక్తి
 కేంద్రుడు తాఁగన్న సంతానమునకుఁగూడఁ దేజీమావరాసి చంద
 కానముడు ఎట్టికష్టములందేని తొణికియెఱుంగని పైర్వహీమావలుండు
 పైర్వాధిలంఘన పైన్యమందని గభీరహృదయుడు, అట్టి జీలేంది
 ఁది జీవము భౌతికమాపము నతివర్ధించి చనినది.

అశ్రితక్షేత్రముల నిర్మలపయస్సు వరించినవారివాహక మద్యశ్యమై పోయినది. పూర్ణవికాసముగాంచిన పూజాపుష్పము టెక్కలురాలకమున్నే తన దివ్యసౌరభసర్వస్వముతోడ నీశ్వరపాదపద్మములకడ నిష్కళంక హృదయముతోఁ జరమత్యాగమగు నాత్మార్పణము గావించుకొని తరించినది. విజ్ఞానప్రజ్వలితమై యాత్మశక్తిచే నుద్ధూతమగు జీవజ్యోతి పరంజ్యోతియం దొక్క నిమేషమున నైక్యమైపోయినది. నాకు కటము లదరినవి. కండ్లు భ్రమసినవి. గుండె లవినవి. అంధకారపట మెలయెడల నావరించినటయినది. ఈ యంధకారమహారవిమున నే నాశ్రయరహితుడనై యేకాకినై విగత ప్రాణివోలె నిర్విణ్ణుడనై పోయితిని. బాధ్యతారహిత జవ్వనమునుండి యొక్కమారు వార్ధక్యము పైఁ బడినట్లు తోచుచున్నది. జీవము కుంగినది. మేను వడంకుచున్నది. త్రాణ యంతరించుచున్నట్లు చూపట్టుచున్నది....

నేటికి నా.జన్మమందు, నాతండ్రి కగ్ని సంస్కారముఁజేసి యాయన బుణ్యమం దణుమాత్రముఁ దీర్చుకొనఁ గలిగితిని. చేయి వడంకుచున్నది. ఒకరి సంపాద్యమున కాసైనఁ దినియెటుంగడు! నా కొక్క దినముననైన నా తండ్రిని సంతోషపెట్టు నవకాశము లభింపలేదు. పాతకుడను నేను. నాకన్నులుగానఁబడుటలేదు. ఇప్పటికే రాలిన కన్నటిఁబిందువులచే నీ కాగితము సగముతడిసినది. ఇంక నేమియు వ్రాయఁజాలను. నెల్లప్పుడైకొనియెద. చిత్త గింపుడు.”

అప్పటికే కొలఁది దినముల క్రిందటనే నే నీ నాటక రచనఁ బ్రారంభించి యుంటిని. అందుచే విషాద నీహారబిందు పూరితమగు నీ యపూర్వకుముదినీ దివ్యసుమమ్మును భక్తిపుర స్సరముగ నా తండ్రిగారి కంకితముచేసి యా యశ్రుబిందువుల తోడనే పితృతర్పణమాచరించి తరింపఁ దలఁచుచున్నాను.

శ్రీముఖాశ్రయము,
పూరానందంపేట, బెజనాడ.
శ్రీముఖ భాద్రపద శుక్ర
గురువారము.

కర్ల వా లెము లక్ష్మీనరసింహారా:

24-8-1933.

ఓం

శ్రీసరస్వత్యై నమః.

నవళోభాకలితం బనంత మచలా

నందప్రపూరంబు నౌ

కపిలోకంబునఁ గాలువెట్టు తలఁపుల్

కంఠంబు నిండార నే

భవదాశీస్సును గోరి భక్తిమెయి ని

భావించు నో తల్లి! యౌ

కవిహృద్విధివిహార ! భావజననీ !

కై యూత నందీయుమా.

CAUTION.

This entire Drama, or any part hereof, shall not be enacted by anybody unless with the explicit written permission and instructions of the author obtained beforehand.

Bezwada, { K. L. NARASIMHARAO.
24-8-33.

గ మ ని ం పు.

ఈ నాటకము పూర్తిగగాని, యిందలి భాగములుగాని, గ్రంథకర్తయొద్దనుండి వ్రాతపూర్వకమగు ననుమతియు, నియమములును గ్రహింపనిదే యెవ్వరును బ్రదర్శింపఁగూడదు.

ఈ గ్రంథములు వలయువారును, ప్రదర్శనమున కనుమతిఁ గోరువారును,

కర్లపాలెము లక్ష్మీనరసింహారావు,
శ్రీముఖాశ్రయము, పూర్ణానందంపేట, బెజవాడ.
అని వ్రాయవలయును.

పూర్ణానందంపేట,
బెజవాడ,
24-8-1933. } కర్లపాలెము లక్ష్మీనరసింహారావు

ముగ్ధప్రణయము.

నాంది.

త్రిజగత్సాక్షాత్పరమార్థవేదాంతముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణము
 త్రిజగత్సాక్షాత్పరమార్థవేదాంతముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణము
 త్రిజగత్సాక్షాత్పరమార్థవేదాంతముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణము
 త్రిజగత్సాక్షాత్పరమార్థవేదాంతముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణముగీర్వాణము

[నాంద్యంతమున సూత్రధారుడు పుష్పాంజలితోఁ బ్రవేశించి
 యా పూవుల సభాసమలపైఁ జల్లి నిలుచును.]

సూత్ర—పరబ్రహ్మస్వరూపముగు సభాముఖమునకు నమ
 స్కారము. నాయందలి వాత్సల్యవిశేషమున నిట
 కరుదెంచి యున్న సదస్యు లీయాంధ్రదేశమునం
 దనేక నాటకములఁ గాంచియుందురు. అందలిదోషా
 దోషములను గుణాగుణములను బరిశీలించి విమర్శించి
 యుందురు, రసమును గోరియుందురు. కాని, “కా
 వ్యేషు నాటకం రమ్యమ్” అను నార్యోక్తిని సార్థక

పటచంగల తెలుగునాటకమును జూచిరో లేదో
నేను చెప్పజాలను.

నే డీసహృదయబృందము నెదుట నే నొకనూతన
రూపకమును బ్రదర్శింపఁ దలఁచియున్నాను. ఈ దృశ్య
కావ్య మిదివఱకు వానివలెఁ గాక వస్తువిధానము
నందును, రసభావపోషణములందును, పాత్రోచిత్రీయం
దును, నిరుపమానమైన దని చెప్ప సాహసించుచున్నా
ను. ఏలయన నీకావ్యమును మొదట రచించిన మహాకవి
జగద్విఖ్యాతుఁడగు షేక్సుపియరు. నాగరకలోకము
లోని యన్ని జాతులలోను, అన్ని దేశములలోను ఈమ
హాకవి కవితారసముఁ గ్రోలి యానందింపనివారు లేరు.
ఈ మహనీయునిదివ్యవాణి దేశమును కాలమును నతి
క్రమించి ప్రకృతీయందు విలీనమై చిరంతనఫలముఁ
గాంచినది. ఆతనిచే సృష్టింపఁబడిన పాత్రలు శాశ్వత
జీవముఁ గలవై మనలఁ బలుకరింపుచున్నవి. అట్టి
కవినాథునిరచనలయం దెల్ల నీనాటక ముత్తమో
త్తమ మని కీర్తిఁగాంచి యున్నది. అట్టియున్నాంధము
వలని రసానుభవము సాంధ్రలోకమున కందజేయు
తలంపున నీసత్కావ్యమును మిగులఁ బ్రయాసపడి
కడు నైపుణ్యముతో నాంధ్రీకరణమున నిట్లుండవలయు
ననిపించురీతిని రచించె రసజ్ఞుఁడగు నొక్కయువకుఁడ
కవిలోకమున నూతనముగఁ గాలిడిన యశఃకాము
ఁడగు నాతని మీకుఁ బరిచితుఁ జేసెదను. ఈతడు కీ. శే.

కర్లపాలెపు నరసింహారావుగారి కుమారుడు లక్ష్మీ
నరసింహారావు అనేక భాషలతోడి పరిచయము గన్న
వాడు. నవ్యనాటక కళాపోషణమందు మిగుల నభి
రుచి గలవాడు.

ఇంక వాక్పాఠశాలవ్యవస్థ చే గాలయాపన సేయ
నొల్లను. నాటకరచనయందు తక్కువ స్థానము గాం
చిన యాంగ్లకవిపుంగవు నొక్కసారి కీర్తించి యింక
బ్రదర్శనమునకు గడంగెదను. మహాజనులు మాయం
దలి లోపములను దయతో మన్నించెద రని ప్రార్థన.

సీ॥ తన దివ్యసృష్టి విధాతృసృష్టిని మించి

కల్పాంతజీవమై కడలుకొనఁగఁ

దన భావసీమలై తరువాతకవులకు

విహరణసలములై వెలయుచుండఁ

దన మనోహరవాణి ధ్వజదిశల్ వ్యాపించి

మానవహృదయాల మారుమోగఁ

దనకు భాషాయోష దాసీత్య మొనరించి

సకలభూషణములు సంతరింప

గీ॥ ధవళతరకీర్తిమయదేహధారి యగుచు

సూక్ష్మరూపాన జగ మెల్లఁ జూచి చూచి

అతిశయానందపరవశుఁ డగుచుఁ దోచు

షేక్సుపియరు కవీంద్రుని భజింతు నిపుడు.

(తెర దింపఁబడును.)

ఇందలి పాత్రలు.

పురుషులు.

శ్యామలరాయడు:—కథానాయకుడు. ఘూర్జరరాజవంశమున జన్మించియు దేశద్రొమ్మరియై మన కథాకాలమున నాంధ్రరాజ్యమున నెన్నికఁగన్న యున్నతసైనికోద్యోగిగ నున్నవాడు.

ఇరావంతుడు:—శ్యామలరాయని యంగరక్షకుడు. కపటనాటక సూత్రధారి.

విక్రమసింహుడు:—శ్యామలరాయని దండనాథుడు.

ప్రభువు:—కేరళ, సింహళ కర్ణాటకరాష్ట్రముల నావరించియున్న యాంధ్రసామ్రాజ్యమున కధిపతి.

ప్రచండసింహుడు:—ఆంధ్రసామ్రాజ్యశాసనసభయందలి సభ్యుడు. కథానాయకకుఁ దండ్రి.

లక్ష్మణసింహుడు:—ప్రచండసింహుని యనుజుడు. రాజకీయోద్యోగి.

రఘుపతి:—పల్నాటిజమింగారుడు. ప్రేమాతుర్గుడు.

మలిదేవరాయలు:—సింహళమందలి దుగ్గరక్షకుడు.

(ఇంకను నార్తాహారులు, పరిచారకులు సమయానుకూలముగ వచ్చుచుందురు.)

స్త్రీలు.

కుముద్వతీదేవి:—కథానాయిక. ప్రచండసింహుని యేకపుత్రిక. సౌందర్యనిధి; సద్గుణిని.

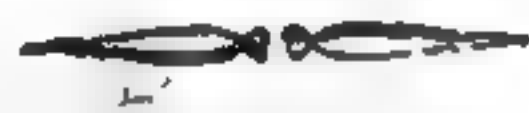
దమనిక:—ఇరావంతుని భార్య; కుముద్వతి పరిచాతిక.

కథావతి:—విక్రమసింహుని యుంపుడుగతై.

ముగ్ధప్రణయము.

ప్రథమాంకము.

(మొదటి రంగము : అంధ్రప్రదేశ్ రాజధాని యొక్క వీధి.)

(ప్రవేశము : ఇరావంతుడు, రఘుపతి.)

రఘుపతి—ఇరావంతుడా! నీ వెంతవాడవురా! నాధన
మంతయు నీనశము గావించితిని, నా పౌత్రములు నీచేతు
లతో బెట్టితిని, నిన్నే నమ్ముకొంటిని. అప్పటికిని,
నీద్రోహచింత మానవుకదా. నీ కంతయుఁ దెలిసియుం
డియును నాకుఁ జెప్పకపోయితివి.

ఇరా—ఛీ! దైవసాక్షి. ఈసంగతి నేను కలలోనైన నను
కొనలేదు. నాకు రవంత తెలిసియుండిన నీతోఁ
జెప్పనా, రఘుపతి?

రఘు—అతనికిని నీకును సరిపడదంటివే?

ఇరా—అది యబద్ధమైనఁ జెప్పితోఁ గొట్టుము. మొన్న నా తఁడు తనకు దండనాథుని నియమించుకొనునపుడు నాధైర్యసాహసములను దెలిపి నన్నుఁ జేకొమ్మని వేడుకొంటిని. నేనే కాక యీ పట్టణమందలి ముగ్గురు పెద్దమనుష్యులు స్వయముగా నాతనికడ కేగి నే నందుకుఁ దగినవాఁడ నని బోధించిరి. కాని గర్విష్టుఁడగు నాధూర్తుఁడు దండనాథుని తా నిదివఱకే నియమించు కొంటి నని నాలుగుకబుర్లు చెప్పి వారలఁ బంపివేసెను.

రఘు—అయితే యెవ్వరినిఁ గుదుర్చుకొన్నాఁడు ?

ఇరా—ఎక్కడో కొండవీటిసీమనుండి వచ్చిన వానిని జేర్చు కొనియెను. చెప్పకొనఁగా వినియుండెనేమో గాని వాఁడు స్వయముగా యుద్ధభూమి నైనఁ జూచినటుల లేదు. లాభనష్టములగుణకారము లేమైనఁ దెలియు నేమోగాని, వానికి సైన్యములు వ్యూహములు యుద్ధములు నిట్టివానియందనుభవము శూన్యమే. అదిగాక వాని కొకవిలాసవతితగులాటము గూడఁ గలదు.

రఘు—ఇట్టివాఁడా, ఆ ప్రఖ్యాతవీరునికి దండనాథుఁడు ?

ఇరా—ఔను. వానినే యీ ఘోరుఁడు స్వయముగ నియమించుకొనియెను. నేనో - యిదివఱకే యాతఁడు కండ్లారఁ జూచుచుండఁగా భీకరరణరంగములలో సాహసపరాక్రమములఁ బ్రకటించిన నేను - అశక్తి కయినాతిగా నుండనలసె.

రఘు—ఆ! ఎంతమాట! నాబోటివాడైన నాతనికిఁ దయి
నాతి గాదు - ప్రాణఘాతినై యుండును.

ఇరా—కాక చేయున దేమున్నది? ఈ సేవకావృత్తిలో
నెక్కడఁ జూచినను నిటులనే యున్నది.

చ॥ శ్రమపడు నొక్కసేవకుఁ డజస్రము స్వామిహితంబై కోరి, త
చ్చ్రమఫల మందు నింకొకఁడు చక్కనిమాటలఁ బల్కి యుక్తిమై,
క్రమముగ నున్నట్లగు నొకండు సిఘరసులకొ గ్రహించి, న్యాయము
లవమైనఁ గానఁబడ దక్కట! యెంతటి పాపకర్మమో.

ఇట్టి స్థితిలో నా కాతనిపై నెంత ప్రేమ యుండునో,
నీ వే యూహించుకొనుము.

రఘు—ఒక్కనిమిషముకూడ నే నట్టి యవస్థ పడఁజాలను.

ఇరా—నేనుమాత్రమే మాతనికి దానుఁడ నైతి ననుకొంటివా
యేమి? ఒక యూహ మనసులోఁ బెట్టుకొని యది
నెఱవేఱుట కీతని ననుసరించి యుండఁదలఁచితిని.
సమయము చూచుకొని యాతనికిఁ దగినశాస్త్రి చేసె
దను. అందఱు నందలము లెక్కువారే యైన మోయు
వా రెవ్వరు? కాఁబట్టి కొందఱు సేవకులుగాఁ గూడ
నండవలసినదే. కాని వారిలో రెండుతెగలు:

ఉ॥ కొందఱు సేవకుల్ దొరలఁ గొల్పుచునుంచురు బుద్ధిహీనులై,
యంచుకె జన్మ మెత్తినటు లాత్మసుఖమ్ముఁ దలంప రెన్నఁడు;
కొందఱు బుద్ధిమంతు లనుకూలరరీత మెలంగు చెక్కడే
సంచు లభించినట్ల విడక సాహస మాని జయింతు ప్రస్వార్థముల్.

ఈ రెండవ తెగవారే నాకు సచ్చినవారు. నేను గూడ నంతే. నేనేగనుక యాఘూర్కునివంటి దశలో నుండి యుండిన నెవ్వరి నాశ్రయింప నక్కరలేకుండ స్వతంత్రముగా సంచరించెడివాడనే. పరమేశ్వరు సాక్షిగ నొక్క చెప్పెదను, వినుము. నాహృదయగత మగు హాంఘలు ఫలించుట కిట్లు వినయవిధేయతలు చూపింతునే గాని నాలో భక్తివిశ్వాసము లేకోశాన లేవు. నామాటలను నాచేతలను బట్టి నాహృదయ మెవ్వరును గ్రహింపలేరు నాది లోప లొకరీతి, పై కింకొక రీతి. నానిశ్చితార్థ మెవ్వరును గనిపెట్టలేరు.

రఘు—ఇది సరేగాని, నిజముగా నిట్లు జరిగెనా నా మొఱకుఁ డెంత యదృష్టవంతుఁడు ! ఇంక వానిభోగమునకు మేరగలదా ?

ఇరా—ఇక పద పద. దానితండ్రిని మేలుకొలిపి యాతని వెన్నాడునటులఁ జేయవలెను. ఆతనిసౌఖ్యము సాంతము సేయవలెను. వానిభోగము భగ్నము సేయవలెను. వాడవాడల వానిదుశ్చరిత్రఁ జాటించి యాతనికి మనశ్శాంతి లేకుండఁ జేయవలెను. దాఁగఁ బోయిన చోటికి దయ్యములవలె మనోవేదన యాతని వెంబడింపవలెను. దాని బంధుమిత్రుల కీవార్త నెఱిగించి వార లందఱఁ గోపవివశులఁ జేయుదమ రమ్మ, త్వరగా రమ్మ.

[ఇరువురుఁ గొంతదూరము నడచుట నభినయింతురు.]

రఘు—ఇదియే యాపెతండ్రియిల్లు బిగ్గరగాఁ గేకలు పెట్టు
దమా?

ఇరా—ఊ! కొంపలు తగులఁబడునప్పు డటచినట్లు గోలగాఁ
గేకలు వేయుము.

రఘు—మేలుకోండి, ఏమండోయి! మేలుకోండి. ఓచండసిం
హుఁడా! మేలుకో, మేలుకో.

ఇరా—మేలుకోండయ్యా, మేలుకోండి. దొంగలు దొంగలు.
లేచి యిల్లంతయుఁ జూచుకోండి. మీపెట్టెలు గిట్టెలు
అన్నియు నున్నవేమో చూచుకోండి. ముందు మీ
కూతు రింట నున్నదో లేదో, చూచుకోండి. దొం
గలు, దొంగలు.

ప్రచండసింహుఁడు—(మేడపై నుండి ప్రవేశించి) అర్ధరాత్రి
వేళ నేమి యాయాగడము?

రఘు—మహాశయా! మీవా రందరు నింటిలో నున్నారా?

ఇరా—మీతలుపు లన్నింటికిఁ దాళములు సరిగా నున్నవా?

ప్రచం—ఏమి యీ ప్రశ్నలు? ఎందు కిట్లడిగెదరు?

ఇరా—ఎందుకా! మీయింట దొంగలు పడినారు. ఇంకను
జూచెదరేమి? ఇప్పుడైనను, బైన బట్ట వేసికొని
బయలుదేరండి. వింటే గుండె బద్దలవుతుంది. నీముద్దు
కూతురు లేచిపోయినది. వెంటనే పరిజనులఁ బిలిచి

బయలుదేరుము. ఆలసించితివేని బ్రహ్మరక్షస్సు నీ కల్లుఁ డగును.

ప్రచం—మీ కేమైన మతిపోయినదా యేమి?

రఘు—ఆర్యా! నాకంతము గుఱుతించితిరా?

ప్రచం—ఏమో! నీ వెవ్వఁడవు?

రఘు—నేను పల్నాటి జమీందారుఁడను - రఘుపతిని.

ప్రచం—ఛీ! ఛీ! ఇక నోరు మూయుము. తప్ప త్రాగి తిక్క బట్టినవానిచందమున నించు కేనియు భయములేక యీ యర్ధరాత్రివేళ నాయింటికి వచ్చి కేక లిడ సాగితివా?

గే య ము

ఛీ ఛీ పోరా చెడుగా నీ విటు । నాను పుత్త్రుపై నాసఁబెట్టుకొని కామాంధుఁడవై కన్నులు గానక । తిరుగవద్దనుచుఁ దెలియజెప్పినను మానవై తివా మానహీనుఁడా । ఛీ ఛీ పో చెడుగా...

రఘు—నన్ను నిష్కారణముగా దూషించుచున్నారు.

ప్రచం—ఛీ పొమ్ము. నేను తలఁచుకొనిన నీకు బుద్ధి జెప్పింపఁగల నని మఱచితివా?

రఘు—అయ్యా, కొంచెము శాంతింపుము.

ప్రచం—దొంగలు దొంగ లంటిరేమిటి? ఇది యాంధ్రమున పట్టణము! నా యిల్లు నట్టడవిని లేదే?

రఘు—ప్రభూ! నే నిచటికి మిగుల సదుద్దేశముతో వచ్చి యుంటిని.

ఇరా—మీరు మీకోపములో సైతానుమాటలఁ బొటించి దేవుని దిగఁ ద్రోయుచున్నారు. మీ కుపకారము నేయనెంచి మే మిటకు వచ్చియుండ మీరు మమ్ములఁ దిట్ట సాగితిరి. పోనిండు. మీముద్దుపట్టి కంచరగాడి దను గట్టుకోనిండు. మా కెందులకు?

ప్రచం—ఓరీ, పరమచండాలుఁడవు.

ఇరా—నీవు; రాజసభ్యుఁడవు.

ప్రచం—రఘుపతీ! నేను ని న్నెఱుంగుదును. ఈయకార్యము నకుఁ దగినశిక్ష వేయించెదను.

రఘు:—నేనన్నిటికి సంసిద్ధుఁడనే కాని దయయుంచి ముందుగ యథార్థము తెలిసికొనుఁడు. రూపవతియగు నీముద్దు పట్టి యీ నిశాసమయమునఁ గూలికి యుద్ధము చేయు దౌర్భాగ్యుఁడగు నొక్కఘూర్కుని చెట్టఁబట్టి లేచిపోయినది. అందులకు మీరు సమ్మతించియుండిన నిపుడు మే మొనర్చినది మహాపరాధమే యగును. లేక మీ కెఱుక లేకయే యీపని జరుగుచుండిన మీ కెఱింగింప వచ్చిన మమ్ములను మీరు నిర్దేతుకముగ నిందించినవా రయితిరి.

ప్రచం—అక్కటా! ఏమిది? ఎట్టిమాట వింటిని? ఇది నిక్కు
పమగునా? నాముద్దుపట్టి, నాబంగారుకొండ నాయం
ట లేదా యిప్పుడు?

రఘు—నిక్కుపముగాకున్న మీతో నేను పరిహాసమాడు
దునా? మీకెంచుకేనియుఁ దెలియకయే యిట్టిఘోర
కార్యము జరిగెనా? ఎంతచిత్రము! అట్టైన మీ
కూతురే మిమ్ము మోసగించినదన్నమాట. మిమ్ము
లక్ష్యముచేసి తనవిధినియమముల వీటబుచ్చి తెలివి
తేటలఁ దెగనాడి, తనరూపరేఖల దేశద్రిమ్మరియగు
నొక్క కారుభిల్లునకర్పించినది. ముందు వెదకి చూడుడు.
ఒకవేళ నీయింటనేయుండిన నన్ను రిదీయించెదరుగాక.

ప్రచం—ఓరీ, ఎవరురా, అక్కడ? దీపములు వెలిగింపుడు.
కాగడాలుముట్టింపుడు. నౌకరులందఱఁ జేరబిలుపుడు.
అయ్యో! కలలో నగుపడిన దంతయు నిజమయ్యెనే!
దీపము దీపము; ముందు దీపము. [నిష్క్రమణము.]

ఇరా—మిత్రమా! ఇంకనేనిటఁ దడయరాదు. నన్నాతఁడు
గుఱుతింపఁ గూడదు. నే నిచటనుండిన ఘూర్కునికి
వైరినని వెల్లడియగును. నేనాతనిఁజూచి యెంత యస
హ్యపడినను గార్యసాఫల్యముకొఱ కాతని ననుసరి
యుండక తప్పదు. ఇప్పుడు సింహాశ్రమీన జరుగు
తిరుగుబాటు నడంప నాతని కీడగు కార్యశూరు
రాజ్యమున లేడని యాతనిఁబో నియోగించిరి.

రాత్రియే ప్రయాణమగునని తోచుచున్నది. కావున
నీక్షణముననే యాతనిఁ గలిసికొనవలయును. పోయి
వచ్చెదను. [నిష్క్రమణము.]

(ప్రవేశము: ప్రచండసింహుఁడు - కాగడాలతో పరిజనముతో,)

ప్రచం—అయ్యో, అయ్యో, ఎంత ఘోర మెంత ఘోరము!
ఎంతటి పాపకార్యము జరిగిపోయినది. ఇంక నా కీ జన్మ
మునకు గర్భశోకమేగతి. రఘుపతీ, నీవు మా కుము
ద్వతి నెందుఁజూచితివి? ఆఘూర్కునివెంటఁ బోవు
చుండెనా? నీ వామె నెట్లుగుర్తించితివి? ఇది నిజమేనా?
అక్కటా ఆగర్భశ్రీమంతురా లగునాముద్దుపట్టి కెట్టి
నిర్భాగ్యుఁడు దాపరించె. కడుగారాబముతోఁ జూచు
చున్న కన్నతండ్రిని నన్నే మోసగించెనే! ఎంతమో
సము! రఘుపతీ! నిన్నామె చూచెనా? నీతో నేమైనఁ
బలికెనా?

రఘు—వా రిరువురుఁ బరిణయమాడఁ బోవుచుండిరి.

ప్రచం—పరిణయమాడఁబోయిరా? ఇప్పటి కది జరిగియుం
డునా? మిత్రులారా! రండు. బంధువులారా, శీఘ్రమే
రండు, త్వరపడుఁడు. మహాఘోరము జరుగుచున్నది,
వేగిరపడ్డి రండు.

—ఇప్పటికీ వివాహమై యుండుననియే తోచు
చున్నది.

ప్రచం—ఆమె యింటనుండి యెట్లు తప్పించుకొనియె? ఇంటి
దొంగ నీశ్వరుడైనఁ బట్టజాలఁడుగదా. ఎంతదో
హ మెంతదోహము! లోకమునం దింకఁ దలదండు
లెవ్వరును దమ కుమార్తెలఁజూచి మోసపోకుందురు
గాక. అక్కటా, పయోముఖవిషకుంభమై కన్నతం
డ్రినగు నాగర్భమునఁ జిచ్చపెట్టి పోయెఁగా! రఘు
పతీ, యావనవతులగు కన్నియల వశపఱచుకొను
మంత్రోషధము లేమైనఁ గలవా యేమి? నాతనయ
యారీతిగ మాయజేయఁ బడెనేమో? అట్టివానిని
గూర్చి నీవేమైన వినియున్నావా?

రఘు—ఔను. కొన్ని మంత్రములు గలవు.

ప్రచం—ఓహో! అటులైన రండి. రండి. అయ్యో, రఘు
పతీ! నీకైన నీయకపోయితినే! అందఱును తలొక
దారిని బొండు. ఇప్పుడు వారెక్కడ నుంచురో నీవూ
హింపఁగలవా?

రఘు—నాకుఁగనుక యిరువురు మంచిభటులఁ దోడిచ్చిన
నిప్పుడేపోయి వారిని గనిపెట్టి వచ్చెదను.

ప్రచం—అటులైన నీ వీ యిరువురతో ముందునడువుము.
మే మిల్లిల్లు వెదకుచు వచ్చెదము. రక్షకభటుల మేలు
కొల్పి యాయుధములఁ గొన్నిటి నడిగిపుచ్చుకొనఁ
యును. రఘుపతీ, ఇప్పుడు నావిషయమై కొంఁ
శ్రమపడుము. నీకష్టము వృధా నేయను. పోవుదము :
(అందఱు నిష్క్రమింతురు) (తెర పడున)

రెండవ రంగము - ఆంధ్రపురమున వేటొకవీధి.

[ప్రవేశము : శ్యామలరాయఁడు, ఇరావంతుఁడు.]

ఇరా—దురమున నెద్దురై తలపడిన వీరభటుల నెందఱునైనఁ జెండాడుదును గాని పొంచియుండి హత్యజేయుటకు నామన సొప్పదు. నామొత్తు ధనము పోసినను నేనట్టి పనిఁ జేయనొల్లను. ఆయుధముఁగొని ప్రచండసింహుని డొక్కలో నొక్కపోటఁ బొడిచి కడతేర్ప వలయునని పలుమాఱు తలంచితినిగాని నా యంతరాత్మ యొప్పు నయ్యె.

శ్యామ—ఇప్పటి కది మేలేయైనది.

ఇరా—ఆ నీచుఁడు దూరమున నిలిచి మిమ్ముఁ బలురీతులఁ దూలనాఁడ్కినాఁడు. చెప్ప నలవిగాని యా తూలుపలు కులు నా చెవులకు ములుకులై నాటెను. ఇపుడు కార్యము పూర్తియైనది గద. ఇప్పుడైన నాతఁ డూరకుండఁడు. ఆతనికి రాజసభయందు మంచి పలుకుఁ బడి గలదు. పట్టుబట్టినఁ బలుకు నెగ్గించుకొనఁగలఁడు. ఎటులేని న్యాయశాస్త్రము తలక్రిందుజేసి యీవివా హము రద్దుపఱిచి మీకు గొప్పశిక్ష వేయింపఁ జూచును.

శ్యామ—చూడనిమ్ము. ఆతని శక్తికొలది ప్రయత్నింప నిమ్ము.

గీ॥ స్వార్థమెల్లను ద్యజియించి పరమభక్తి
 నాంధ్రసామ్రాజ్యమునకు నే నాచరించి
 నట్టి ఘనకార్యపటలి నేఁ డవల నెట్టి
 న్యాయమరయక శిక్షార్హుఁ డంచు నన్నుఁ
 బలుకునంతటి యజ్ఞుడే పార్థివుండు?

అది యటుండ నేను నిర్వక్తృపరాక్రమాన్నితు
 లగ్నఘూర్జరరాడ్వరేణ్యుల వంశాంకురుండను. తూల
 నాడుటకు నీచకులజుడఁ గాను. మఱియు ధనధా
 న్యము లపేక్షించిగాని ఈయాంధ్రసామ్రాజ్యమునఁ
 బ్రసిద్ధి పొందఁదలంచిగాని నే నీకుముద్వతిని వివాహ
 మాడలేదు. నిక్కువముగ నామనం బొ సుందరాంగి
 యందు లగ్నమగుటచేతనే స్వేచ్ఛావిస్ఫూర్తితో వి
 రాజిల్లు నాస్వతంత్రజీవనమును దోసిరా జంటిని.
 నిర్బంధప్రావారమగు గార్హస్థ్యము స్వీకరించితిని.
 లేకున్న రత్నగర్భుని రత్నరాసుల నెల్ల నా కొనంగి
 నను స్వేచ్ఛాప్రియుండనగు నే నిట్టిబంధమున కొడం
 బడియుండను. మిత్రమా! ఆవచ్చు దీపకాంతు లేవో
 కనుంగొనుము.

ఇరా—కుర్ధుఁ డగు నాయమతరీడి పరిజనముతోఁగూడ
 వచ్చుచున్న ట్లున్నాఁడు. మీరు వడివడిగ నింటి
 నడుపుఁడు..

శ్యామ—ఏమీ? నే నింటికి నడచు టెందులకు? నే నిచ్చ
 నిలిచియుండెదను. వారిని రానిమ్ము.

క॥ నాదగు బలసంపత్తియు
నాదగు నీ జీవితంపు నైర్మల్యంబున్
నాదగు నున్నత పదవియుఁ
గ్గాదని నాతో నెవండు కయ్యముసేయున్.

ఇరా—ఇ వేవియు వారికంటి కాగవు.

(ప్రవేశము : విక్రముఁడు కొంద టుద్యోగులతో)

శ్యామ—ఓహో ! మనవారలే నాదండనాథుఁడు విక్ర-
ముఁడు రాజకీయోద్యోగులతో నరుదెంచి యున్నవాఁడు.
మిత్రులారా ! మీకు శుభమగుఁగాక. విశేషములేమి ?

విక్ర—ఆర్యా ! ప్రభువర్యులు మిమ్ముఁ గుశలమడిగి తత్త్వ-
ణమే తోడుకొని రమ్మని మా కానఁబెట్టిరి ?

శ్యామ—అట్టి యవసరమునకు హేతువేమై యుర్రుదునో ?

విక్ర—సింహాశ్రమునుండి కబురువచ్చినది. ఆవేడిమీఁద జరుగ
వలసిన పనులుండనోపు. లంకాధిపతి కబురుమీఁదకబురు
పండ్రొండు కబురు లంపినాఁడు. అందుచే నీయర్ధరాత్ర
ముననే సభ్యు లనేకు లరుదెంచి రాజసభ నలంకరించి
యున్నారు. వెంటనే మిమ్ముఁ బిలువఁబంపిరి. మీరింట
లేనందున మీకొకకు నలుదిక్కుల నలువురఁ బంచిరి.

శ్యామ—ఈశ్వరుని కటాక్షమున నిట మీకంటఁ బడితిని.
ఇప్పుడే యింటకేగి యొక్కమాట చెప్పి వచ్చెదను.

[నిష్క్రమణము.]

విక్ర—ఇరావంతుడా! ఆతఁ డిచ్చట కేలవచ్చెను?

ఇరా—ఆతఁ డీనాఁ డొక మానవమృగమునకై వలవేసి
నాఁడు. అది చేజిక్కిన వాని జన్మము సఫలమైనట్లే.

విక్ర—అదేమో నాకంతు బట్టలేదు.

ఇరా—నేఁ డాతఁడు పరిణయము చేసికొనియె.

విక్ర—ఎవరిని?

[ప్రవేశము: శ్యామలుఁడు]

ఇరా—పరిణయము—(శ్యామలునితో) మహాశయా, ఇంకఁ
బోవుదమా?

విక్ర—మీకొఱకు వెదకుచు మఱొక్క జట్టువచ్చుచున్నది.

ఇరా—శ్యామలరాయధిపా, దయచేసి నామాట వినుఁడు. ఆ
వచ్చునది ప్రచండసింహుఁడు. ఆతఁడు కోపోద్రిక్తుడై
దురుదేశముతో నరుదెంచుచున్నాఁడు.

[ప్రవేశము: రఘుపతి, ప్రచండుఁడు, ఆయుధపాణులగు శిటులు]

శ్యామ—ఎవ రక్కడ? అంతట నిలుపుఁడు.

రఘు—అల్లదే, ఆయఱచువాఁడే ఘూర్కుఁడు.

ప్రచం—ఆఁ దొంగ, దొంగ, పట్టుఁడు. కట్టుఁడు.

ఇరా—ఓరీ రఘుపతి, నీవా, రమ్ము. నిన్నొక వేటాటనఁ దెగ
వేసెద.

[అందఱును గత్తులు దూయుదురు]

శ్యామ—మీ పదనుకత్తుల ఝళిపింపకుఁడు. వానికి మంచు
తగిలి తుప్పుపట్టును.

గీ॥ భయపడను నేను మీకత్తి పదనుగాంచి
మీవయోతిశయం బెంచి మీరు నాకు
మానసియు లటంచు నా మదిని దలఁతు
వార్యవర! నా నమస్కార మందుకొనుమ.

ప్రచం—భీ! దుర్మార్గుడా, నాముద్దుపట్టి నెచ్చటదాచితివి?
ఓరీ పాతకీ, నీవుదానిపై నెట్టి మైదుజల్లితివిరా? అసామాన్య
సౌందర్యవతి నాముద్దు బిడ్డ, యెట్టివిలాస వంతులఁ
గూడఁ గన్నెత్తిచూడని ముద్దరాలు, మా కుముద్వతి;
ఎట్టి మాయ మంత్రములు లేకున్న నీయట్టి కురూపి నను
సరించునా? గడపదాఁటియెఱుఁగని సుకుమారి యిల్లువాకిలి
విడిచి వికారకూపివగు నీ వెంట వచ్చినదన్న లోకము
నవ్వదా? రసగంధకాది సిద్ధాక్షధములఁ బ్రయోగించి
నీవు నాబిడ్డ కోమల యౌవనమును గఱకుదేల్చితివి.
ఈ విషయము ప్రభువున కెఱిగించి వాదించెద. నీవు
లోకకంటకుఁడ వనియు పిశాచానువర్తి వనియు నిరూపించి
తిగిన శిక్ష, వేయించెదను, పద. చూచెదరేమి? వీనిని
బట్టుకొనుఁడు, అక్కలు విరిచికట్టుఁడు.

శ్యామ—నామిత్రు లడ్డుపడ నక్కటలేదు. ఆర్యా! మీరు
నన్ను బంధించి విచారణ కెక్కడికిఁ గొంపోవఁదలఁచితిరి?

ప్రచం—ఎక్కడకా! చెరసాలకు; నేరము విచారణకు వచ్చు
వరకుఁ జెరసాలలో నుండవలయును.

శ్యామ—ఇప్పుడే, అత్యవసరమగు రాచకార్యములకై
ప్రభువర్యులు కబురంపినారు. పిలవ వచ్చిన భటు లిచటనే

యున్నారు. చూడుడు. నేను మీ కిప్పుడు గట్టువడుటెట్లు?

భటు—ఔను ప్రభూ, ఔను. ప్రభువర్యులు కొలువుతీర్చి
యున్నారు. వీరిని బిలుచుకొని రమ్మని మమ్మంపిరి.

ప్రచం—ఏమీ! ప్రభువర్యులు కొలువుదీర్చియున్నారా?
ఈ యర్ధరాత్రమందా? ఏమాశ్చర్యము! అటులైన నీతని
నిప్పుడే తీసికొనిరండు. ఈ యభియోగముగూడ వ్యర్థ
వాదము కాదు. ప్రభువర్యులుగాని తదితర రాజసభ్యులు
గాని యీమహాపరాధము తమదిగా భావింపకపోరు. ఇట్టి
దుర్మితల శిక్షింపకున్న నీతిదూరులే నీతివేత్తలయ్యెదరు.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

(యవనిక పడును.)

మూడవ రంగము : ఆంధ్రపురమున రాచనగరు.

[రాజసభ్యులుచితాసనములపైఁ బరివేష్టించియుండఁ బ్రభువు సింహాసన మధి
వసించి యుండును. కొందఱు ద్యోగులు క్రిందివైపుగఁ గూర్చుండి
యుందురు. ఇరువురుభటులు చెరియొక ప్రక్క నిలిచియుందురు.]

ప్రభు—ఈ వార్తావళి మిగుల నసంబద్ధముగఁ దోచుచున్నది.
ఒకదాని కొకటి వ్యాఘాతముగ నుంటచే నేది నిజమో
తెలియకున్నది.

౧ వ సభ్యుడు—ఔను, ఇవి తలయుఁదోకయులేకుండ నున్నవి.
ఒక జాబులో నూఱు పడవలని యున్నది. రెండవదానిలో
నూటనలుబది పడవ లని యున్నది.

ప్రభువు—ఇపుడే వచ్చిన మూడవ జాబులో రెండువందల పడవ లున్నట్లు వ్రాయబడియె.

౨ వ సభ్యుడు—మన మొక్క సంగతి మఱచిపోవఁగూడదు. ఇం దేదియు సరిగ లెక్కించి వ్రాసినది గాదు. చూచి యూహించినసంఖ్య యగుటచే నింతటిభేదముండు టాశ్చర్యకరము గాదు. మొత్తముమీఁద నొక నాకాదళము సింహళముపైఁ బడుచున్నదనుట స్పష్టము.

ప్రభు—ఔను. అంతవఱకు నొప్పుకొనక తప్పదు.

వార్తాహరి— (అనసరముగఁ బ్రవేశించి) ప్రభువుగా రెక్కడ ? ఎక్కడ ?

ఉద్యోగి—మఱియొక వార్తాహరి వచ్చియున్నాడు.

ప్రభు—ఓరీ, కొత్తవిశేషములేమి ?

వార్తాహరి—ప్లేచ్ఛదళము పశ్చిమతీరము వంకకు వచ్చు చున్నదని తమతో మనవిచేయ నన్ను సైన్యాధిపతి పంపినాడు.

ప్రభు—ఈమాపున 'కిప్ప డేమనవలెను ?

౧ వ సభ్యుడు—గతమునుబట్టి యిది యథార్థమనుటకు వీలు గాదు.

౨ వ సభ్యుడు—ఇది మనలనుమోసగించుటకుఁబన్నినమాయో పాయము. ఏలయన మనము యోజించిచూచినఁ బరాసు లకుఁ బశ్చిమతీరమందలి కేరళముకంటె సింహళము వేయి

మడుంగు లెక్కువ లాభదాయకము. అదిగాక పశ్చిమ
తీరముఁ జేరుట దుస్సాధ్యము. అటుపైనిఁ బడమటి కనుమల
దాఁటుట కష్టతరము. ఒకవేళ దాఁటినను కేరళము దుర్భే
ద్యములగు పర్వత దుర్గములతో నిండియున్నది.

ఇట్టితఱి సుసాధ్యమును లాభదాయకమును నగు సింహ
ళము వీడి దుర్జయమును నిరుపయోగమును నగు కేరళ
ముపై కేగుటకుఁ బరాసులు మూఢులుకారు.

ప్రభు—ఔను, కేరళముపై నెత్తివచ్చెదరనుట యసంభవము.

ఉద్యో—ఇదే మఱియొకవార్త వచ్చెడిని.

వార్తాహరి—ప్రభువరా! మున్నూట పడవలుగల పరాసు
నొకాదళము పశ్చిమతీరమునకు వచ్చినట్లే వచ్చి హఠా
త్తుగ సింహళమువైపునకు మరలుటఁ దాను స్వయముగఁ
జూచితివని నాయకుఁడు మనవి చేయుమనీయె.

ప్రభు—కాఁబట్టి సింహళముపై ననే దాడియని స్పష్టపడినది.
మన ప్రతినిధి యచట నున్నాఁడుగదా?

ఉద్యో—ఆతఁ డిప్పుడు రామేశ్వరము యాత్రార్థ మరుదెంచి
యున్నవాఁడు.

ప్రభు—ఆతని నచటనుండి సూటిగా నిచటికి రావలసిన
దని మాయాజ్ఞ. వెంటనే వ్రాసి పంపుము.

ఉద్యో—చిత్తము.

౧వ సభ్యుడు—ఇరుగో, ప్రచండసింహుడును, నిర్వక్ర
పరాక్రమశాలి యగు ఘూర్కశిఖామణియు వచ్చు
చున్నారు.

[ప్రవేశము: ప్రచండసింహుడు, శ్యామలరాయడు.]

ప్రభు—వీరాగ్రణీ! శ్యామలరాయా! మనకు బ్రబల
శత్రువులగు పరాసులపైకి యుద్ధమున కిప్పుడే నిన్ను
బంపఁ దలఁచితిమి. ఆర్యా! ప్రచండసింహా! స్వాగతము.
ఈరాత్రి మీసలహా మాకుఁ గొఱతవడియె.

ప్రచం—నేనుగూడ మీసలహా పొందవలసి యున్నది. ఈ
నాడు రాజకార్యములేవియు నన్ను మేలుకొలుపలేదు.
గర్భనిర్భేదమగు నాస్వంతవిషయమొందు నన్ను గలంచి
వేయుచుంటచే నింకేయితరవిషయములును నా తల
దూరుటలేదు. నాదే నాకు తలమునిగితాడి ప్రమాణ
మైనది.

ప్రభు—అదేమి? అట్లనుచున్నావు?

ప్రచం—అక్కటా! నాముద్దులపట్టి. నా బంగారుకొండ.

ప్రభు—ఏమి గతించెనా?

ప్రచం—ఆ, నాకు గతించినట్లే. నాయొంటినుండి దుర్మార్గ
ముగఁ గొంపోవఁబడి బలాత్కారముగ నమానుషకార్య
ములకుఁ బాల్పటచఁబడియె.

ప్రభు—అట్లొనర్చిన యా తుచ్చుడెవఁడు? నీచమార్గముచే
నీకును నీకుమారికిని గాకుండఁజేసిన యాదోహి

యెవ్వఁడు? అట్టివాఁడు యువరాజై ననుసరే వానికిఁ దగిన శిక్ష యేదియో శిక్షాస్మృతి నీవే చూచి చెప్పుదువుగాక.

ప్రచండ—అట్లయిన నిదే నమస్కరించుచున్నాను. మీ వాక్యము ననుసరించి మీదండన కర్హుఁడగు దోహి యిడుగో మీయెదుటనే యున్నాఁడు.

ప్రభు—ఇది యెంతయు సంతాపకరము.—శ్యామలా! నీ విందు కేమందువు?

ప్రచండ—అంతయు వాస్తవ మనియే చెప్పితీరఁగలఁడు.

శ్యామ—న్యాయవిశారదుఁడ వగు రాజోత్తమా, నామనవి నాలకింపుము. నే నీవృద్ధునిపుత్రికను గ్రహించినమాట తథ్యము. ఆమెను వివాహమాడిన మాటయు నిశ్చయమే. నేనొనరించిన దోహమెల్ల నిదియే. మతేమియు నెఱుంగను. యుద్ధరంగములందలి బాహుబలప్రదర్శనముచే నాకరములు కాయలుగాసియున్న వేగాని, తఱుకు బెఱుకు మాటల చాకచక్యము నాకెంతమాత్రముఁ జేతగాదు. ఈ ప్రపంచమున యుద్ధముతక్క నేను వేఱొండెఱుంగను. ఈ యేడెనిమిది మాసములనుండియు యుద్ధము లభింపమిచే నాచేతులు తీటఁబట్టియున్నవి. నామన మాతురపడుచు న్నది. కాఁబట్టి నేనిపుడేమియుఁ బ్రతివాదము చేయఁబూను కొనలేదు; యథార్థము వచించెద వినుండు. నాయం దాఠో పింపఁబడిన పరికరములు, మందులు, మంత్రములు, ఇత్యాదులు, నేనేమియు నెఱుంగను. ఇవేవియులేకయే నా

యదృష్టవశమున నే నామె హృదయ మాకర్షింపఁగలిగితిని.
ప్రచం—ఆ! ఏమియు నెఱుఁగఁడా?

మంజరి.

వినరయ్య యీవార్త వింతఁబుట్టించు! ముందుపట్టి నామరిపెంపుమాట
సౌందర్యసరసి నాసౌభాగ్యరాశి । యువిదలమిన్న నాయొప్పులకుప్ప
అంతఃపురమువీడి యరుగనిపాప । పల్లెతిమాటాడ భయమందుబాల
గట్టిగాఁబిలిచినఁగన్నరుగార్చు । కుసుమపేశలగాత్రి కోమలహృదయ
అట్టి నాపుత్రిక యక్కటా! నేఁడు । కూలికిపోరాడు గుణశూన్యుడైన
ఘోరరూపమువాని కులహీను నొకని । నిల్లువాకిలిలేక యల్లాడువాని
కఠినాత్ముఘూర్కునిఁ గామించెనంట । వింటిరే యీవార్త వింతగా లేదె
అడుబిడ్డలగన్న ఆయ్యలందఱును । అరయుఁడీ యాత్మీయ మని దీనిఁదలఁచి
రాజహంసాంగన రమణీయసుగుణ । కాకోలమును దానె కామించునెట్లు?
ఈవార్త నిజమానె యిదినమ్మఁదగునె? ముమ్మాటికిదిమీరు నమ్మఁగావలదు.
మందుల మాకుల మాయమంత్రములఁ । గనుకట్టు వాకట్టు గాలివిద్యలను
శక్తివంచనలేక సాధించి వీఁడువానితో నాముద్దుపట్టిమానసము
మాయలోఁబడవేసి మరులను గొల్పితనవెంటఁ గొనిపోయెఁ దగుదునటంచు
నాడుబిడ్డలఁ గన్న ఆయ్యలు మీర!లాత్మీయముగ దీని నాలించవలయు
నాలించి యపరాధి నర్హ మారీతిఁ । గఠినంపు శిక్షలఁ గడతేర్పవలయు.

ప్రభు—ప్రచండసింహా, ఊరక నీమాటనమ్మి యిట్టి విష
యమున నిదమిత్థమని నిర్ధారణ నేయుట కనువుగాదు.
ఇందుల కేమైన నిదర్శనము లుండవలెను.

అవ సభ్యుఁడు—శ్యామలా, నీవు పరమేశ్వరునిపై నానఁబెట్టి
నిక్కము వచింపుము. నీ వేమైన బలవంతపెట్టిగాని భయ

పెట్టిగాని, ఆశబెట్టిగాని, యామెను వశపఱచుకొంటివా ?
 లేక పలుమారు ప్రసంగించుటచే గ్రమక్రమముగ నామె
 హృదయ మాకర్షింపఁ గలిగితివా ?

శ్యామ—మహాశయులారా ! ఇంక నిట్టి ప్రశ్నలేల ? నా
 యందు దయయుంచి యామె నిటకుఁ బిలిపించి నిక్కువ
 మారయుఁడు. ఆమెతండ్రిగారు వినుచుండ నామెనోటి
 మీఁదుగనే యీకథ చెప్పనిండు. ఆమెపలుకులవలన
 నేను దోషి నని తేటపడినయెడల నన్నుఁ బదభ్రష్టుఁ
 గావించుటయేగాక మీ నిశితకరవాలముల నాశిరస్సు
 చేదించి పాపము నాహరింపుఁడు.

ప్రభు—అటులైన కుముద్వతి నిప్పుడే పిలిపింపుఁడు.

శ్యామ—ఇరావంతుఁడా, ఆచోటు నీ వెఱుంగుదువుగదా.
 తత్తః గమేపోయి యామె నిటకుఁ గొనిరమ్ము.

[ఇరావంతుఁడు నిష్క్రమించును.]

ఈ లోపల నే నేదోషమొనర్చి యామె హృదయముఁ
 జూరగొంటినో దైవసాక్షిగ నిక్కము వచించెదను.

ప్రభు—ఏదీ! ఆకథ చెప్పుము.

శ్యామ—కుముద్వతితండ్రి యగు నీప్రచండసింహాసన కింత
 దనుక నాయం దెక్కుడు మక్కువ యుండెడిది. అది
 కతంబుగ నన్నుఁ బలుమాఱు తమయింటికిఁ గొంపోయి
 నాపూర్వచరిత్రనుగూర్చి గుచ్చిగుచ్చి యడుగుచుండు
 వాఁడు. నేనును నాచిన్నతనమునుండి పడినకష్టముల

చేసిన యుద్ధములు సాధించిన దుర్గములు జయించిన పట్టణంబులు ఆర్జించిన ధనరాసులు మున్నగు వానినిగూర్చి విపులముగఁ దెలుపుచుండువాడను. ఒక్కొక్క రణరంగమున నిల్చి పోరాడునపుడు గాయములగుటయు, మూర్ఛిల్లుటయు, మరల బ్రదుకుటయు యుద్ధములందు జయించుటయు, నొకప్పుడోటువడి బానిసగ విక్రయింపఁబడుటయు, మరల స్వాతంత్ర్యము సంపాదించుటయు, మున్నగు చిత్రవిచిత్రపుచరిత్రల నెల్లఁ గథామాపమునఁ బూసఁగూర్చి నట్లు వినుపించుచు వచ్చితిని. నేను చెప్పనపుడెల్ల కుముద్వతి యాతురతతో దగ్గఱనే కూర్చుండి వినుచుండెడిది. అపు డింట నేదైన పనిగలిగిన వెంటనేపోయి యద్దాని ముగించి తిరిగివచ్చెడిది. తుద కొకనాఁ డామెకోరికపై నాకథ ప్రత్యేకముగ నామెకు వినుపింప మొదలుపెట్టితిని. నేను ఘోరరాజవంశమున జననమంది చిన్ననాఁడే యుద్ధకాంక్షీనై యిల్లువీడి

చ॥ తిరిగిన దేశముల్ గనిన తీర్థములున్ ఘనశైల పంక్తులున్
పరిసర దుర్గమాటవులు వన్యమృగంబులుఁ గూరరాక్షసుల్
గురుతర సైన్యసంతతులు ఘోరరణంబు లభేద్యదుర్గముల్
వరుస ననేకరీతులుగ వర్ణనసేయుచు ముచ్చటించితిన్.

ఆమె యతికుతూహలముతో నాకథ నాలకింపుచు నాకు గాయములు తగిలెనని వలికినపుడు కంటఁ దడివెట్టగా నే నది గతవృత్తాంత మని యోదార్చితిని. సంపూర్ణముగ నాకథ విన్నపిదపఁ జాల చిత్రమగు చారిత్రమని తన సంభ్ర

మాశ్చర్యములఁ బ్రకటించెను. నాపడిన కష్టములకు మిక్కిలి జాలిపడెను. ఒకప్పుడు తా నిట్టి పురుషుఁడుగా జన్మింప నిచ్చగింతునని పలికెను. ఇంకొకనాఁడు తనకిట్టి కథలు వర్ణించి చెప్పఁగల సమర్థుఁ డెవరైన నామిత్రులలో నన్న వానితోఁ దనను బరిణయ మాడఁ బురికొలుపుమని సంకేతపఱచె. ఆభావము నే గ్రహించితిని. నాపడిన కష్టములకు న న్నామె ప్రేమించెను. ఆమె నాయెడఁజూపిన జాల్మిక నే నామెను ప్రేమించితిని. ఈ విధముగ నన్యోన్య ప్రేమము వికాసముఁ గాంచినది. ఇంతకుఁదప్ప వే తే మందుమాకులు నే నేమియు నెఱుంగను. ఇదే కుముద్వతి వచ్చుచున్నది. అడిగిచూడుఁడు.

[ప్రవేశము : కుముద్వతి, ఇరావంతుఁడు.]

ప్రభు—ఇట్టికథలు నాతనయనైన వశపఱచుకొనఁ గలవని తలంచెద. సాధుశీలా ! ప్రచండసింహా ! ఇంచుక శాంత చిత్తుఁడవై యీ విషయమునుగూర్చి యోజింపుము. వట్టిచేతులకంటె మోండిక త్తియెనను మెఱుగేగదా !

ప్రచం—అయ్యో ! న్యాయమూర్తి ! ఇంతలోఁ ద్వరపడ నేల ? ఆమెను మాటాడనీయుఁడు. ఆమె తానే స్వయముగ నాతనిఁ బ్రేమించితి నని పలికిన నావలన నాతనికిఁ బాటిల్లిన యపకీర్తి నాతలపై వేసికొనియెద — నాముద్దు పట్టి ! కుముద్వతి ! యిటురా ! పూజ్యులగు సభ్యులతో నిండియున్న యీసభయందఱలో నీకత్యంతా ప్తు లెవ్వరో పలుకుము.

కుము—

చ॥ కులసతి కప్పుడున్ బతినిఁ గొల్చుటె ధర్మవుగాదె తండ్రి! నేఁ
బలికెద నాలకింపుము సభాముఖమందున శౌర్యసాహసో
జ్వలమహనీయమూర్తి గుణసాంద్రుఁడు శ్యామలరాయచంద్రుఁడే
జెలసేడు నాచుమానసికపీతమునన్ బరమాప్తవర్యుఁడై.

(కోపోద్విగ్నుఁడైన తండ్రివంకఁ జూచి దుఃఖాకులితయై)

గీ॥ కలతఁజెందకు ననుఁగాంచి కన్నవాడ
కోపగింపకు నాపైని కూర్మితండ్రి
అలుగవలదయ్య నాపల్కు లాలకించి
కులసతీధర్మ మెంచి నే పలికియుంటి.

గీ॥ మున్ను నాతల్లి తనదగు పుట్టినిల్లు
వదలి మిమ్ములఁ జేరఁగా వచ్చినటులె
యేను నావిభుఁ జేరఁ బోయెదను తండ్రి!
అదరముతోడ నీవు నన్నునుపుమయ్య.

ప్రచం—(గద్గదకంఠుడై) శ్యామలరాయా, ఇటురమ్ము. ఇంతకు
ముందు హృదయపూర్వకముగ నిన్ను నిరాకరించిన నేనే
యిప్పు డీమెను నీ కొనంగుచున్నాను. స్వీకరింపుము. ఓ
బంగారుబొమ్మా, నా కంక వేతే బిడ్డలు లేనందుల కిప్పుడు
సంతసించుచున్నాను. ఏలయన నీకథను జూచినమీఁదట
నేను వారియెడఁ గఠినచిత్తుఁడఁ గావలసివచ్చెడిది. ప్రభు
వరా, ఇంక ఛాపనియైనది; నేఁ బోయెద సెలవొసంగుఁడు.

ప్రభు—మిత్రీమా, నే నొకమాటచెప్పెద నాలకింపుము. కష్ట
పరంపరలందు మనము చేయున దేమియు లేదని తెలిసి

నపుడు వానివలని దుఃఖము క్రమక్రమముగ నంతరించును. గతించిన కష్టములకు విలపించుట కొత్తవానిని గోరు కొనుట యగును. గ్రహచారమువలన సంభవించిన కష్టముల నోర్పుతో సహించిన నవియే పరిహస్తితము లగును.

గీ॥ చోరుఁ డిల్లు సొచ్చి సొమ్ము నెత్తుకపోవ
మందహాసలీలఁ జెందు నరుఁడు
చోరహృదయజనిత సుఖరాశి నంతటి
నపహరించి తాను హర్ష మొందు.

అటుగాక

గీ॥ చోరుఁడింటఁ జేరఁజూచి భయమునంది
దుఃఖవివశుఁడగుచుఁ దూలునరుఁడు
చోరుఁ డపహరించుసొతులతోఁబాటు
చిత్తశాంతిఁ గూడఁ జేటువడును.

ప్రచం—అటులైనఁ బరాసులు సింహాశము వశపఱచుకొను చుండ మనము చూచి చిటునగవు నవ్వుచు నూరకుండ వలయుఁ గదా. తాను బాధపడుచుండియు వేటొకరు లేదని చెప్పిన నూరకుండవలసినదేనా? పోనిండు. మీరు చెప్పినది యథార్థమే యయినను నిట్టి దుఃఖమును సహించుటకుఁ దాలిమి నెటనుండి కొని తెత్తును. మీపలుకులు అమృతమో విషమో నాకుఁ దెలియుటలేదు. కాని మొత్తము మీఁద మిగుల గాటముగ నున్నవి. మాటలతో నింకేమి పని? హృదయము బ్రద్దలగుటకుఁ దోడీగ శరీరముకూడ వ్రయ్యలై పోవును. ఇంక మీరు మీరాజకార్యములకు గడంగుఁడు.

ప్రభు—శ్యామలరాయా! పరాసు లఖండప్రయత్నముతో
సింహశప్రాంతముఁ జేరుచున్నారు. సింహశద్విపము
బలిష్ఠమగు దుర్గములతో నిండియున్నది. చాలినంత
సైన్యముకూడ నటఁ గాపున్నది. కాని సమర్థుఁడగు పాల
కుఁడు గావలసియున్నాఁడు. అందుచేత మాప్రతినిధిగా నీ
వటకేగుట శ్రేయస్కరము. నీ విమ్మహాకార్యమునందు నీ
శౌర్యసాహసములఁ బ్రకటించి నీ యదృష్టమున కనువగు
సత్కీర్తి నార్జించుకొనుము.

శ్యామ—మహాప్రభూ, నే నాయుధము చేతఁబట్టినదాదిగ
యుద్ధమనిన వెనుదీయలేదు. ఎల్లప్పుడు డాలు తలగడగ
నిడుకొని రణభూములే ' శయనగృహములుగ నిద్రించి
యుంటిని. జన్మతః కఠినమగు నాశరీరము మఱింత కఱకు
బారినది. నే నీయుద్ధమున కిదే కంకణము గట్టుచున్నాను
కాని నాదొక చిన్నిమనవి.

ప్రభువు—అదేమని ?

శ్యామ—మహాశయా! నవోధయగు నాసతీమణి కుముద్వతి
కిట ననుకూలమగు సదుపాయముల గలిపింపుమని.

ప్రభువు—నీకిష్టమైన నామెతండియొద్దనే డించిపొమ్ము.

ప్రచం—అందుకు నే నెంతమాత్ర మంగీకరింపను.

శ్యామ—నాకు మొదలే యిష్టములేదు.

కుము—అందుకు నేనుకూడ నంగీకరింపజాలను. మాతండ్రి
గారి కండ్లయెదుట నుండిన నాతనికి నిరంతర మనోవ్యధకుఁ
గారణ మగుదును. కావున నామనవిఁ జిత్తగింపుఁడు.

ప్రభు—చెప్పుము.

కుము—మహాప్రభూ, నే నీ ఘూర్కశిఖామణియొక్క సాహస
విక్రమంబు లెఱింగి, వీరరసోత్పన్నమై విజయలక్ష్మీవిల
సితంబగునీతని దివ్య తేజోరూపమును నాహృదయఫలక
మున స్థాపనజేసికొంటిని. అట్టి విజయమూర్తిపాదముల
కడనే నాసర్వస్వ మర్పించి ప్రేమ మను పెన్నిధానమును
బ్రతిఫలంబుగఁ బడసితిని. ఇప్పు డట్టి ప్రేమము నీటఁగలిపి
దుస్సహవియోగదుఃఖానలమ్మున వేల్చి యాతఁ డొం
టిగ ద్వీపాంతర మేగుట నే నోర్వఁజాలను. నేనుకూడ
నాతని వెనువెంట నేగెద. నాపతి ననుసరించుటకేకదా
నే నిట్టి రచ్చకుఁబాలుపడి నామనోరథ మీడెర్చుకొన్నది.

గేయము॥ మనవి విను ప్రభూ నామనవి విను ప్రభూ

ఆత్మనాయకుని ననువర్తింపఁగ - ననుమతింపుమా - ఆదరింపుమా!

తుములరణమ్ముల దుముకుటనైనన్,

దుర్గమకౌసల దూఱుటనైనన్,

తుంగభంగముల దోగుటనైనన్

ఉగ్రదఘాగ్నిని నురుకుటనైనన్,

ఆత్మనాయకుని ననుసరించెదన్

అనుమతింపుమా ఆదరింపుమా॥ మనవి విను ప్రభూ.

శ్యామ—ప్రభువరా, ఆమె కనుజయొసంగుడు. ఒకవేళ నేనల
సటచేతి యుద్ధభూమినుండి విముఖుడైనను, నాసతీమణి
ముఖముఁ జూచిన ద్విగుణితో తాహుడైన వీరవిహారంబు
నేయనోవుదు. కావున మీయాజ్ఞానువర్తనై కార్యభారము
వహించు నా కీయమప్రాప్తు ఫలప్రదమేగాని ప్రతి
బంధకము కానేరదు. మీ కనుజయొసంగి నాకుఁగూడఁ
బరమానంద మొనగూర్చుడు.

ప్రభు—మీ యిడువున ప్రేమానుబంధము వీరరసోత్పాద
కమని చే గ్రహించితిని. నా కింకనెట్టి యభ్యంతరము ను
లేదు. నీవుమాత్రము తత్తణమే బయలుదేరవలయును.

౧వ పద్యము—ఈ రాత్రియే పోవలయును.

శ్యామ—చే నిపుడే బయలుదేరుచున్నాను.

ప్రభు—తేవు రాజసభ తిరిగి సమావేశమగును. శ్యామలా,
నీ పరివారమున నొక్క నమ్మందగినబంటు నిటు నుంచి
పోమ్ము. నీ కెఱిగింపవలసిన రహస్యమగు ముఖ్యవార్త
లేమైన నున్న తేవు వానితోఁ జెప్పిపంపెదము.

శ్యామ—అట్లులైన నాయంగరక్షకుఁ డిరావంతుఁ డిందుల కెంత
యుఁ దగినవాడు. నాసతినిగూడ నాతఁడే తనవెంటఁ గొని
వచ్చును. మీరు చెప్పఁదలచినదెల్లఁనాతనికిఁ జెప్పిపంపుడు.

ప్రభువు—అట్లేకానిమ్ము. ఇంక సభచాలింతము. అందఱు సె
లవు గైకొనవచ్చును. — ప్రచండసింహా, సౌశీల్యము

శరీరమునకు శోభ గలిగించు నని నీ వంగీకరింతువేని నీ
యల్లుఁడు స్ఫురద్రూపియే యనఁజెల్లును.

[ప్రభువు నిష్క్రమించును]

ఇరువురు సభ్యులు—శ్యామలా, సెలవొందుము. కుముద్వతి
యెడ జాగరూకుఁడవై మెలంగుము. ఆమెహృదయమును
నొప్పింపక కనిపెట్టి వర్తింపుము.

(సభ్యులు, ఉద్యోగులు నిష్క్రమింతురు.)

ప్రచం—(వెడలిపోవుచు శ్యామలుని వైపు మొగంబై)

మత్త॥ కన్నతండ్రిని మోసగించిన కామినీమణి నెప్పుడున్
కన్నమూయక కాచుకొమ్మర గర్వమొందక ఘూర్కుఁడా!

శ్యా—

నన్నుగూర్చి విచార మందకు నానుప్రాణమె పండె మీ
సన్నతాంగి యచంచలం బగు సాధువృత్తకిఁ బూజ్యుఁడా

శ్యామ—ఇరావంతుఁడా, నాబహిఃప్రాణమగు నీయమను
నీవశమున నుంచిపోయెద. నీసతి నీమెకుఁ దోడునేయుము.
సమయము చూచి సాధ్యమైనంత త్వరలో నీవు వారినిరు
వురఁ దీసికొనిరమ్ము. కుముద్వతీ! యిటు రమ్ము నీతోమాట
లాడుటకు నాకిచ్చు డొకగంటమాత్రమే వ్యవధిగలదు.

(నిష్క్రమణము శ్యామలుఁడు కుముద్వతి తోడనే యిరావంతుఁడు.)

(యవనిక జారును.)

నాలుగవ రంగము:—ఆంధ్రపురమున రఘుపతి గృహము.

(ప్రవేశము : ఇరావంతుఁడు, రఘుపతి.)

రఘు—ఇరావంతుఁడా!

ఇరా—చెలికాడా, ఏమందువు ?

రఘు—నే నేమి చేసెద ననుకొంటివి ?

ఇరా—ఏమున్నది చేయుటకు ? పండుకొని నిద్రపోము.

రఘు—కాదు. నే నిప్పుడే పోయి బావిలో దూకెదను.

ఇరా—నీ వట్లు చేసితివేని ని న్నెంత మాత్రము ప్రేమింపఁ జాలను నేను. ఎందుకు నీ కట్టి మాధ్యము ?

రఘు—బ్రదుకుట బాధాకర మని తెలిసినపుడు బ్రదుక నెంచుటయే మాధ్యము. ఏలయన నీబాధకు మృత్యువే చికిత్సకుఁడు.

ఇరా—ఏమి నీయవివేకము ? నేను ముప్పది వత్సరములనుండి యీలోకమందలి మేలుగీళ్ళను బరిశీలించుచున్నాను. కాని తన్నుఁదాను ప్రేమించుకొనలేని యవివేకి నెందును గని విని యెఱుంగను. ముందు బుద్ధిలేనిగాడిదవై జన్మించి యట్లు పైన నీమాటఁ జెప్పిన సమంజసముగా నుండును.

రఘు—నేను జీవించియున్నందునఁ బ్రయోజన మేమి ? లజ్జా కరమ్మగు మోహప్రవాహమునఁ గొట్టుకొని పోవు చున్నాను. ఇది భ్రాంతి యని యెఱింగియున్నను దీనికిఁ బరిహారము నేయుట నాచేతఁగాదు.

ఇరా—భీ! చేతఁగాదా? మనకొకపని చేతఁగా దనుకొనుటకు మనమే కారణము.

గీ॥ మానవశరీర మనెడి యుద్యానమునకు
మానసమె మాలి యై స్వేచ్ఛ మసలుచుండి
యలఘు పరిమళసుమరాజి నిలుపు నందు
స్వాదుఫలతరుజాతుల సంతరించు.

కాని వాఁడే యొకప్పుడు, అనఁగా నీవలె పిచ్చిపట్టినపుడు.

గీ॥ తుమ్మిగింజల వెదజల్లఁ దోటనిండె
బీడుగాఁజేసి యొకతటిఁ బాడువెట్టు

మఱియొకప్పుడు.

మొక్కజొన్నలఁ బండించి మెక్కుచుండు
కానిచో నోషధులఁ జెంచి కాపుఁగాయు.

ఇదియంతయు మనచేతిలోనిపని. కామోద్రేకము నడంపఁగల వాదవతిమ లేదేని మనము తుచ్చులమై యథోగతికిఁ బోవుదుము. కావున వివేచనాశక్తివలన నిట్టి వెట్టి తలంపుల నడంచివేసి నిస్సహస్యమున కెడమీయకుండఁ గాపాడుకొనవలయును. లేకున్న ని కీవలపు జన్మముతో వచ్చినదా? పోకుండపాడుకొనుటకు?

రఘు—కాదు కాదు.

ఇరా—

గీ॥ వలపు వలపనునది యొక్కపాడు భ్రాంతి
ఉడుకు నెత్తుటిచే నిట్టి వుద్భవిల్లు

శాంతమున నివి యెల్లను జక్కవడును

ఒడలు విదిలించి లెమ్ము; శూరుడవు గమ్ము.

బావిలో పడుదువా? గ్రుడ్డికుక్కలను బావిలోఁ బడఁ
దోయుము. లెమ్ము. నేను నీతో సఖ్యము చేసితిని. నేను
నిన్ను విడనాడ నని యిదేప్రమాణము సేయుచున్నాను.
నిన్నఁజూడ నాకు మిగుల జాలియగుచున్నది. డబ్బు
సిద్ధముచేసియుంచుము. ఈయుద్ధవార్తలఁ దఱచుగాఁ
బరిశీలింపు చుండుము. గడ్డముల మీసములఁ గట్టుకొని
మారువేషము వేసికొనుము. ముందుగ డబ్బు సిద్ధము
చేసికొనుము. ఈకుముద్వతి యాఘూర్కు నెక్కువకాలము
ప్రేమింపజాలదు. డబ్బుమాట ముందు చూచుకొనుము.
ఆతఁడుగూడ నామెపై నెక్కువ కాలము కూరిమి నిలుపఁ
జాలఁడు. డబ్బు చేర్చియుంచుము.

ఆమెయందీ ప్రేమము మంట మండినట్టు లొక్కసారిగఁ
బై కెగసినది. అదేరీతి నొక్కసారిగఁ జల్లారఁగలదు.
కానముందుగ డబ్బు సిద్ధపఱచుము. ఈ ఘూర్కుఁడు
మిగులఁజపలచిత్తుఁడు. అన్నిటికిని డబ్బుముఖ్యము. ముం
దాసంగతిఁ జూడుము. ఆతని కిప్పుడు కలిగంజయే పాయ
సాన్నముగ నున్నను కొలఁది దినములలో నాతనికిఁ బాయ
సాన్నముకూడ విషాన్నముకాఁగలదు. అచిరకాలము
ననే యామె తనపొరపాటెఱింగి యా ముదుసల్లిపైఁ గినిసి
యొక యశావనవంతు నపేక్షింపఁగలదు. ఇట్టి మార్పు
సత్వరముగనే చేకూఱఁగలదని నానమ్మకము. కాన

ముందుగ డబ్బు సేకరించి యుంచుము. నీవు దేహత్యాగము చేయఁదలఁచిన బావిలో పడిగాదు; వేటొక్క సులభోపాయముఁ జూడవలయును. సాధ్యమైనంతడబ్బు ముందుగఁ జేర్చియుంచుము. చపలచిత్తుఁడగు నామొఱకుని కిని సూక్ష్మబుద్ధియగు నాసుకుమారికిని గల వివాహబంధము త్వరలోనే భగ్నము గావింపఁగలను. నా తెలివితేటలప్పుడు నీకు బోధపడఁగలవు. అటుపైన నామె నీకు లభింపఁగలదు. కాఁబట్టి డబ్బుమాట మఱచిపోకుము. నీటఁబడి చచ్చుటయా! ఆమాటలఁగట్టి పెట్టుము. ఊరక నీటఁబడి చచ్చుటకంటె నీకోరికఁదీర్చుకొను ప్రయత్నములో నురిదీయఁబడినను మేలేగదా!

రఘు:—నేను నీమాటపై నాసఁబెట్టుకొని యుండెదను. నీవు నాయభిమత మీడేర్పఁగలవా?

ఇరా:—ఆ యనుమాన మెంతమాత్రమును బెట్టుకొనకుము. నీవుపోయి డబ్బు స్థిరపఱచుము. నే నిదివఱకే పలుమాఱు చెప్పితినిగదా? మరల చెప్పుచున్నాను వినము. ఆఘూర్కునిపై నాకుఁ గినుక మెఁడు. నాయెడ వాఁ డొనర్చిన యపరాధము నా మనమందు బాగుగ నాటుకొనియున్నది. నీప్రయత్నముకూడ సట్టదే. కాఁబట్టి మన మీరువు రముఁ జేరి వానిపైఁ గసిదీర్చుకొనవలయును. ఇంకనొక్కొక్కటిగ నన్నిసంగతులు బయటపడకమానవు. వెఱవక పొమ్ము? డబ్బు భద్రపఱచుకొనము. ఇంక నీవిషయమై తేపు మాటాడుదము.

రఘు:—మరల తే పెచ్చట గలియుడము.

ఇరా:—నా యింటియొద్ద

రఘు:—తే పుడయమే మీయింటియొద్దకు వచ్చెదనులే.

ఇరా:—సరే, పో! చివరకు విన్నావుగదా?

రఘు:—ఏమంటివి ?

ఇరా:—ఇంక నీవు బావిలోఁబడెడి సంగతి యెత్తవుగదా.

రఘు:—ఇప్పుడు నామనస్సు మారిపోయునది నేనిదే పోయి
నాభూములెల్ల విక్రియించెదను.

ఇరా:—సరే ! పోయి డబ్బు మఱింతగాఁ జేర్చిపెట్టుము.

(రఘుపతి నిష్క్రమించును.)

ఇరా:—అహ ! ఈవిధముగ నీ నెట్టివెంకటాయను నా డబ్బు
సంచిగఁ జేసికొంటిని. నాకుఁ గార్యావసర ముండఁబట్టి
గాని లేకున్న నీ పిచ్చుకతో నే నింతసేపు మా
టాడుదునా ? ఆఘూర్కునిపే రెత్తిన నా కసహ్యము.
నిజమో, అబద్ధమో నాకుఁ దెలియదు, కాని నాకు
మాత్ర మిండుకం తనుమానమున్నది. అదే చాలును.
అయితే వానికి నాయందు మంచి నమ్మకము
గలదు. అందుచేతనే నామంత్రము మఱింత బాగుగాఁ
బాటఁగలదు. విక్రముఁ డిందుల కెంతయుఁ దగినవాఁడు.
వానిపదవీ ముందు నేను సంపాదించి, తరువాతఁ జాక
చక్రముతో నాపని నెఱవేర్చు కొనియెదను.—ఆ, ఏమది !
ముందదెట్లు సంపాదింపనగును ?

(ఆలోచన నభినయించుచు) కొన్ని దినములు గడచిన మీఁదట విక్రముఁడు కుముద్వతితోఁ బలుమాఁ జేకాంతమున నూటాడుచున్నాఁడని శ్యామలుని చెవిని వేసెదను. ఆ విక్రముని మృదుమధురభాషణములు సుందరరూపము స్త్రీజనవశీకరణములుగ నుండుటచే నీపలుకు విశ్వాస్తాత్వమై యాతని హృదయమున నాటుకొనఁగలదు. ఈ ఘూర్కుఁడు కపట మెఱుంగఁ జాలఁడు. పైకగు పడువా రెల్ల సజ్జనులే యని భావించును. కావునఁ గ్రమక్రమముగ వానియం దీయనుమానమును బెంపొందించుచు మెడకు గొలుసును దగిలించి కుక్కను వెంటఁగొని పోవుచందమున నాతని వశపఱచుకొని నాయుచ్చవచ్చిన చొప్పున నడిపించెద. మంచి యుపాయమే తోచినది. కాని కష్టసాధ్యమగు నీయుపాయము నెఱవేఱవలయుఁ గదా. ఇందుకు నిశాధిదేవతయు మృత్యుదేవతయుఁగూడ నాకుఁ దోడగుదురు గాక.

(తెరపడును)

ముగ్ధప్రణయము.

ద్వితీయాంకము.

మొదటిరంగము - సింహాశ్రమున సముద్రతీరము.

(ప్రవేశము: దుర్గాధిపతియగు మలిదేవరాయలు, నొక పౌరుడు)

మలి:—గోపుర మెక్కి చూచితివిగదా, ఏమియుఁ గాన వచ్చుట లేదా?

పౌరు—ఏమియులేదు. దేవా, సముద్రమూరకఁ బొంగిపోవుచు న్నది. కాని నాకెక్కడ నొక్కతెరచాపయైనఁ గానుపింపలేదు.

మలి—ఈ తీరమందెల్ల వాయు వతిప్రచండముగాఁ గొట్టుచున్నది. మేడలు స్తంభములతోఁగూడ కదలి పోవుచున్నవి. మహావృక్షములు వ్రేళ్లతో సహాయముగాఁగి పోవుచున్నవి. ఇట్టి మహావాయువు సముద్రముపైఁగూడ వీచుచుండనేని కొండలు, గుండ్లు పిండియై పడిపోవలసినదే. “ఇనుపగుది

యలుకొట్టుకొనిపోవ దూదిపింజలు మాగతియే" మన్నట్లు,
ఇట్టితటిఁ బడవలు బ్రద్దలై పోకుండునా? అదిగో వార్తా
హారి వచ్చుచున్నాఁడు. ఏమివార్త తెచ్చునో!

పారు—ఇంకేమున్నది? పరాసుదళ మెల్ల చిన్నభిన్నమై
యుండక తప్పదు. అల్లదె నగుగులు గ్రక్కుచున్న యా
పశ్చిమతీరముంబరికింపుఁడు. తమశాంతికి భంగము గలి
గించె నన్న కోపమున నూర్మిమాలికలు మేఘములపైకిఁ
దుషారబాణముల రువ్వుచున్నవి. తెల్లని జూ లిరువంకల
వ్రేల నెగిరెగిరి దూకు ధవళతురంగమ్ముభంగిఁ దరంగ
మ్ములు నిప్పుకణికలవలె మెరయుచున్న నక్షత్రముల
పైకి నీటిబిందువుల నెగురజిమ్ము చున్నవి.

ఈ భయంకరవాతూలముఁజూడ నొడలెల్లఁ గంపమెత్తు
చున్నది. ఆ పరాసుదళ మిప్పు డెక్కడేని యొడ్డుజేరి నక్కి
యుండనియెడల సంపూర్ణముగ విధ్వంసమై యుండును.

(ప్రవేశము—వార్తాహారి)

వార్తా—దేవా! డండములు. మహాసంతోషవార్త. ఇంక యుద్ధ
మంతరించినది. ఈ ప్రచండ వాతాహతి కోడి పరాసులు
వెనుక మరలిరి. ఆంధ్రనౌక యొం డాసమయంబునకే
యట కరుదెంచి వారి పడవలఁ జాలవఱకు ముంచివేసినది.

మలి—ఆహా! ఇదంతయు నిశ్చయమేనా? నేడెంత సుదినము

వార్తా—ఆనౌక యిచ్చటనే లంగరువేయబడినది. అందుం
వీరకేసరియగు శ్యామలరాయని డండనాథుఁడు విక్రమ

సింహు డిదే వచ్చుచున్నాడు. శ్యామలరాయ లిప్పుడు సింహశమునకు రాజప్రతినిధిగ నరుదెంచి తానే స్వయముగ విరోధిసైన్యములఁ బారదోలుటకై వారి వెన్నాడిపోయెను.

మలి—నాకుచాల సంతోషముగనున్నది. ఆత డీ పనికెంతయుఁ దగినవాఁడు.

వార్తా—ఈ విక్రముఁడు నైరిదళవిధ్వంసమునకు సంతోషము జూపుచున్నను శ్యామలుని డేమమును గూర్చి తహతహ పడుచున్నాడు. ఏలయన, పరాసుదళమును వెన్నాడుట కిరువురును గలిసిపోయిరట. ఇంతలో సముద్రతరంగముల మహోద్ధతిచే విడిపోయి తా నొంటిగ నిటకు జేరుకొనియెనట.

మలి—ఈశ్వరుఁ డాశ్యామలరాయనికిఁ దోడు పడఁగలఁడు. నేనాతని చేతికిందఁ గొన్నాళ్ళుంటిని. ఆతఁ డారి తేటిన వీరశిఖామణి. కార్యభారమును గడుసామర్థ్యముతో నిర్వహింపఁగలఁడు. మన మిపు డావంక కేగి దరిజేరిన యాపడ వను పరిశీలించి సిదప శ్యామలుని రాక కెదురుచూచుచు వేచియుండము. (ఇరువురు కదలుచున్నారు)

(ప్రవేశము—విక్రముఁడు)

విక్ర—శ్యామలుని గొనియాడుచున్న యా యోధుఁడెవ్వరు? (కలయఁజూచి) ఓహో! మలిదేవరాయలా, అభివాదములు. ఉసురుల మ్రింగునట్లు ముసురుకొనివచ్చు నలలతో నెత్తి

పోవుచున్న కడలిపై నాతనితో నా కెడఁబాటు గలిగె.
దైవమాతనిఁ గాపాడుగాక !

మలి—తథాస్తు ! ఆతఁ డధిష్ఠించియున్న పడవ మంచిదేనా?

విక్ర—పడవమిక్కిలి గట్టిది. చుక్కాని వన్నెగన్నవాఁడు.
అందుచేతనే నాకించుక యాసగలదు.

(తెరలో కలకలము—“పడవ” “పడవ” అనికేకలు)

ఏమి యీ గంద్రగోళము !

భటుడు—(పవేశించి) ఏమియులేదు. ఊరిలోని జన మందఱు
“పడవ” “పడవ” యని కేకలఁ బెట్టుచు సముద్రపు దరిఁ
జేరి గుంపులు గూడియున్నారు.

విక్ర—అట్లులైన నా నచ్చుచున్నది ప్రభువు శ్యామలరా
యలే యైయుండినోవు,

(ఫిరంగులు మ్రోగుచున్నవి)

పౌరు—మనవారు గౌరవప్రసర్పకములఁ గూడ మ్రోగించు
చున్నారు.

విక్ర—(వార్తాహరునితో) ఓయీ ! నీ వేగి యావచ్చిన
దెవ్వరో నిశ్చయ మెఱింగిరమ్ము.

వార్తా—చిత్తము.

(నిష్క్రమించును.)

విక్ర—లంకాధిపా ! ఈ సింహాశ్రమున కేప్పుడు రాజప్రీ
తిని శ్యామలఁడు ఈపాటికిటఁ జేరియుండును.

మలి—మిత్రమా! విక్రమసింహా! శ్యామలరాయలు వివాహితుడయ్యెనట నిజమేనా?

విక్ర—ఔను, నిజమే. ఆతఁడు గొప్ప యదృష్టవంతుఁడు. అనన్యసామాన్యయగు నొక్క యువతీరత్న మాతనికి లభించె.

గీ॥ ఆమెరూపము వరింప నలవిగాక
వేయినాల్క—లశేషుడే విసిగిపోవు
నామెగుణముల సుత్రయింప నలవిగాదు
గణితకెక్కిన యామహాకవులకైన.

వార్తా—(పునః ప్రవేశించి) ఆ వచ్చినవారు ప్రభువుగారి సతీమణి కుముద్వతీదేవియు, నంగరక్షకు డిరావంతుఁడును.

విక్ర—ఆశ్చర్య మాశ్చర్యము! ఇక్క డున్న స్థింతలో నెటుల రాగలిగిరి?

శా॥ ఆ యత్యంత కఠోర దురమశిలోద్య ద్రాపరత్నాకరం
బీయుతుంగతరంగ భీకరతటం బీచండవాతూలముల్
స్వీయాభీల లయక్రియన్ విడి వెసన్ జేర్చించె నిక్కొమలిన్
సేయుంబో! పరిచర్యరూపసులకున్ నిర్జీవభూతంబులున్!

కాకున్న నింత త్వరితముగ రాదరమా?

మలి—ఏమి? ఆమెయేనా యిప్పు డిచ్చటికి వచ్చినది.

విక్ర—ఔను. నేనిప్పుడు జెప్పిన యామెయే. మన యధీశ్వరుని హృదయేశ్వరి. ఈయిరావంతునిచే నిటకుఁ దోడుకొని రాబడియె. ఓ సముద్రరాజా! మా శ్యామలుని గాపాడుము. ఇప్పుడేయాతఁడరుదెంచి యీకుముద్వతిని పేమతో

గౌరవించి యీసింహాశద్వీపమునెల్ల సంతోషతరంగముల
నోలలాడించునుగాక.

[ప్రవేశము—కుముద్వతి, దమనిక, ఇరావతుడు, రఘుపతి.]

అల్లదే కనుంగొనుడు. ఆపడవనుండి దిగి యాదివ్య
మాణిక్యమిదే యరుదెంచెడి! పౌరులెల్ల రామ నుచితరీతిని
గౌరవింపుడు. దేవీ, స్వాగతము, సుస్వాగతము. ఈశ్వరుని
కారుణ్యము మీపై నెల్లవేళలఁ బ్రసరించుఁగాక!

కుము—అనన్య విక్రమా! విక్రమా! అభినందనములు; నా
నాథుఁడు కుశలముగ నున్నాడుగద. ముం దావార్త తెలు
పుము.

విక్ర—రాయలింకను నిచటికిఁ జేరలేదు. అతఁడు కుశలము
గనే యున్నవాఁడు. ఇంకొక్క నిమిషమున నిటనుండ
గలఁడు.

కుము—నాకేమో భయమగుచున్నది. మీరిరువురు నెట్లు
విడిపోయితిరి?

విక్ర—భయంకరమగు నీ ప్రచండవాతూలము మాయీరు
పురిమధ్యగా వీచి మమ్ముల విడఁచిసె. అల్లదే యొక్కపడవ
కననయ్యెడి.

[తెరలో - “పడవ” “పడవ” అని కేకలు. పిదప ఫిరంగిమోతలు]

వార్తా—అదుగో ఫిరంగులు మోగింపుచున్నవి. వచ్చున
మిత్రులై యనుట స్పష్టము.

విక్ర—అట్లులైన నీవేగి యావచ్చిన దెవ్వరో కనుగొని
రమ్ము.

[వార్తాహరి వెళ్లును. తోడనే మలిదేవరాయలు,
పౌరులుగూడ నిష్క్రమింతురు.]

ఇరావంతా! నీకుస్వాగతము (దమనికను జూచి) నుదతీ,
నాయభినందనముల గ్రహింపుము.

కుము—అయ్యో! ఈమె మాటాడ దేమి?

ఇరా—ఆమె కిట్టి మన్నన లనిష్టము.

దమ—మీ రట్లునుటకుఁ గారణములేదు.

ఇరా—నీమౌనమే కారణము.

మంజరి.

తెలియుబో నాకు మీశ్రీలమర్మములు
కాంతలు వంటింట గండుబిల్లులును
గడపలోపలనున్న కంచుఘంటలును
గడపదాటినయంత గాజుబొమ్మలును
కోపంబువచ్చినఁ గూరసర్పములు
కష్టకాలమున రక్కసితల్మితోడ
మానవత్రముఁబూని మాటాడకుండు.

కుము—ఛీ, ఇంక నీ పైశాచిక హాస్యములఁ జాలింపుము.

ఇరా—ఇప్పుడు నేఁజెప్పినవానిలో దప్పున్న నేను విశాచినే.

దమ—మీవర నలతో మాకుఁ బనిలేదు.

ఇరా—పోనిమ్ము పనిలేకున్న మిన్నకుండెదను.

కుము—దానితో నేమి, పోనిచ్చి, నన్ను వర్ణించి పలుకుము,
చూతము.

ఇరా—అమ్మా! నన్నిట్టి పనికిఁ బురికొల్పకుము. నేను వట్టిపర
నిందా పరాయణుడను.

కుము—కానిమ్ము. వార్తాహారి నౌకాస్థానమున కేగి
యున్నాడు. ఆతఁడు వచ్చులోపల యత్నించి చూడుము.

ఇరా—తల్లీ ! ఏమంటివి ?

కుము—నా కేమో మనసులో నుల్లాసము లేకున్నది. కావున
వినోదముల కాశించుచున్నాను. కానిమ్ము నన్ను గుఱించి
పలుకుము.

ఇరా—నే నదే యోజించుచున్నాను; కాని నాయూహలు
మెదడునంటుకొని యూడిరాకున్నవి. బలవంతముగఁ బట్టి
లాగిన మెదడుగూడ జారిపడునేమో - కాని యెట్లో సా
ధన చేయఁదలచితిని.

గీ॥ విదితరూపలావణ్య సంపదలఁ బోదలు
కాంత బుద్ధివిశేష సంకలితయైన
తనదు రూపమ్ము బుద్ధిచేఁ దగినదీతి
స్వార్థఫలసిద్ధి కుపయోగ పఱచుకొనును.

కుము—బాగున్నది ? కురూపియగు యవతి తెలివిగల్గి
నపుడు-

ఇరా—నల్లని మైచాయఁగల యువతి తెలివిగలదై నఁదనచాక
చక్క మెల్ల వినియోగించి యెఱ్ఱనివానిని బెండ్లియాడును.

కుము—ఇది బాగుండలేదు. మరల బాగుగా యోజింపుము.

దమ—నూపవతి బుద్ధిహీనయైన నేమగును?

ఇరా—ఇంతవఱకు నూపవతు లెవ్వరును బుద్ధిహీనలై
జన్మింపలేదు.

కుము—ఇవన్నియు నల్పబుద్ధుల నవ్వించు ప్రాశస్తామెతలు.
అయినను నిది యొకటి మాత్రము చెప్పుము. కురూ-
పియు బుద్ధిహీనయుఁ గూడనైన దానిగతి యేమి?

ఇరా—అంత బొత్తుగ తెలివి లేనివారు కురూపిణు లగు
స్త్రీలలోఁ గూడ నుండరు. ఒక వేళ నుండినను వారుకూడఁ
దెలివి గలవారివలెఁ బరిహాసములఁ బల్కుచుందురు.

కుము—ఎంత యసాలోచితముగఁ బలికితివి? అధములనే కడు
రమ్యముగ వర్ణించితివి. అట్లయిన బుద్ధిచేతను నూపము
చేతను నన్నుతిపాత్రమయ్య నహంకారవిశేషమున్న
దుష్ప్రవర్తినిబోలె జరియించుకాంత నభివర్ణింపుము.

ఇరా-సీ॥ విమలరూపవిలాసవిఖ్యాతిఁ గలిగియు,

గర్వితమతి గానికాంత యున్న

మితభాషిణియగుచు హితమతిఁ జరియించు

శ్రుతిమించు రాగమ్మఁ జైనకఁబోదు

తగినభూషణములె ధరియించుకొనుఁగాని

యాడంబరంబుల కొనపడదు

పదుల కష్టసుఖాలు పొటించి పాలించు
 స్వార్థపరత్వయై వలలఁబోదు.
 పదుగురుగోవాళ్లు పల్కుమరు తెన్నాడఁ
 గన్నెత్తియైనను గాంచఁబోదు
 ప్రబలనిరోధసంపత్తిచే నిజభావ
 దీపుల వెలి కింతఁ వెలియనదు

తే. గీ॥ బహువివేచనాశక్తి సంపన్న యగుట
 నట్టికొంత మనోజ్ఞునివ్యాంబుజముల
 సరసనర్తించు రాజహంసమ్ము వీడి
 మాలకొకిని జేపట్టజాల దెపుడు.

కాని యట్టి యాదర్శరూపము నిపు డెచ్చటను
 దర్శింపజాలము.

కుము—ఏమి చేయుటకు ?

ఇరా—ఎందుకా ? బుద్ధిహీనులఁ బాలిచ్చి పెంచుటకు.

కుము—ఛీ ! ఏమి నీయవ్యక్తవుమాటలు. దమనికా ! ఈతఁడు
 నీపతియే యగుఁగాక, నీవుమాత్ర మిట్టిమాటల నేర్చు
 కొనకుము. విక్రమా ! నీ వేమందువు ? వీని పలుకు లసం
 బద్ధములు గావా ?

విక్ర—ఆతఁ డెప్పుడు నిట్లే యడ్డదిడ్డముగ మాటాడుచుం
 దును. ఆతఁడు సాహిత్యమునందుకంటె సంగ్రామమునం
 దెక్కువ నిపుణుఁడు.

ఇరా—(స్వగతము) ఏమి వీనిచనవు ? తగిలియుం దగుల నం
 దగ్గటగ విలిచి మంతనము లాడుచున్నాఁడు ! కానింక

చెవులు గొరుకుకొనుడు. గొట్టె కొవ్వొన దెల్ల గొల్ల
వానికే లాభ మన్నట్లు లివియెల్ల నావిజయమునకే తోడు
పడును. నా కింతియే చాలును. ఈ యల్పసూత్రము
తోడనే విక్రమునంతటి మదకరీంద్రమును గట్టిపడవై
చెదను. (విక్రముడు చేయిఁ జాప కుముద్వతి హస్తచాల
నము చేయును. విక్రముడు నవ్వును.)

కానిమ్ము. నవ్వుము; నవ్వుము. ఈ లేనిపోని హస్త
చాలనాది మర్యాదలతో నిన్నుఁ గట్టఁ ద్రాళ్ళు నీవే
తెచ్చుకొనుచున్నావు. అబ్బ! ఏమి మాయలు, ఏమి
మర్యాదలు! విక్రమా, నీ విధ్వంస మిందే యిమిడియుండు
నని నీ వెఱుంగఁజాలవు గదా. కానిమ్ము. కానిమ్ము.

(తెరలో శంఖారావము)

ఇరా—అదే శ్యామలరాయలు. ఆతనిదే యాసింహనాదము.

విక్ర—బోను, నిజమే.

కుము—మనము వారికిఁ బ్రత్యుత్థానము చేసి పిలుచుకొని
వత్తము రండు. (అందఱు కొంచెము ముందునకు నడతురు)

(ప్రవేశము : శ్యామలరాయలు, ఒక భటునితో)

శ్యామ—ప్రియా, రణప్రియా!

కుము—మనోహరా, శ్యామసుందరా!

శ్యామ—నాకంటె నీవు ముం దిట కరుదెంచుటవలన నా
కమితసంతోషము గలుగుచున్నది. నిన్నుఁ గాంచుట
నాకుఁ బరమానందకరముగదా.

గీ|| చండవాయువువెంటఁ బ్రశాంతి యెపుడు
తప్పకయె కల్గు ననుమాట తధ్వ మయిన
ప్రబలరుంఝూనిలాఘాత పటలములకు
సంతతోతుంగ సాంద్రోర్మి సంతతులకు
భీకర తుషార సంభృత వీచికలకు
జెఱవఁబనిలేదు తుది మేలు జరుగుకతన.

నా హృదయానంద మిపుడు సాకల్యము గాంచుటచే
నా కిపుడు మృత్యువు సిద్ధించినను సంతసించెదను. లేకున్న
నాభవిష్యజ్జీవితమున నింతకంటె నెక్కు డానందదాయక
మగు ముహూర్తము కలుగఁ బోదు.

కుము—పాపము శమించుఁ గాక! అమంగళము ప్రతిహ
తింపఁజేసి మన సౌఖ్యము దినదినప్రవర్ధమాన మగున
ట్టిశ్వరుఁ డనుగ్రహించుఁగాక.

శ్యామ—తథాస్తు, తథాస్తు. ఇంతకంటె వేఱువిధముగా నా
సంతోషమును వర్ణింపఁజాలను. ఆనందపారవశ్యమున
నానోట మాట రాకున్నది. (కుముద్వతిని ముద్దిడు
కొనును.) ఈ యధరస్పర్శచే మనజీవన నాదమందలి భగ్న
తంతు లెల్లఁ బాసిపోవుఁగాక.

ఇరా—(స్వగతము) నాదము బాగుగనే కుదిరినది. న న్ని
పుడు విశ్వసనీయునిగా నమ్మియున్నాఁడు. ఈ నేనే యాతం
తులఁద్రేంపి యీ నాదము భగ్నము జేసెదనులే.

శ్యామ—రండు, కోటలోని కేగుదము రండు. యుద్ధవార్తలు
వింటిరిగదా! శత్రుదళ మెల్ల సముద్రమునకు ధారాగ.

మైనది. మన యుద్ధము ముగిసినది. పూర్వపరిచితు లగు నీపురవాసు లందరు క్షేమముగ నున్నారుగదా? సుందరీ, ఈ సింహళద్వీపము నీ కింపుఁగూర్చుననియే భావించెదను. ఈ దేశవాసులకు నాయం దెంతో మక్కువ గలదు. ఇరా వంతుఁడా ! నీవు తీరమున కేగి నాపడవయందలి సామగ్రి నెల్ల దింపించుము. ఆ చుక్కాని కడుసమర్థుఁడు. మన మన్ననకుఁ బాత్రుఁడు. కావున వానిని నాప్రాసాదమునకుఁ బిలుచుకొని రమ్ము. విక్రమా ! నీవును నావెంటరమ్ము.

(నిష్క్రమణము: శ్యామలుఁడు, కుముద్వతి, వెనువెంట విక్రముఁడు, భటుఁడు)

ఇరా—రఘుపతి, ఎక్కడున్నావు ? ఇంక బయటకి రా ! వదీ యిటు దగ్గఱకు రా.

(రఘుపతి: ప్రవేశించి సమీపించును.)

అల్పుఁడు ప్రేమవివశుఁడైనపుడు తనకు సహజమగు నంతకంటె నెక్కుడు ధైర్యసాహసములఁ జూపును. కాబట్టి నీయం దేమైన పొరుష మున్న యెడల నే చెప్పనది వినుము. ఈరాత్రి ప్రాకారమునొద్ద విక్రముఁడు తానే స్వయముగాఁ గాపుండును. కాని ముందుగ నీ కొకసంగతిఁ దెలుప వలయును, వినుము. కుముద్వతి యీ విక్రముని మనసారఁ బ్రేమించుచున్నది.

రఘు—ఈ విక్రమునా ? అసంభవము. ఛీ ! నేను నమ్మఁజాలను.

ఇరా—ఈ వ్రేలు మడుపుము. నే చెప్పమాటలు తలకెక్కనీ. ఈమె యాఘూర్కుని మాయమాటలకు ముం దెంతగా వానిని బ్రేమించినదో నీ వెఱుంగుదువు. కాని యింకను నాపిచ్చిమాటల నన్ని తన మనసు నాతనిపై నిలిపియుంచు ననుకొంటివా? అది వట్టిమాట. బాగుగ యోజించి చూడుము. ఈపిశాచి యామెనేత్రముల కెల్ల కాల మింపుగూర్పఁ గలఁడా? శరీరగత మగుప్రేమకు మాంద్యము గలిగి నపుడు మరల నూతనోత్సాహముఁ గల్పించుట కాతనికి రూపసంపద లేదు. మృదుమధురభాషణములు లేవు. ఉత్కృష్ట భావములు లేవు. మనోహరములగు నవ్యకళ లేమి యును లేవు. అంత నీయిల్లాలు తన సౌకుమార్యము నిరర్థక మాయెనని వగచి యాతని నేవగించుకొనును. ప్రకృతి సిద్ధముగనే యామె కట్టిభావము లలవడితీరును. అపుడు వేఱొక్కనిఁ జేపట్టకతప్పదు. విధివిధాయక మగునట్టి పరిణామదశయందు, అంతటి యదృష్ట మనుభవించుటకు సర్వ సంసిద్ధుఁడుగ నున్నవాఁడీ విక్రముఁడే గదా? * * * ఆహా, యిట్టి సౌభాగ్య మీమాయగానికా? ఈవేషధారికా? చీకటి పడఁగనే కొంపకొంపలు దిరుగుచుఁ దెల్లవాఱఁగనే తనయంత సత్పురుషుఁడు లేడనిపించుకొనఁ జూచు నీపెద్ద మనిషికా? ఆ, ఏమి యీగజదొంగటక్కులు? సమయము పొంచియుండి యవకాశములఁ జేజిక్కించుకొని తన కనువగురీతి నాటకమాడు చున్నాఁడు. అది గూడ వీని యొప్పులఁ గనిపెట్టి వీని వలలోఁ జిక్కుకొనుచున్నది

కాని వీని యదృష్టప్రవాహమున కెదురీది, నేను తుది ముట్టింప లేకపోవుదునా వీనిసౌఖ్యమును!

రఘు—నే నిది యంతయు నమ్మజాలను. ఆమె సాధ్వీమణి యనియే నా నమ్మకము.

ఇరా—ఛీ, సాధ్వీమణియా? వీతలకాయ. ఆమె తినేది గూడ నుప్పు కారమే. ఆమె నీ వన్నట్లు సాధ్వీమణియే యైనచో మొదట నీఘూర్కు నేల వరించును? అహహ! (నవ్వును) ఆ, పాపము నంగనాచి! ఆమె విక్రమునిచేతికిఁ జేయి కలిపి మురియుచుండుటఁ గాంచలేదా?

రఘు—నేను చూచితినిగాని, యవి యన్నియు నొకరి నొకరు మర్యాదచేసికొను చిన్నెలుగావా?

ఇరా—ఛీ, చేతులు పిసికికొనుటా మర్యాద? అంతమాత్రము నాకుఁ దెలియకపోలేదు. అదియే ప్రాణయరాగమున కంకురము. దుర్భావములకు మూలకందము. వారిరువురి పెదవులు తగిలియుఁ దగులనట్లు సమీపించె. వారి నిశ్వాసము లొండొంటిఁ గొఁగిలించె. రఘుపతీ, అన్యోన్యప్రేమ చిహ్నము లిట్లు వ్యక్తమగుచుండ నింక ననుమాన మేమిటికి? అత్యల్పకాలములోనే కాఁదగిన కార్యములన్నియు సిద్ధింపఁగలవు. అందుకు సంశయము లేదు. కాని యిటు వినుము. నీ న్నాంధ్రపురమునుండి వెంటఁగొనివచ్చితిని. నీ విపుడు నేఁ జెప్పినట్లు నడుచుకొనవలయును. ఈ రాత్రీ నా యాజ్ఞలకు వేచియుండి తత్తణమే శిరసావహింపుము.

విక్రముఁడు నిన్నెఱుంగఁడు. నీవీరాత్రియేపోయి
విక్రము నేదో విధమునఁ గదపవలయును. బిగ్గటగా
నఱచి యతని నధిక్షేపింపుము. లేదా సమయానుకూల
మగు నే యుపాయముచేతనైనను సరే, వానికి నీపైఁ
గోపముఁ దెప్పింపవలయును. నేను నీ వెనువెంటనే యుండె
దను. నీ వేమియు భయపడనక్కరలేదు.

రఘు—సరే, అటుపై ని?

ఇరా—నీవు జాగ్రత్తగానుండవలెను. అతఁడు చాల దుడుకు
వాఁడు. ఆగోపములో నిన్ను ఖండించిన ఖండింపవచ్చును.
కాన మెలఁకువఁగలిగియుండి విక్రమున కెట్లులైన నాగ్ర
హముఁ గలిగింపుము. ఆకొంచెముతో నేను సింహళవాస్త
వ్యులచేఁ దిరుగుబాటు నడిపించెద. అంతటితో నాతనికిఁ
బదభ్రష్టత్వము తప్పదు. అపుడుగాని నీకోరిక నెఱవేఱుట
కవకాశము కలుగదు. ఇపుడు నే చెప్పినచొప్పున జరుగ
కున్న మనసంకల్పములు సిద్ధించు ననునాస లేదు.

రఘు—నాకుఁ జెప్పినపని నేను చేసితిరెదను. పిదప నీదేభారము.

ఇరా—సరే. జాగ్రత్త. నేను రేవున కేగెదను. సంజపడగనే
నన్నుఁ గోటయొద్దఁ గలిసికొమ్ము.

రఘు—సరే.

(నిష్క్రమించును.)

ఇరా—విక్రముఁ డామెను ప్రేమించుచున్నాఁ డనుట విశదమే.

ఆమె యాతని ప్రేమించుచున్న దనుటగూడ మిగులనమ్మఁ
దగియున్నది. ఈ శ్యామలుఁడో అబ్బో! యేమిది.
యీపేరే నాకుఁ గిట్టకయున్నది? వీఁడు సాహసోదార్య

ములేకాక చిత్తస్థైర్యముగూడఁ గలవాఁడు. నిజ మార
యఁ గుముద్వృత్తి కెంతయుఁ దగినవాఁడు.— నాకుఁగూడ
నాలావణ్యరాశిపై మనసు గలదు. కేవలము శరీరసౌఖ్యముఁ
గోరి కాకపోయినను, నాకసి దీర్చుకొనుట కీపాపముఁ దల
పెట్టితిని. ఎందుకనఁగాఁ బ్రణయవివశుడై యీ ఘూర్ఘ్రుఁ
డెప్పుడో యొకప్పుడు నాకు ద్రోహముఁ దలపెట్టియుండ
కుండునా యని నా కనుమానము. ఆయనుమానమే నా
గుండెలలో గాలమై బాధించుచున్నది. వీఁడు నాభార్యను
జేపట్టి నాకుఁ జేయఁబోవుద్రోహమునకు వానిభార్యను వశ
పఱుచుకొన్నఁగాని నా కసితీరదు. ఒకవేళ నిది సాధ్యము
గాకపోయిన వారిద్దఱకుఁ గాకుండఁజేయుదును. ఇన్నిఁటికిని
నాగుప్పిటిలోఁ బెట్టుకొన్న యీతులువగనుక సమయానికి
వెనుకకుఁ దీయకుండ నిలువఁబడిన నీ విక్రముఁడు నిమిష
ములో నాచేతికిఁ జిక్కఁగలదు. అప్పుడు తగిన కొండెము
లల్లి శ్యామలునితోఁ జెప్పెదను. విక్రముఁడనిన నాకుఁ
గలలోఁగూడ భయమే. అటుపై ని ఘూర్ఘ్రుఁడు సంతో
షించి నేఁ జెప్పినట్లు వినఁగలఁడు. నేను వానిని గంచరగాడి
దనుగాఁజేసి ముక్కునకుఁ ద్రాడుగట్టి ముందునకు లాగెదను.
ఆపై నఁ జేయవలసినపని స్పష్టముగాఁ గానఁబడుటలేదు.
మాయోపాయములు సమయము వచ్చినఁగాని తోఁచవు.
ఇంక నే నీక్కడ నుండఁగూడదు. పోయెదను.

(నిష్క్రమించును తెరపడును)

రెండవరంగము : సింహళరాజధానియందు దొక వీధి.

[డప్పువాడు, వానితోఁ గొందఱు పురజనులు.]

డప్పువాడు—(డప్పు గొట్టుచుండును - పిదప డప్పునిలిపి)
పభువుగారు చల్లం గుండాలి. పడమటి నేనలన్నీ
బంగ్గమై పోయ్యాయని తెల్పింది గామట్టిన్నీ, మనపెబ్బు
వైన చామలాయలు దొరగారు పెండ్లిచేసు కొచ్చి
గురప్పవేశ మియ్యాల జేసుకుంటున్నారు గామట్టిన్నీ,
ఊళ్లో జనంయావత్తు మందీ యియ్యాలంతా తమయిట్టం
వచ్చినట్టల్లా యినోదాలు జరుపుకోవచ్చంట- యినోదాలు
జేసుకోవచ్చంటోహోయ్—తినేదీ తాగేదీ తందనాలా
డేదీ, చిందుల్ దొక్కేదీ చలిమంట లేసుకునేదీ యీప్పకా
రంగా యెవరియిట్టంకొద్దీ వాళ్లు చేయొచ్చు నంటోహోయ్.
ఇది పబువుగారి ఆగ్గోహోయ్. [నిష్క్రమించును]

[మరల రెండవవైపునుండి ప్రవేశించి జెనుకటిమాదిరిగ నే యిం
కొకసారి కేకవేసి నిష్క్రమించును.]

మూడవ రంగము—కోటలో రాజనగరునకు బహిర్ద్వారము
నొద్ద సావడి.

[ప్రవేశము : శ్యామలుడు కుముద్వతి - విక్రముడు, భటుడు]

శ్యామలుడు—సాధుశీలా! విక్రముసింహా! కోటవాకిట నీవీ
రాత్రి న్వయముగాఁ గాపుండవలయును. వినోదము ధర్మము
నతివర్తించి పోఁగూడదని మనము విశదపఱచవలయును.

విక్ర—ఈపని సక్రమముగ నిర్వర్తించుట కిరావంతు నిది వఱకే నియమించితి. అయినను నేనుగూడ నొకకంటఁ గనిపెట్టియుండెదను.

శ్యామ—ఇరావంతుఁడు చాల సజ్జనుఁడు. తగినవాఁడే. విక్ర మా, నే నింకఁ బోయెదను. తేపు తెల్లవాఱఁగనే నా కడకు రమ్మ. కుముద్వతీ, మన మింక పోవుదము రమ్మ.
(నిష్క్రమణము: శ్యామలుఁడు, కుముద్వతి, భటుఁడు.)

(ప్రవేశము: ఇరావంతుఁడు మఱియొక పైపునుండి.)

విక్ర—ఇరావంతుఁడా! సమయమునకే వచ్చితివి. మన మీరు పుర మీనాఁడు స్వయముగాఁ గోటవాకిటఁ గాపుండవలె నని రాయలయాజ్ఞ.

ఇరా—ఇప్పుడేనా? ఇప్పుడు తొమ్మిదిగంటలైనఁ గాలేదే! మన యొడయఁడు తన ప్రియురాలిమీఁది మోహముచే మనలఁ ద్వరితముగ విడిచిపుచ్చె.

విక్ర—అందుఁ దప్పేమున్నది? ఆమె మిగుల సౌందర్యవతి.

ఇరా—తప్పని నే ననలేదు. ఆమె విలాసవతిగూడ.

విక్ర—ఔను. ఆమె ప్రాయంశజవ్వని, యమిత నుకుమారి.

ఇరా—ఆమెచూపు లేమిచూపులు! చూపఱుల హృదయ మిసుమంతలోఁ జూరగొనును.

విక్ర—ఆమె దృక్కులు చూడచోద్యము లైనను వినమృ భావము తొలుకాడుచుండును.

ఇరా—ఆమె పలుకులు ముద్దులు గులుకుచుండును.

విక్ర—ఆమె యన్నిట సాకల్యముఁ గాంచియున్నది.

ఇరా—మంచిదే. వారికి సుఖ మగుఁగాక. నేనానీ! ఇటుచూ
డుము. చక్కని ద్రాక్షాసవ మిందున్నది. ఇచ్చటనే శ్యామ
లాంగునిపేరుఁ జెప్పి యించుకఁ ద్రావనెంచిన పెద్ద
మనుష్యు లిరువురు వేంచేసియున్నారు.

విక్ర—మిత్రమా, ఈ నాఁడు పీలుకాదు. నా బుద్ధి త్రాగుడు
కాఁజాలినది కాదు. బుద్ధిమంతు లింతకంటె వే తొక్క
వినోదముఁ గల్పించిన నేను సంతోషముతోఁ బాలు
గొనెదను.

ఇరా—వారు కేవలము కొత్తవారు కారు. మనకుఁ జిర
పరిచితులే. ఒక గుక్కెడు ద్రావుదువుగాని రా. పోనీ,
అంత నీవు త్రాగలేకపోయిన నీ బదులు గూడ నేనే
త్రాగెదను లెమ్ము.

విక్ర—ఈ రాత్రి నేనిదివఱకే యొకబుడ్డి నేవించితిని. కాని
దానిలో సగానికి సగము నీరుఁ గలిపి పుచ్చుకొంటిని.
దానితోనే నా తల తిరుగుచున్నది. అసలే నాకుఁ గొంత
మైమఱ పున్నది. దానికిఁ దగినట్లు యీ సారాయముఁ
గూడఁ ద్రాగిన నసలుకే మోసము వచ్చునేమో.

ఇరా—ఏమిటయ్యా, అట్లాగంటావు? ఈ రాత్రి వేడుకలు
చేసికోమనికదా రాజాజ్ఞ? మన స్నేహితులు గూడఁ
జాల నాతురతతో నున్నారు. కా దనక రమ్ము.

విక్ర—ఏరీ వా రెక్కడున్నారు?

ఇరా—ఇక్కడే; యీ తలుపుదగ్గఱ నున్నారు. నీవు పోయి పిలుపుము.

విక్ర—సరే పోయెదను. కాని నా కెంతమాత్ర మిష్టము లేదు.
(నిష్క్రమణము).

ఇరా—ఈవేళ వీనిచేత నొక్కబుడ్డిఁ ద్రాగించిన నిది వఱకే వీఁడు త్రాగినదానితోఁ జేరి చుట్టుమనిపించుతుంది. ఆరఘు పతి కుముద్వతిమీఁది మోహముతో వెఱ్ఱెత్తిపోవు చున్నాఁడు. పిచ్చికుక్కవలె తెల్లవార్లు మేలుకుంటాఁడు. మాటంటేపడని మఱిముగ్గురు తుంటర్లకుఁగూడ నిషా యెక్కించివేసినాను. వారుకూడ వీనివెంటనే యుందురు. ఇప్పు డీ త్రాగుబోతులగుంపులో విక్రమునిచేత నందఱకుఁ గోపము వచ్చుపని నొకదానిని జేయింపవలెను. అదిగో ! అందఱు నిటే వచ్చుచున్నారు.

గీ॥ అనుకొనినరీతి నాయుపాయంబు లెల్ల
సక్రమంబుగ జరుగుట సంభవింపఁ
దేలిపోవును నానావ గాలిమీఁద
నొరుగుటైనను నెఱుంగక త్వరితగతిని.

గేయము. తేలిపోవును నాదు దివ్యమైన నావ
గాలిగుంపులతోడ కదముద్రొక్కెడునట్లు
నటు నిటుఁ దొణుకక యందమైన నడఱ
నానందమును గూర్చు నాహా ! ఆహా !

(ప్రవేశము: విక్రముడు, మలిదేవరాయలు - పరిచారకుడు మద్యపాత్రతో వెంటవచ్చును.)

విక్ర—ఈశ్వరసాక్షిగ నా కప్పుడే యొకటియెక్కించినాడు.

మలి—ఎంత ! గుక్కెడేగదా ?

ఇరా— పాట:

బుడ్డి నందీయరా బుడ్కు బుడ్కు తాగుదాం

బుడ్డి నందీయరా బుడుక్ బుడుక్ బుడుక్ || ౧ ||

నీపాయి లంఠేమి సిబ్బందు లంఠేమి

పారాజవానేమి బంట్లోతు లేమి

నీపాయ్ - రూపాయ్ - నపాయ్ - రూపాయ్ || ౨ ||

అందులూ మనుసులే అందర్ని బతుకులే

అందులో సంగతి అందర్ని తెలుసునా

నీపాయ్ - రూపాయ్ - నీపాయ్ - రూపాయ్ || ౩ ||

బతుకు బతుకంటేమి బారెడా తూమెడా

సాఫుగా జానేను జానెడే గాదటోయి

జానెడే గాదటోయ్ - జానెడే, జానెడే || ౪ ||

జానెదూ బతుకులో సారాయి దాగితే

స్వర్గమొత్తుందోయ్ - స్వర్గమొస్తుంద

స్వర్గం మోచ్చుమ్ - స్వర్గం మోచ్చుమ్ || ౫ ||

విక్ర—భలేపాట, భలేపాట, ఆహా ఎంత బాగుంది ?

ఇరా—ఎక్కడి దనుకున్నా వీపాట ? పడమటినీమది. ఆడ

బలే దాగుతారు. ఆళ్లు, నై జామోళ్లు, మళయాళపోళ్లు

అరవోళ్లు, కన్నడపోళ్లు బలే దాగుతారు! బలే! బలే!

నీకేం; తాగు, తాగు.

విక్ర—పడమటో శ్లఠతెచ్చుగా దాగుతారా!

ఇరా—ఇంకా అడుగుతావా? నీపేరు జెప్పి మల్లీతాగుతారు.
నీచేతఁ గాకపోతే నీబదులుగూడా తాగుతారు. ఆశ్లముం
దఱ మీకొండవీటోళ్లు నోళ్లే తెరవలేరు. మీపల్నా
టోళ్లు నిలనే లేరు.

విక్ర—మన ప్రభువుపేరుజెప్పి ఒకగుక్క త్రాగుదము.

మలి—నేనందుకే చూస్తున్నాను.

ఇరా—కన్నడసీమోళ్ళమీఁది పాట బాడ్తా, యినండి.

పాట

కర్నాటదేశంలో ఘనమైనసర్దారు, సోమప్ప మావాడు పోకైనవాడు
పోకైనవాడూ, శీకైనవాడూ, పోకూశీకూ, పోకూశీకూ
పండ్రెండు రూకాల పట్టంచుతలపాగ, పేటుదీర్చిచుట్టి నీటుగుల్లు తాడు
పోకైనసోమప్ప పోకూశీకూ
పేటూపాగాలోని నీటూజ్జాచి నేను కూటికిబోలేను
కుడువా మెతుకులేను పోకైనసోమప్ప, పోకూశీకూ
రాగిగంజీతోటి ప్రాణాల్ని నిలబెట్టి కమ్మనిసారాతో
కడుపునిండిస్తాడు, పోకైనసోమప్ప పోకూశీకూ.

ఇరా—తెండి, సారాయి. యింకా తెండి తెండి.

విక్ర—ఈపాట యిందాకటిదానికంటె యింకా బాగుంది.

ఇరా—మల్లీ పాడేదీ వింటావా?

విక్ర—వద్దు, వద్దు, ఈపాటలు, యీపనులు, మన తాహ
తుకుఁ దగినవిగావు. కానీ! దేవుఁడున్నాఁడు. పుణ్యాత్ములను
బాపాత్ములనుగూడఁ గనిపెట్టుచుండును.

ఇరా—ఆమాట నిజం.

విక్ర—నామట్టుకు నేను ప్రభువుకుగానిమ తెవ్వరికిఁగాని యెట్టి దోహదమును దలంచి యెఱుంగను. కాబట్టి నాకుఁ బుణ్యలోకమే దొరుకుతుంది.

ఇరా—నీకు వచ్చిన నా కేనా రానిది?

విక్ర—ఇంక మాటలఁ గట్టిపెట్టి మనపని చూచుకొందము. దేవుఁడు పాపము శమింపఁజేయుఁగాక. అందఱము నెవరి పనుల వారము చూచుకొందము. నేను త్రాగియున్నా నని మీరెంతమాత్రము ననుకోవద్దు. నా కిప్పుడు మత్తు కొంచెముగూడ లేదు. బాగా నిలువఁగలను. ఇదిగో, నా కుడిచెయ్యి; ఇదిగో యెడమచెయ్యి. నేను బాగా మాటాడఁగలను.

[అని ఒక చేయికి బదులు మఱొకటి చూపును.]

అందఱు—బహుబాగా!

విక్ర—అయితే నే త్రాగిన ప్లేవరును అనుకోవద్దు.

(నిష్క్రమణము.)

మలి—(బురుజుపై కిఁబోవుచు) మనము కాపలాకుఁ బూనుకొందము.

ఇరా—ఇతఁణి వెళ్ళేటప్పుడు చూచినారుగదా! ఇతఁడు భీష్ముని కెదురునిల్చి సైన్యముల శాసింప సమర్థుఁడు. కాని వీని దుర్బుద్ధి చూడండి, సుగుణములను దిగమ్రొంగఁ జాలినన్ని దుర్గుణము లున్నవి. అదియతనిపురాకృతకర్మము. వ్రభు

వీతనిపై నుంచిన ప్రబలవిశ్వాస మెపుడో యొకప్పు
డాతనికిఁ జేటు దెచ్చును.

మలి—అయితే యెప్పుడు నిట్లే త్రాగుచుండునా?

ఇరా—వీనికిఁ ద్రాగిననేగాని కునుకుపట్టదు. త్రాగనినాఁడు
తెల్లవారులు నిద్రపట్టక దొరలుచుండును.

[ప్రవేశము : రఘుపతి.]

మలి—అమాయకుఁడగు నీ శ్యామలుఁడు తన తరువాతఁ దన
యంతపడవి నిట్టి త్రాగుబోతున కొప్పఁజెప్పుట మిగుల
శోచనీయము. కాబట్టి యీ విషయ మాతనికి నచ్చఁ
జెప్పవలయును.

ఇరా—(రఘుపతిచెవిలో రహస్యముగా) అదిగో, విక్రముఁడు.
వానివెంటనే యుండుము.

[రఘుపతి విక్రము ననుసరించి పోవును.]

అట్లు చెప్పుట నా కిష్టము లేదు. ఈ విక్రమునిపై నా
కెక్కుడు మక్కువ కలదు. కావున వానియం దీదుర్బుద్ధి
మాన్వఁజూచుచున్నాను.

[తెరలో “ఉండు, ఉండు” అనికేకలు.]

ఇరా—ఆగండి, ఆగండి. ఏమా అల్లరి.

విక్ర—(రఘుపతిని దఱుముకొనుచుఁ బ్రవేశించి) ఛీ, నీ చుఁడా!
ఎవఁడవురా నీవు?

మలి—సేనాపతీ! ఏమి యీ యాగడము?

విక్ర—ఈ వెధ వెవ్వఁడో నాపనిఁ బట్టించునట. ఏడీ వాఁడు?
అదొంగ! సున్నములో కెముక లేకుండఁ జితుకఁగొట్టెదను.

రఘు—నీవేనా? కొట్టునది!

విక్ర—ఇంకను వదరుచున్నావా! (అని రఘుపతిని మోదును.)

మలి—విక్రమసింహా, ఆగుమాగుము. ఏమి యా యల్లరి?

(అడ్డము నిలుచును.)

విక్ర—ఊ, ఊ, నన్ను పోనీ. (పెనగులాడుచు) నన్ను వదలక
పోయిన నీబు ట్టెగురఁగొట్టెదను.

మలి—చాలు, జాలు. నీవు త్రాగియున్నావు.

విక్ర—నేనా? నేను త్రాగియున్నానా? (అని కలియఁబడును.)

ఇరా—(రఘుపతి చెవిలో) పో త్వరగా. పరుగెత్తుకొనిపోయి
“తిరుగుబాటు” “తిరుగుబాటు” అని కేకలు పెట్టు. పో, పో.

(రఘుపతి నిష్క్రమించును.)

అయ్యో, అయ్యో, ఏమి యాయాగడము. దండ
నాథా, ఆగు మాగుము. మలిదేవా! నీవైనఁ దడయ
రాదా? ఆగు, డాగుడు. అయ్యో, అయ్యో, బలే
కాపలా గాయుచున్నావే. జనులారా, రండి, రండి.

(గంట మోగును.)

అయ్యో, అయ్యో. గంటకొట్టున దెవ్వరు? గంట,
గంట! పట్న మంతయు మేల్కొంతురు. ఛీ, ఛీ, నేనాపతి,
ఆగు మాగుము. లేకపోయిన నీబ్రతుకు నేలఁబడఁగలదు.

(ప్రవేశము : శ్యామలుఁడు, ఒక పరిచారకునితో)

శ్యామ—ఏమి యీ ఘోష!

మలి—నాయొడ లింకను రక్తము గాఱుచున్నది. నాకుఁ జావు

దెబ్బ తగిలినది.

శ్యామ—ఇంక నోరెత్తిన ప్రాణములు దక్కవు.

ఇరా—ఛీ, సేనానీ; ఊరకుండుము. మలిదేవరాయా, ఊరుకో. “ఎక్కడనున్నాము? ఏమిపనిలోనున్నాము?” అనుమాట బొత్తుగా మఱచియున్నారే. ఛీ, సిగ్గులేదా? ఊరుకోండి, ఊరుకోండి. ప్రభువుగారిని జూచియైన నూరుకోరేమి కర్మము?

శ్యామ—ఏమిది? ఈ యాగడ మెందుచేతఁ గలిగినది? లంకలోఁ జేరి యందఱము రాక్షసుల మై పోయినట్లున్నదే! ఈశ్వరేచ్ఛవలన వైరులు చేయకవిడిచినపని మనకు మనమే తెచ్చుకొంటిమి. సిగ్గుతెచ్చుకొని యిప్పుడైన గోల నాపివేయుఁడు, ఇంకఁ గదలినఁ దెగవేసెదను. సుగుణ నిధీ! ఇరావంతుఁడా? ఏలయిట్లు దెలతెలబోయెదవు? జరిగినసంగతి యేమో చెప్పుము. ఎవరు దీనికంతకుఁ గారణము? ముందు చెప్పుము.

ఇరా—నా కేమియుఁ దెలియదు. ఇంతకుముందే యందఱము గలిసి, సరసాలాపము లాడుకొనుచుంటిమి. ఇంతలోఁ బిడుగుపడి, పిచ్చెత్తెనన్నట్లు హఠాత్తుగఁ గత్తులు కటారులతో నొకరి నొకరు పొడుచుకొనసాగిరి. ఈ వెట్టికొట్లాట కిది మొదలు, నిది చివర యని చెప్పఁదరముగాదు. ఈ యల్లరి చూడరాకుండ నేసత్కార్యమందైన నాకాళ్ళు విరిగిపోయి యుండిన బాగుండెడిదని తోచుచున్నది.

శ్యామ—ఇదేమి విక్రమా? నీ విట్లాడలు మఱచియున్నావేమి?

విక్ర—ప్రభూ! మన్నింపుడు. నే నిపుడు మీతో మాటలాడజాలకున్నాను.

శ్యామ—మలిదేవరాయా! నీవు సజ్జనుడ వని సన్నతిగాంచియుంటివే. ఇప్పు డిట్టి యల్లరిచిల్లర పోరాటములకు లోబడి నీకీర్తి నమ్ముగావించుకొంటి వేల?

మలి—మహాప్రభూ! శ్యామలరాయా! నా కొకగాయము తగిలినది. మాటాడుట కే శక్తి చాలకున్నది? నాదుస్థితినిగూర్చి మీయద్యోగి యిరావంతు నడిగి తెలిసికొనుడు. నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు నే నీరాత్రి యొనర్చిన మహాదోషము లేవనఁగా, ఒకరినొకరు నిష్కారణముగాఁ బొడుచుకొనుచుండ నాపఁబోవుట యొకటి, అందుచే నాకే మోసము రానుండ నాశ్మసంరక్షణము చేసికొనఁజూచుట రెండవది. ఇంతియే నే నెఱుంగునది.

శ్యామ—నా కాగ్రహ మతిశయించుచున్నది. యథార్థ మారయనెంచి సంశయించుచున్నాను. లేకున్న నెట్టివానినైన నిప్పటికే ఖండించియుండును. ఈ నీచపుపోరాట మెట్లు కలిగినదో చెప్పుడు. ఎవరు దీని నారంభించినది? ఇం దపరాధి యెవ్వరు? అతఁడు నాసహజస్మృతైనను సరే - చావు తప్పదు. ఏమి యీ యాగడము?

యుద్ధములచేఁ బ్రజల హృదయములు భయకంపితములైయున్న యీసమయముననా, యిట్టి యాందోళన? అదియు నీ కొటయావరణమందే! ఈయర్ధరాత్రివేళ!! ఈ రక్షకభటుల మధ్యనుండి యే యీకలహములు!!!

ఏమి వై పరీత్యము, ఏమి ఘోరకలి! బుద్ధివంతుడా, ఇరా
వంతుడా! నిక్కము వచింపుము. దీనికి మూలకారకు
లెవ్వరు? నీకుఁ బైయధికారి యనుమోమోటము వీడి
నీఖిడ్లముపై నానవెట్టి పలుకుము.

ఇరా—అంతటి యానబెట్టుకుడు. ఈ నాలుకతో విక్ర
మున కపకారముఁ జేయుటకంటె, దీనిని బెటికివేసికొనుట
మేలు. కాని, సత్యము చెప్పక తప్పదుగదా. ఆతనికిఁ గీడు
గలుగకుండఁ బరమేశ్వరుడు కాపాడుఁగాక.

ప్రభువరా, నిక్కము వచించెద, నాలకింపుడు.
నేనును, ఈ దుర్గరక్షకుడు మలిదేవుడును మాటాడు
కొనుచు నిట నిలిచియుంటిమి. ఎవఁడో యొక నీచుడు
“రక్షింపుడు” “రక్షింపుడు” అని కేక లిడుచు నిటు
మీఁదుగాఁ బరుగెత్తెను. ఆ వెంటనే విక్రమసింహుఁడొర
నుండి పెరికిన కరవాలమును గరమున ధరించి తఱుముకొని
వచ్చి యాతని నఱకఁబోయెను. అప్పుడీ పుణ్యుఁ డడ్డుపడి
కొంచెము శాంతింపుఁ డని బతిమాలుకొనియె. ఇంతలో
నా నీచునికేకల కులికిపడి పలువురు బఱతెంతు రను
భయమువలన నేనాతనిఁ బట్టుకొని నోరు మూయింపఁబోవ
వాఁడు నా కందకుండఁ బరువెత్తి నేననుకొన్నంతపనియుఁ
జేసినాఁడు. నేను తిరిగి వచ్చునరికి వీ రిరువురు ఖిడ్లముల
ఝలిపించుచుఁ బ్రబలవైరులట్లు హోరాహోరిగఁ బోరు
చుండిరి. విక్రముడు ప్రగల్భముగ నఱచుచుండెను.
ఇప్పుడు తాము వచ్చునప్పటి కున్నట్లే యిరువురుఁ

గలియఁబడి విడివడరాకయుండిరి. ఇంతకంటె నెక్కు
డేమియుఁ జెప్పఁజాలను. ప్రభూ, ఏదో మానవులన్నతరు
వాతఁ గోపతాపములు రాకుండునా? కోపావిష్టులగువారు
తమ యాస్తులఁగూడ బాటింపఁజాలరు. కావున విక్రముఁ
డించుక తప్పఁజేసె. కాని యా పాటిపోయిన నీచుఁడు
విక్రమునెడల నేదో మహాపరాధముఁ గావించి యుండె
ననుట కేసందేహమును లేదు. కాఁబట్టి విక్రముఁడు
క్షమార్హుఁడు.

శ్యామ—ఇరావంతుఁడా! నేను గ్రహింపకపోలేదు. నీయకా
దార్య మీవిక్రమునినేరము నెంతయుఁ దగ్గింపఁ జూచు
చున్నది. ఈమాత్రము నేను గనిపెట్టకపోలేదు. విక్రమా!
నీపై నా కెక్కు డభిమానముగలదు. అయినను నింక
మీఁదట నీవు నాదండనాథుఁడవుగా నుండఁదగవు. పొమ్ము.

(ప్రవేశము : కుముద్వతి.)

ఇటు చూడుము. నా ప్రియురాలుగూడ నిచటి కరు
దెంచినది. ఇట్టి తప్పిదమును శిక్షింపక విడువరాదు.

కుము—ఏమి సంగతి?

శ్యామ—ఇంక నేమియు లేదు. పోవుదము పద సేవకా, ఈ
మలిదేవు నిటనుండి వైద్యశాలకుఁ గొంపొమ్ము. (సేవ
కుఁడు మలిదేవుని నడిపించుకొనిపోవును). ఇరావంతుఁడా!
జాగరూకుఁడవై పురమెల్లఁ దిరిగి యాఘోషమున కులికిపడి
లేచినవారినెల్లరఁ బోయి పరుండుఁ డని చెప్పుము.

కుముదా, ఇంక నీవు రమ్మ. ఇట్టి వృథాకలహములతోఁ బ్రజలను గాఢసుషుప్తినుండి మేలుకొలిపినందుల కీవిక్రము నకుఁ బ్రాణదండన విధించియుండవలసినది. ఇట్టి కలహములు, కలతనిద్రలు సైనికజీవనమునందు స్వాభావికములు. పాపము! రాచకన్నియవు నీ వెఱుంగవు. ఇంక పోదము రమ్మ.

(నిష్క్రమణము: శ్యామలుఁడు కుముద్వతి)

ఇరా—(విక్రమునితో) సేనాపతీ, నీకుఁగూడ గాయము తగిలెనా?

విక్ర—ఔను, నూన్పరాని గాయము తగిలినది.

ఇరా—అకటా! నేఁ డెంత దుర్దినము!

విక్ర—అయ్యో, అయ్యో, నాకీర్తి నేలఁబడినది. నా పరువు బ్రద్దలైనది. నాప్రతిష్ఠ పాడైనది. నాగౌరవ మంతరించినది. నావాసి మాసిపోయినది. ఇంక నే నేమి చేయుదును? కీర్తి; కీర్తి. నాసత్కీర్తి నాకుఁ గాకుండ నశించిపోయినది.

ఇరా—ఇంతేనా? నీశరీరమున నేదైన గాయ మయినదేమో యని తలంచితిని. అట్లుగానిచోఁ బరవాలేదు. కీర్తియనునది యుబుసు పోని సోమములు తెచ్చి పెట్టుకొన్నయాటోపము.

గీ॥ కీర్తి కీర్తి యటంచును గేక లిడెను

మాటమాత్రమే యిది వట్టిబూటకంబు

వ్యర్థులకుఁగూడఁ బలుమాట వచ్చుచుండు

పాటిపోవు నొకప్పు డకారణముగ.

దానికై నీవు చింతింపఁబనిలేదు. నీయంతట నీవు పోయినదని చెప్పుకొనుటతప్ప నిజముగాఁ బోయినదేమి

యును లేదు. ఏమి విక్రమా, అటులఁ జూచెదవు?
ప్రభువును మరల లోఁగొను మార్గము యోచింపలేవా?
ఇపు డేదో కోపవశమునఁ జేసినశిక్షకుఁ బరిహార మాతని
యొద్దలభింపదందువా? సింహమును బెదరించు తలంపుతోఁ
గుక్కను గొట్టినట్లు తాను చండశాసనుఁడ నని యీదేశ
మునఁ బ్రకటించుటకు నిన్ను దండించెనేగాని నీపైఁ
గినుకవలనఁ గాదు. కోపము శాంతించినపిదపఁ బోయి
వేడుకొంటివేని యాతఁడు ప్రసన్నుఁ డగును. నీపదవి మరల
నీకు లభింపఁగలదు.

విక్ర—ఔను. ఆతఁడు కాలదన్నినను సరియే, ఆతనిపాదము
లపైఁ బడి గట్టిగాఁ బట్టుకొందును. అక్కటా! యెట్టిదుష్కార్య
మాచరించితిని! ఉదారశీలుఁ డగుప్రభువునొద్ద విధ్యు
క్త మాచరింపనేరక నీచపుఁబను లాచరించి పాపముఁ గట్టు
కొని, తప్పఁద్రావి మత్తెక్కి కానిమాట లాడితిని. పోట్లాటఁ
బెట్టుకొంటిని. కొట్లాటకు దిగితిని అక్కటా! యెంతలో
నెంత వింతజరిగె. నే నిప్పు డేమొగముఁ బెట్టుకొని యాతని
కడకుఁ బోఁగలను? ఆహా! యెట్టిగతి సంభవించె! ఇ నంతయు
సురాపానమాహాత్మ్యమేకదా! ఓ సురాదేవతా! అదృశ్య
రూపిణివై నీవిపు డెం దడఁగియున్నావు! నిన్నుఁ బ్రత్యక్ష
రాక్షసియని పిలిచినను దప్పులేదు.

సీ॥ ధనవంతుఁ డైనను దారిద్ర్యమున ముని
యల్లాడు ని న్నాశ్రయించుకతన
గుణవంతుఁ డైనను గుణహీనుఁడై చుప్పుఁ
డైపోవు నీ సఖ్య మబ్బేనేని

ఉ తమకులజాతుఁ డున్నతిఁ గోల్పోయి
 భ్రష్టుఁడై తిరుగు నీభక్తుఁడైన
 ధీవిశాలుఁడైనఁ దెలివితేటలు దూలి
 వెటివాడగు నీవు వెంబడింపఁ
 గీ॥ బరిజనుల ఘోరపాపకూపములఁ దోచి
 తెన్నుగానక వారలు తన్నుకొనఁగఁ
 గని పరిహసించు క్రూరరాక్షసివి నీవు
 విలయరూపిణి ! హింస నీ వికటలీల.

ఇరా—విక్రమసింహా ! నీవు మొట్టమొదటఁ దఱుముకొని
 పోతివే, యాతఁ డెవ్వఁడు? ఆతఁడు నీకే మపకారముజేసె?

విక్ర—ఏమో; నా కిపు డేమియుఁ దెలియదు?

ఇరా—అది యెట్లు నమ్మఁదగును?

విక్ర—ఏమో నామన స్సిప్పు డనేకవిషయములతో నిండి
 నిబిడీకృతమై యున్నది. అం దొక్కటియు స్ఫుటముగా
 లేదు. అయ్యో, మైమఱచి మాటాడి యెంతచేటుఁ దెచ్చు
 కొంటిని. పశుప్రాయునివలెఁ ద్రాగి తండనాలాడి చేతు
 లార కొంపఁ గూల్చుకొంటిని.

ఇరా—నీ విపుడు సరిగనే యున్నావే. స్వస్థత యెటులఁ
 గలిగెను.

విక్ర—ఘోరరాకాసి, యీసురా దేవి యాగ్రహపిశాచమునకు
 నాయందు స్థానముఁ గలిగించి తా నింకొక్కడకో దయ
 చేసినది. నేనో ఆత్మనిందాపరాయణుండనై దినములు
 గడపవలసి వచ్చినది.

ఇరా—నీవు చాల నీతివేత్తవు. సంగతి సందర్భములఁ బట్టి చూడ నిట్టిపని జరుగకుండిన బాగుండెడిదే. కాని గడచిన దానికై వగచిన ప్రయోజన మేమున్నది? నీవు దానికిఁ బరిహారముసేయు విధము నాలోచింపవలయును.

విక్ర—నా పదవి నా కిప్పింపుమని యాతని వేడుకొందును. అప్పు డాతఁడు “నీవు త్రాగుబోతు” వని పల్కును. అంతటితో నాకు వేయినో ళ్ళున్నను నవి యన్నియు నొక్కమాటుగ మూతవడిపోవును. మొదట వివేకవంతుఁడ ననిపించుకొని పిదప మూఢుఁడనై తుదకుఁ బశుననై పోతిని. ఇది యంతయు నీ సారాయమహిమయే. ఒక్కొక్కబుడ్డి కామరూపియగు నొక్కొక్క పిశాచము.

ఇది—

చ॥ తొలుత వివేకమున్ దొలగఁద్రొసి పశుత్వముగూర్చు బిమ్మటన్
బలము పదమ్ము డుల్చుకొని భ్రష్టునిజేయును వేశ్యమాడ్కి; బం
ధుల హితులన్ జికిత్సకుల దూరమునెట్టును నంటురోగమై
కలధన మెల్ల దోచుకొని గర్హితుఁజేయును దొంగపోలికన్.

ఇరా—అట్లుగాదు, మంచిసారాయము సమయమునుబట్టి విని యోగించిన మిక్కిలి మేలుఁగలిగించును. దానివిషయమై యధిక ప్రసంగము చేయకుము. ఇది నీప్రాప్తము. ఇటు చూడుము. నిన్ను నేను మనసారఁ బ్రేమించుచున్నానని నీవు నమ్ముదువా లేదా?

విక్ర—నిన్ను నమ్మియేగదా నేను త్రాగుబోతునైనది

ఇరా—నీవేగాదు ఎవరైననుసరే, యెవుడో యొకప్పుడు త్రాగకుండ నుందురా? దానికేమిగాని, నీ విపుడేమిచేయ వలెనో యుపాయము చెప్పెదను వినుము. ఇపుడు నిజముగాఁ బ్రభుత్వముచేయునది శ్యామలుడు కాదు. ఆయనభార్య. ఈవిషయము నేఁ జెప్పనక్కరయేలేదు, నీకే తెలియును. కాఁబట్టి మన మనుకొనుటలోఁ దప్పేమియు లేదు. ఏల యన, నాతఁ డిప్పుడు ఆయమగారి విలాసంబులోఁ జిక్కియు న్నాఁడు. నీ వామెయొద్ద కేగి నీసంగతి విన్నవించుకొనుము పాధేయపడుము. ఆమె నీతోఁజనవుగా దయతో మాటాడును. పిదప నీయుద్యోగము నీ కామె తప్పక యిప్పింపఁ గలదు. మిగులఁ గనికరముఁ జూపుచు నీవు చెప్పిన దెల్ల నోపికతో విని ని న్నాదరించును. నీవు కోరినదాని కంటె నెక్కువ సాయము చేయఁజూచును. ఇది సాధ్యమనియగు నామె స్వభావము. ఆమెభర్తకును నీకును దెగిపోయిన ప్రేమబంధములఁ దిరిగి ముడి వెట్టఁజాలిన దామె యొక్కతేయే.

విక్ర—ఇరావంతుఁడా! నీసలహా మిక్కిలి కొనియాడఁదగినది.

ఇరా—నేను నీయందలి ప్రేమాతిశయముచే హృదయపూర్వకముగ మంచి సలహాచెప్పితిని. పోయి వెంటనే నేఁ జెప్పినట్లు చేయుము, పొమ్ము.

ఇరా—నే నీరాత్రి నిదానముగ నాలోచించి చూచుకొని తేపుదయముననే దేవిగారికడ కేగి నాపైఁ గరుణింపు

మని బతిమాలుకొనియెడ. నాపదవి మరల నాకు లభింప
దేని నా కీజన్మపై విరక్తి గలుగును.

ఇరా—బౌను. కాదా మఱి? నేనానీ, ఇంక సెలవు. నేను
కాపుండుట కేగవలయును గదా.

విక్ర—ఇరావంతుడా! పోయివచ్చెదను. (నిష్క్రమించును.)

ఇరా—నేను మోసము చేయుచున్నానని యిప్పు డెవ్వఁ డనఁ
గలఁడు? యథార్థమాలోచించి చూచిన నిది నిజముగా మం
చినలహ. ఈఘూర్ఘ్ఠుని వశపఱచుకొనుట కింతకంటె మంచి
మార్గ మేమున్నది? ఎందుచేత ననగా సత్కార్యములకుఁ
దోడుపడుట యన నామెకుఁ జాలప్రీతి. కాబట్టి యిట్టి
సందర్భములో నామెసాయము పొందుట సులభము. అడు
గుటయే లోపముగాని యడిగినఁ దప్పక చేయఁగలదు.
అందులో నిది యామెభర్త చేతిలోనిదే కదా. ఆమె
యాజ్ఞాపించిన శ్యామలఁ డిపుడు బ్రహ్మహత్యనై నఁ
జేయును. దేని కైనను వెనుదీయక యామె చేతిలోఁ గీలు
బొమ్మవలె నాడుచున్నాఁడు. స్వాతంత్ర్యప్రియుఁడై
మహాస్వేచ్ఛానువర్తియగు ఘూర్క ప్రభువు నేడు వలపు
తీగలచేఁ గట్టుబడి యీకుముద్వతి యెట్లాడించిన నట్లాడు
చున్నాఁడు. అతని మేలుగీళ్లామెచేత నున్నవి. ఆమె
యిష్టమైనరీతి నాతని నడిపింపఁగలదు. ఇన్ని సందర్భములు
బాగుగా నెఱింగియున్న నేను, విక్రమునకు మిక్కిలి
ప్రయోజనకారి కాఁగల మంచినలహ నొసంగిన నేను,
ద్రోహి నెట్లగుదును? ఘోరదుష్కార్యము లాచరింపఁ

బోవు రాక్షసాధములు కూడ పయికి నావలెనే మృదుల హృదయులట్లు మెలంగుదురు.

ఇప్పుడీ యమాయకుఁడు కుముద్వతికడ కేగి తన పదవి కొఱకై యామె నాశ్రయించును. ఆమె యాతని పక్ష మవలంబించి ఘూర్కునితో వాదించును. ఆతనిపైఁగల నీచ మగువలపుకతన నిట్లామె వాదించుచున్నదని నే నాఘూర్కుని చెవిలో నూదెదను. అంతట కారుణ్యవశ మున నామె బోధించున దెల్ల నొక్కొక్క విషయిందవై యాతని తలకెక్కును. ఆతని ప్రేమ మంతయుఁ గోరిధము గా మాఱిపోవును. ఈ మాయోపాయముచేత నామె సౌశీల్యమె కౌటిల్యముగఁ గానఁబడునటులఁజేసెద. ఆమె యొక్క యాదార్యమునుండియే వీ రందఱఁ బూడ్చివేయఁ జాలు పెద్దగొయ్యి త్రవ్వెదను.

(ప్రవేశము : రఘుపతి)

ఏమి రఘుపతీ ! బాగున్నావా ?

రఘు — ఈ వేటకు నన్ను బురిగొల్పితివి; గాని నేను ముందుండి పట్టుకొనుటకుఁ బనికిరాను. అది నాచేతఁ గాదు. నేను వెనుక నిలువఁబడి కేక లిడుటకు మాత్రము పనికివత్తును. నాధన మంతయు ఖర్చుబడిపోయినది. రాత్రి నాకుఁ జూపు దెబ్బలు తగిలినవి. ఇంక నాకు బుద్ధివచ్చినది. ఇప్పటికి మిగిలిన నాలుగుడబ్బులైనఁ జేతఁబుచ్చుకొని కాలికి నో టికిఁ గూడ బుద్ధిఁజెప్పుకొని తెల్లవాఱఁగనే రాజధానికిఁ బ్రయాణము సాగించెదను.

ఇరా—ఓర్పు లేనివా రెట్టి దురదృష్టవంతులు ! గాయము పడిన వెనుక కొంచెముకొంచెముగ మానిపోవునుగాని, యంతయు నొక్కసారిగఁ బూడిపోవునా ! మనము మన యాలోచనవలన గార్యసాఫల్యమునకు యత్నించు చున్నాము గాని మాయలు మంత్రములవలన గాదు. కాబట్టి కొంత వ్యవధి కావలసియుండును. చూడుము, ఇపు డనుకున్నట్లుగ జరిగియుండలేదా ! విక్రముఁ డేమో నిన్నుఁ గొట్టినాఁడు. ఆ కొంచెము దెబ్బ కే నీ వాతని బద్రభ ఘ్నునిఁ గావించినావు. నా యాలోచనలకంటె ముందు జరిగినవిగాన వివాహమాదిగాఁగల యాతని సౌఖ్యకీర్తిడల నరికట్టలేకపోతిమి. లేకున్న ముందుకాచినపిందె లీనరికిఁ బండ్లు పండియుండవలసినదే. ఇంకఁ గొంతతడ వోపికపట్టి యుండుము. - ఇదే తెల్లవాలుచున్నది. ఆనందపారవశ్య మునను గార్యపరత్వమునను గంటలు నిమిషములట్లు జరిగి పోవును. ఇంక నీవు సీబస కేగుము. పొమ్ము త్వరగా పొమ్ము. మిగతవిషయములు తరువాతఁ దెలిసికొనవచ్చును. వెంటనే పొమ్ము. (నిష్క్రమించును.)

ఇరా—ఇపుడు రెండుపనులు జరుగవలెను. ఒకటి, నాభార్య కుముద్వృత్తికడ కేగి విక్రము నుద్ధరింపు మని బోధింపవలెను; రెండవది నే నేగి ఘూర్కునితో విక్రముఁ డాతనిభార్యతోఁ దఱచుగాఁబ్రసంగించుచున్నట్లు చెప్పి సమయముఁ గనిపెట్టి యాతనికిఁ గనఁబఱచవలయు. ఉపాయము పూర్తియైనది. వేడిమీద జరుగవలెను. ఆలస్య దమృతం విషం.

నిష్క్రమించును—తెరపడును.

ముగ్ధప్రణయము.

తృతీయాంకము

మొదటి రంగము — కోటవాకిలి ముందర.

[ప్రవేశము: భటుఁడు. విక్రమసింహుఁడు],

విక్ర—ప్రియమిత్రుఁడ నగు నామాట నించుక విందువా, నీవు?

భటు—నీకుఁ బ్రియమిత్రుఁడెవ్వరో నాకుఁ దెలియదు.

కాని నీమాట విందునులే. చెప్పుము.

విక్ర—నీ కొక మాపాయిడబ్బులు ముట్టఁ జెప్పుకుంటాను
గాని నీ హాస్యముఁ గట్టిపెట్టి యిటు వినుము. రాణిగారి
చెలికత్తె నిదురనుండి మేల్కొంచినదా?

భటు—ఆ, మేలుకొనియే యున్నది.

విక్ర—అటులైన విక్రమసింహుఁడు నీతోడ మాటలాడఁ
దలఁచి వచ్చియున్నాఁడని యామెకుఁ దెలిపెదవా?

భటు—నేను చెప్పుటమట్టుకు చెప్పెదను. ఆమె వచ్చునోరాదో?

విక్ర—నీవుపోయి చెప్పుము. చాల బుద్ధిమంతుఁడవు.

(భటుఁడు నిష్క్రమించును.)

[ప్రవేశము : ఇరావంతుడు.]

వికృ—ఇరావంతా, సమయమునకే వచ్చితివి.

ఇరా—అయితే నీ ప్రీరాతి పరుండనే లేదన్నమాట.

వికృ—లేదు. మనము వెళ్ళునప్పటికే తెల్లవాట వచ్చే గదా. మిత్రమా, యిప్పుడే నీ భార్యకొఱకుఁ గబురంపి తిని. కుముద్వతీదేవితో మనవి చేసికొనుటకుఁ దగిన యవకాశముఁ గల్పింపుమని యామెతోఁ జెప్పుదును.

ఇరా—నే నిప్పుడేదో మిషగల్పించి శ్యామలు నావలికిఁ దీసికొనిపోయెదను. అంత మీ రిరువురు యథేష్టముగ మాటాడుకొనవచ్చును.

వికృ—నా కీసాయముఁజేసిన నీకు వేయిదండములు పెట్టెదను.
(ఇరావంతుడు నిష్క్రమించును.)

దమ—(ప్రవేశించి) ఆర్యా విక్రమసింహా! గతరాత్రి మీకుఁ గలిగిన సంతాపమున కే నెంతయుఁ జింతించితిని. కాని మరల మీపదవి మీకు లభింపఁగల దని నమ్ముచున్నాను. ప్రభువుగారు నాతనిభార్యయు మీవిషయమై రాత్రి మాటాడుచుండిరి. ఆయమ మీపక్ష మూని వాదించుచుండెను. అందులకు రాయలు మీచే దెబ్బలుతిన్న వాఁ డీద్వీపమునఁ బ్రఖ్యాతుఁ డనియు నిట్టి నేరము లూరక పోనీరాదని యిట్లు చేయవలసివచ్చెనుగాని మీపైఁ గ్రోధముచేఁ గాదనియుఁ బలికెను. మరల సమయముఁ జూచి మీయుద్యోగము మీకిత్తు ననికూడ ననుచుండె.

విక్ర—సంతోషము. అయినను నేను కుముద్వతీ దేవిగారితో
నొకపరి యేకాంతమున నాసంగతి విన్నవించుకొనఁ దలఁచి
తిని ఇది నీకు మంచిదే యనితోఁచినఁ దగినసమయముఁ
జూచి నాకుఁ జెప్పవలయును.

దమ—అట్లులై న నిప్పుడే రమ్ము. నీమనసు విప్పి చెప్పుకొనుట
కిదేయదను.

విక్ర—నేను నీమే లెన్నటికి మఱచిపోను.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

(తెరపడును.)

(కొండవరంగము - కోటలో నుద్ఘాటనవనము)

[ప్రవేశము : కుముద్వతి, దమనిక, విక్రముఁడు.]

కుము—విక్రమా, నా శక్తికొలఁది నీకు మేలుచేయఁ దలఁచి
తిని. అందుకు సందేహము లేదు.

దమ—చేయుము, అమ్మా, అట్లే చేయుము. ఇందువలన నా
భర్తకూడ ఖిన్నుఁడై యా యాపద తనకే వచ్చినట్లు
భావించి విలపించుచున్నాఁడు.

కుము—ఔను. అతఁడు చాల మంచివాఁడు. విక్రమా, నీకు
సందేహ మక్కఱలేదు. నీకును నా భర్తగారికిని మఱల
నెప్పటియ ట్లుండునట్లు చెలిమి గూర్చెదను. భయము లేదు.

విక్ర—చల్లనితల్లివి. ఈభారము నీపైనఁ బెట్టుచున్నాను. నీట
ముంచిననుసరే. పాలముంచినను సరే. నాకు మేలు కలిగి
నను గలుగకున్నను నేను మీకు నమ్మికబంటునే.

కుము—ఓను. నే నెఱుంగక పోలేదు. నీవు నా భర్తగారికిఁ జిరకాలమిత్రుఁడవు. ఆతనియెడ నీకు భయభక్తులు మెండు. వారైనను నిన్నెక్కుడుకాల మెడ బాసియుండబోరు.

విక్ర—కాని, అమ్మా! నేను నాయుద్యోగమందుండక మఱొక్కఁ డందుఁ బ్రవేశించెనేని, యాకొత్తవాఁడు తన కీయుద్యోగము శాశ్వతముగా నుండఁగలందులకై దగ్గఱఁ జేరి యేవో కొదఁములు పలికి నాపై మనసు విఱుగునటులఁ జేయుఁజూచును. అదియుఁగాక, రోజులు గడచినచోఁ బ్రభువుగారికి నాపూర్వపునేత్ర లెల్ల మఱపుఁదగిలిపోవచ్చును.

కుము—ఇంక నీవిషయమున సంకోచపడకుము. నీపదవి నీకుఁ దప్పక యిప్పించెద నని యీ దమనిక యెదుట నే నొట్టుపెట్టుకొనియెద. నేను తలపెట్టిన కార్య మక్షరము లతో నిర్వర్తించి తీరుదును.

మ॥ అనుమానింపఁగనేల విక్రమవిధీ! యశ్రాంతము న్నే నితఁ
విను, నీవృత్తమే జీవితేశ్వరుఁడెవెన్ వేమార్లు మోగింతు భో
జనవేశఁ బవళించియున్న మఱియే సద్వృత్తయం దుండినఁ;
వినలే కాతఁడు నిన్ను నీపదవికిన్ వేవేగ రప్పింపఁగన్.

కావున విక్రమా, నీ వింకఁ జింతదక్కియందుము. వేయిమాట లేల? మీప్రభువు నీకుద్యోగ మీయకుండ జీవించుట కష్టతరమని తలఁచునట్లుగఁ జేసెదను.

(ప్రవేశము : శ్యామలుఁడు, ఇరావంతుఁడు కొంచెము దూరమున)

దమ—అమ్మా, ప్రభువర్యు లిట కరుదెంచుచున్నారు.

విక్ర—అమ్మా, నే నింక సెలవుఁ గైకొనియెద.

కుము—ఏమీ? నీ విచ్చటనే యుండుము. నీయెదుటనే మాటాడెదను.

విక్ర—అమ్మా, నామన స్సివుడు సరిగా లేదు. నా కేమియుఁ దోఁచకున్నది. నే బోయెదను.

కుము—అట్లయిన నీయిష్టము వచ్చినట్లాచరింపుము.

[విక్రముఁడు నిష్క్రమించును.]

ఇరా—ఆ, అదే నాకు సరిపడదు.

శ్యామ—ఏమంటివి?

ఇరా—ఏమియు లేదు, ఆ! కాదు కాదు.

శ్యామ—అటు చూడుము. నాసతీమణి యొద్దనుండి యాపోవుచున్నవాఁడు విక్రముఁడు కాడా?

ఇకా—ప్రభూ, విక్రముఁడా! నే నమ్మజాలను.

శ్యామ—ఆతఁడేయని నానమ్మకము.

కుము—(ఎదురువచ్చి) హృదయేశ్వరా! నే నిప్పుడే మీకోపాగ్ని కింధనంబైన యా దురదృష్టనితో మాటాడుచుంటిని.

శ్యామ—ఎవ రాతఁడు?

కుము—ఏమి? యెఱుఁగనే యెఱుఁగరా?

చ|| ఎఱుఁగనివానిపోల్కి నిటు హేళనజేయుట న్యాయమానె మీ చిరతరమిత్రునికొ సుగుణశేఖరునికొ మనమధ్యనే స్తముకొ యిహ కీ వికాలుని యవకృపరాక్రమ విక్రమాంకితుకొ మఱచికె యంతలోనె జనమాన్యచరిత్ర! నిజంబుఁ బల్కుమా.

ఆతఁడు నిజముగ మీయెడ నేదేని యపరాధముగా వించియున్న నది పొరపాటువలన సంభవించియుండును. అంతేగాని యాతనికి మీయెడ భయభక్తులం దెంతమాత్రము లోపము కలిగికాదు. నేను గట్టిగా నొక్కి చెప్పఁగలను. కావున నాయందు దయయుంచి యాతని యపరాధము మన్నించి వానిని మరలఁ జేకొనుఁడు.

శ్యామ—ఆతఁ డిప్పు డెక్కడ కేగినాఁడు?

కుము—ఆతఁడు దుఃఖాతిరేకమున శిరము వంచుకొని మీమోముఁ జూడనోడి తన దీనచరిత్ర నాతో విన్నవించుకొని యిప్పుడే యిటనుండి వెడలినాఁడు. ప్రియా, ఆతని మరలఁ బిలిపింపుము. ఆతనికై నే నిదే ప్రార్థింపుచుంటిని. ఆతఁడు చాల మంచివాఁడు.

శ్యామ—ప్రేయసీ, యిప్పు డామాటఁ దలపెట్టకుము. తరువాత నడుగుచువు గానిలే.

కుము—అనగా స్వల్పకాల మాగి యడుగవచ్చునా?

శ్యామ—ఎంతశీఘ్రముగ నైన నీ కంతసంతసముకాఁబోలు!

కుము—ఈ రాత్రి భోజనసమయమునఁ బ్రస్తాపింతును?

శ్యామ—వలదు. ఈ రాత్రికి వలదు.

కుము—పోనీ, తేపు మధ్యాహ్నము భోజనవేళనో?

శ్యామ—తేపు మధ్యాహ్నము నే నింట భుజింపను. కోట వెలుపట సేనానులఁ గలియఁబోవవలయును.

కుము—కాకున్న తేపు రాత్రికా, లేక యెల్లుండి యుదయమా? అదియుఁ గాకున్న నెల్లుండి రాత్రిరియా? ఏదో

యొక సమయము నియమింపుడు. కాని మూడు నాలుగు దినములు మించి పోనీయవలదు. అతడు చాలఁ బశ్చాత్త ప్తుడై యున్నాడు. అదిగాక యితరుల భయపెట్టుట కొసంగిన శిక్షయేగాని లేకున్న యాతఁడొనర్చిన మహా దోషము మాత్ర మేమున్నది ?

ఇంతకునాతని నెప్పుడు రమ్మనియెదరు ? దయచేసి సెలవిండు. మీ మనస్థితిఁ జూడ నాకుఁగడు నబ్బరముగా నున్నది. నన్ను మీ రేమైన నడిగిన నే నిట్లనుమానించుచు నూరకుండఁగలనా ? అందును, నేను మొట్టమొదట మిమ్ముల వివాహమాడుటకు సందేహించినపుడు నన్ను తాహ పఱచి యొడఁబఱచిన సత్పురుషుఁడు గాడా వికృ ముఁడు? నా మాట నమ్ముడు.

శ్యామ—అబ్బ, చాలును. ఆతనినీ యిష్టము వచ్చినపుడు రానిమ్ము. ఇంక చాలు నీ గొడవ.

కుము—నేను ప్రేమతో నడిగిన కోరికకు బదులుచెప్పరీతి యిదియేనా ? అదియు మీ కప్రియమగున దేదియుఁ జేయుమనలేదే.

ఉ॥ కమ్మనిపిండివంటలను గాటముగా భుజియింప వేడినకొమ్మని రమ్యసుందరదుకూలము లిచ్చి ధరింపఁగోరినకొమ్మతఁ జూపకుండుటకు స్వాధ్యమే? యట్టిదిగాదె? మీదు నె య్యమ్మ సముద్ధరించుకొనుమంచు హితంబు వచింపు టారయక.

కాబట్టి మీ కత్యంత సౌఖ్యప్రద మగు కార్యము నాచరింపుమనియేగదా నేనుకోరినది. ఈ భాగ్యమున

కింతటి తడఁబాటు, యింతటి దీర్ఘాలోచనయుఁ గావలసి
వచ్చెనా? ఇం దేదో వైపరీత్యమున్నది?

శ్యామ—నీమాట నే నేదియుఁ గాదనను. కాని, దయయుంచి
నన్నిపుడు బాధింపక విడిచిపెట్టుము.

కుము—నేను మీమాట కెదురాడఁగలనా? సెలవుగైకొని
యెద.

శ్యామ—కుముదా! నే నిపుడే మరలి నీదరికి వచ్చెదను.

కుము—ఎట్టులైనను నేను మీకు విధేయురాలనే. మీయిష్ట
మువచ్చినట్లొనరింపవచ్చును. దమనికా! పోవుదము పద
(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు)

శ్యామ—ఆహా! ఎంతటి మృదులహృదయ! నిన్ను మనసారఁ
బ్రేమించి యానందింప నేరకున్న నాజీవితము నిరర్థకము.
నీపైని ప్రేమ మంతరించినమరునిమిషము నా కీలోక
మంథకారబంధుర మైపోవును.

ఇరా—ప్రభువరా!

శ్యామ—ఇరావంతా, ఏమంటివి?

ఇరా—మీరు దేవిగారిని బరిణయమాడ యత్నించునపుడు
మీ ప్రేమమును గూర్చి విక్రముఁ డెఱింగి యుండెనా?

శ్యామ—ఔను. అతఁడు మొదటినుండి కడవఱకు నెఱుం
గును. ఇప్పుడా నంగతు లెందులకు?

ఇరా—నా కేదో యొక యోచన స్ఫురించినందువలన నడిగి
తిని, మఱిమియు లేదు.

శ్యామ—ఇరావంతుడా, ఏమి యోచన ! నీ కిప్పుడు స్ఫురణకు వచ్చిన దెద్ది ?

ఇరా—ఆతని కామెతోఁ బరిచయ మున్నదని నే నిదివఱ కనుకొనలేదు.

శ్యామ—బాగుగాఁ బరిచయ ముండెను. అనేక సార్లు మా యిరువురమధ్య రాయబారములఁ గూడ నడిపెను.

ఇరా—అటులనా ? (తల పంకించును.)

శ్యామ—ఔను నిజమే. అం దేమైన విశేష మున్నదా యేమి ? ఆతఁడు సుశీలుఁడు కాడా ?

ఇరా—ఆ, కాకేమి ? సుశీలుఁడే, ప్రభూ. సుశీలుఁడే- నాకుఁ దెలిసినంతవఱకు.

శ్యామ—ఔను, ఆతఁడు ముమ్మాటికి సుశీలుఁడే.

ఇరా—ఔను, ప్రభూ, సుశీలుఁడే; సుశీలుఁడేనాకుఁ దెలిసినంతవఱకు.

శ్యామ—నీ యాలోచన యేమని !

ఇరా—ఆలోచనయే దేవా ? ఆలోచనయే.

శ్యామ—ఏమిది ? నీకు మతి తప్పుచున్నదా యేమి ?

చ॥ పలికినమాటయే పలికి స్వస్థత లేని విధంబు దోషగా నలజడి జెందుచుండియు హృదంతరభావతరంగమాలికల్ జెలువడనీక లో నడచి వేసెడు; కారణ మేమి ? సర్వమున్ దెలియఁగఁ జెప్ప నాయెడల నీకనురాగము నిల్చియుండినన్.

ఇంతకుముందుగనే విక్రముఁడు సా సతిని వీడి చనుచు న్నవుడు నా కట్టిది సరిపడ దంటివి. అందు నీకుఁ గిట్టనిదేది?

నావివాహమున కాతఁడు రాయబారములు జరిపె ననగా
“అటుల నా”యని తలవంకించితివి. బామలు ముడివడ నేదో
రహస్యము జ్ఞప్తికి వచ్చినటులఁ దోఁపజేసితివి. ఇన్నిటికి
నీహృదయగతమగు తలంపుల నిప్పుడే నా కెఱింగింపవల
యును.

ఇరా—ప్రభువరా, నాకు మీయెడ భక్తి శ్రద్ధలు గలవని
మీకు నమ్మకమేనా?

శ్యామ—అగును. అట్లే యనుకొనుము. నీవు ప్రతిమాటయుఁ
జక్కగ యోచించి తూఁచినట్లు మాటాడుదువు. కాఁబట్టి
యీ నీసంకోచము నాకు భీతావహ మగుచున్నది. నీచు
లగువారియెడ నిట్టివి చూపట్టిన వారి దుస్వభావజన్య
ములని తోసివేయవచ్చును. అటుగాక సజ్జనునియం దిట్టివి
గాన్పించుట విచారణీయము. నీవు దుర్భరమనస్తాప
మును బలవంతముగ నడఁచియుంచి పై కేదోరీతిఁ గప్పి
పుచ్చి మాటాడఁ జూచుచున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

ఇరా—విక్రముని విషయములో ఆతఁడు సజ్జనుడనియే నా
తలంపు.

శ్యామ—నేనుగూడ నట్లే తలంచుచున్నాను.

ఇరా—మానవుల హృదయములు రూపముల కనుగుణముగా
నుండవలయును.

శ్యామ—ఔను సత్యమే.

ఇరా—అట్లయిన విక్రముఁడు నిజముగా సజ్జనుడే యె
యండవలెను.

శ్యామ—ఏమి నీమాటలు! నీమనస్సునం దేమో యున్నది. నీవు దాఁపఁజూచుచున్నావు. అది యెంతమాత్రము పనికిరాదు. నీతలంపు తెట్టివై నను సరియే తత్తణమే నాతోఁ జెప్పి తీరవలెను.

ఇరా—మహాప్రభూ! ఈ దాసుని మన్నింపుఁడు. నే నెంత మీసేవకుఁడ నైనను, నీవిషయమునఁ గుచ్చిగుచ్చియడుగకుఁడు. బానిసలకుఁగూడ మనోభావములందు స్వేచ్ఛ కలదు. ఇప్పు డవి చాల దుష్టపథంబునఁ బడిపోవుచున్నవి. ఎంతటి నిరంతరన్యాయపరిపాలనాకుతూహాలుఁ డైనను, యొకప్పుడైనఁ జెడ్డతలంపుల కెడ మీయకుండునా!

శ్యామ—నీతలంపులు నాకు రుచింప వని తలంచి నాకుఁ జెప్పకుండ దాఁచుటవలన నీవు మఱింత తప్పునే చేయుచున్నావు.

ఇరా—గీ॥ ఎప్పుడైనను నాకర్మ మేమొగాని
పరులయం దుండును గుణసంపదలకంటె
పరులదోషంబులే గానఁబడును నాకు
దోమలకు ముగ్ధకాల్వలే దొరకునట్లు.

అయినను నాకుఁ దోచినది పలికెద వినుఁడు. కాని యివి యెల్ల నింతటితో నత్యమని మీరు నమ్మఁగూడదు. చూచియుఁ జూడకయే చెప్పమాటలు నమ్మి తొందర పడి మీ రేమియుఁ జేయఁగూడదు. అబ్బ! నే నీ పాదుచింతలు మీ కెందులకుఁ దెలుపవలయును?

ఇది మీకేవిధముగను లాభకారి గాకుంట యటుండ
వృథా మనోవేదనకుఁ గారణ మగునేమో యని భీతిలు
చున్నాఁడను, మఱియు దీనివలన నాకు రాజోవు కీర్తి
ప్రతిష్ఠలును లేవు. ఇంక నే నేల చెప్పవలయు?

శ్యామ—నీమాటలు నా కర్థ మగుటలేదు.

ఇరా—మహాశయా, ఏమియును లేదు. ఇటు వినుఁడు.

గీ॥ ద్రవ్య మనునది సీచపదార్థ మరయ
జంకుగొంకును లేకయె సంగ్రహించి
నట్టివారల నెల్లర నాశ్రయించు
వగవఁబనిలేదు దాని గోల్బడితిమేని
కాని సమస్తోపార్జితమగు కీర్తి యటుగాదు.

గీ॥ పుడమిజనుల కందఱ కిది భూషణంబు
పారవేసినవాఁ డధఃపతితుఁ డగును
ఆపహరించిన వాని కావంత యేని
ఫల మొసంగదు తత్పాపఫలమెగాని.

శ్యామ—ఈ వ్యర్థప్రసంగముతోఁ గాలయాపన నేయక నీ
యూహ లేవో చెప్పుము. ఇప్పుడే చెప్పితీరవలెను.

ఇరా—నాహృదయము తీసి మీయటచేతఁ బెట్టినను నాభావ
ములు మీ రెఱుంగలేరు. నామనస్సు నాస్వాధీనములో
నున్నంతవఱకు నేఁ జెప్పనే చెప్పను.

శ్యామ—నీ మొండితన మాశ్చర్యకరముగా నున్నది.

ఇరా—ప్రభువరా, ఈర్య్యాపిశాచముబారిఁబడక, జాగ్రత్తగాఁ
గాపాడుకొనుఁడు. ఆ భూత మెవ్వరి నాశ్రయించి పొట్ట

జోసికొనుచుండునో, వారితోనే యెక్కసక్కెము లాడు
చుండును. ఏదైనఁ గట్టము సంభవించిన నది తన కర్మ
ఫల మని నమ్మి తన వైరిని దూరకుండువాఁ డెల్లప్పుడు
నిర్మలానంద మనుభవించును. అటుగాక ప్రతివానితోఁ
బైకి మాటాడుచు లోపల ననుమానించుచుండు మూఁఁ
డెప్పుడును మనశ్శాంతినిఁ బొందనేరఁడు.

శ్యామ—ఛీ! ఏమియవస్థ యిది. ఈ మెట్టవేదాంతములతో
నన్ను విసిగించుచున్నావు.

ఇరా—ప్రభూ,

గీ॥ ధరణి సంతృప్తహృదయుఁడై తనరువాఁడు
ప్రబలనిర్ధనుఁడయ్యు సౌభాగ్యయుతుఁడై;
సంతతదరిద్రభయభృతస్వాంతునికడ
నిశ్చలాక్షిణసంపదల్ నిష్ఫలమరె.

ఓ భగవంతుఁడా, మాలో నెవ్వరియందును నసూయ
జనింపకుండుఁ గాక.

శ్యామ—ఏమిటీ యవకతవకమాటలు. నే నేమైన దిన
దినము నీర్నావిష్టుఁడ నగుచున్నా నని తలంచితివా యేమి?
నా కొక్కసారి సందేహము కలిగిన మరుక్షణముననే
దానిని నివారణజేసికొనియో, లేక దృఢపఱచియో
తీరెదను. లేనిపోనియసుమానములకుఁ జోటిచ్చి నా
హృదయగతముల మాటిమాటికి మార్చుకొను నజ్ఞుఁడను
గాను. చపలచిత్తుఁడఁగాను; నాసతీమణినిగూర్చి నాకసూయ
యెందులకు? ఆమె సుగాత్రీ యనియు కలకంఠి యనియు

నీలవేణి యనియు, పంకజాక్షి యనియు మృదుభాషిణి యనియు బంధుప్రియ యనియు నెవరేని పలుకుచుండిన నా కసూయ యెందులకు? సంతోషమే కలుగును. సుగుణ వతులం దీగుణములు పసిడికిఁ బరిమళ మబ్బినట్లు మణింత శోభ నాపాదించును. అంతకంటె నాసతివిషయమై చెప్పఁ దగినది మఱేమైనఁగలదా? అందుచే నే నెంత బుద్ధిహీనుఁడ నైనను నామెశీలమునుగూర్చి యను మానింపఁజాలను. ఏలయన నామె స్వయముగ నన్నుఁ గన్నులార జూచి వరించినది. ఇరావంతుఁడా, యిటు వినుము. నేను స్వయముగఁ జూడని దేమియు నమ్మఁజాలను. మొదట ననుమానము తగిలెనా తప్పక ఋజువై తీరవలెను. ఋజువైన వెంటనే యేదో యొకటి తేలవలసినదే. నాయనుమానము ధ్రువపడు నెడల నాపేరిమ యెల్ల నాక్షణమునుండి నశించిపోవలసినదే.

ఇరా—నా కిదిచాలసంతోషకరము. ఏలయన నా కిప్పుడు నిష్కళంకభావముతో మీఁమెడఁగల భక్తి విశ్వాసముల వ్యక్త పఱచుటకు సమయ మే తెంచినది. ఇఁకఁ జెప్పెద నాలకింపుఁడు. కాని యిప్పుడే నే నేమియు నిదర్శనము లీయఁజాలను. ఒకటి మాత్రము చెప్పెదను. మీభార్య నొక కంటఁ గనిపెట్టి యుండుఁడు. ఆమెకును విక్రమునకును గల సంబంధమును జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలింపుచుండుఁడు. నిష్కళంకభావముతో, నిశ్చలదృష్టులతో, శాంతముగా యథార్థముఁ గనిపెట్టుచుండుఁడు. తొందరపడకుము; నిదానిం

చుము. నాకు మా దేశస్థితిగతులు బాగుగాఁ దెలియును. ఈ కాలఁపువనితలు తమ దుశ్చర్యలు భర్తల కంటఁ బడకుండిన నంతియ చాలు నని తలపోయుచుందురేకాని, యీశ్వరుని గాని తమయంతరాత్మనుగాని పాటించరు.

శ్యామ—నీమాటలు నిక్కువములేనా?

ఇరా—ఈ యమ నిన్ను వివాహమాడుటలో నామె తండ్రిని మోసగించి యుండలేదా! ఆమె తండ్రియెదుట నున్న పుడు నిన్నుఁజూచి భయపడుదానివలె నటించి తుదకు నిన్నుఁ బ్రేమించలేదా?

శ్యామ—ఔను ఆమాట నిజమే.

ఇరా—చిన్నతనముననే సొంతతండ్రినే యారీతిగఁ గనుల గప్పటచేతనేగదా యాతఁడు వెఱఁగంది మందులని మాకు లని పలవించినాఁడు పాపము. అక్కటా! నే నిపుడు చాల నింద్యుఁడ నగుచున్నాను. మీయందలి ప్రేమాధిక్యమున నిట్లని చెప్పవలసివచ్చెను. నన్ను మన్నింపుము.

శ్యామ—నే నెల్లపుడు నీకుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

ఇరా—అక్కటా, అప్పుడే మీ యుత్సాహము తగ్గిపోవు చున్నది.

శ్యామ—లేదు. ఇసుమంతగూడఁ దగ్గిపోలేదు.

ఇరా—అయ్యో, నే నిప్పుడేమి చేయుదును. నీయుత్సాహము భంగపడినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కాని నాచెప్పిన క్షంతయు, మీయందలి ప్రేమాతిశయముచేఁ జెప్పబడినదే యని మీ రెఱుంగుదురు. అయినను నాపలుకులు

మీహృదయము సోకినవి. కాని నామాటలవలన నించుక
యనుమానము మనసున నుంచుకోవలసినదేగాని, యింత
కంటె నెక్కువ గ్రహింపరాదని మనవి చేయుచున్నాను.

శ్యామ—సరే, ఆలాగే.

ఇరా—ఒకవేళ నట్లు చేసితిరేని నేను కలనైనఁ దలంపని
దుష్కర్మములకు నాపలుకు లాధారము లగునేమో యని
భీతిల్లుచున్నాను. అయ్యో! విక్రముఁడు నాకూరిమి చెలి
కాఁడుగదా. అక్కటా, ప్రభూ! మీ మానసము చలిం
చినది.

శ్యామ—లేదు. చలించలేదు. కుముద్వతీదేవి సాధ్వియనియే
నానమ్మకము.

ఇరా—ఆమె సర్వదా యటులనే యుండుఁగాక. ఇట్టి నిశ్చ
యముతోనే మీ రిరువురు చిరకాలము జీవించు నట్లేశ్వరుఁ
డనుగ్రహించుఁగాక.

శ్యామ—అయినను మానవప్రకృతి చంచలముగదా.

ఇరా—ప్రభూ, ఇంకొక్కమాట యున్నది. దానినిగూడఁ
జెప్ప సాహించుచున్నాను. అదేదనఁ దనజాతివారిలో,
దనసాటివారియిండ్లలో వన్నెచిన్నెలుగల వయసు
కాం ద్రెండతో యుండ వారిని బోనాడుటఁ చూడ, నీమె
తలంపు లసాధారణ మైన వని వ్యక్తము కాకపోదు. కాని
నన్నుఁ గమింపుఁడు, నే నేమియు నిదమిత్థ మని నిర్ణయింపఁ
జాలను. — ఒకవేళ జాగ్రత్తగా నాలోచించియే యామె
తనదేశజులకంటె మీరే యుత్తము లని మిమ్ముఁ జేపట్టి

యుండనోవు. అట్లయినఁగూడ నిటీవలఁ బశ్చాత్తాపపడి యుండవచ్చును గదా.

శ్యామ—ఇరావంతుఁడా, ఇంకఁ జాలు నిప్పటికి. నీ కింక నెక్కుడు విశేషము లేమైనఁ గానుపించిన, నాకుఁ దెలుపుము. నీ భార్యతో నామెను గనిపెట్టియుండు మని చెప్పుము.

ఇరా—ప్రభూ, నే నింక సెలవుఁ గైకొనియెద.

(నిష్క్రమణము.)

శ్యామ—అక్కటా, నే నెందులకు వివాహమాడితిని? ఈ సత్పురుషున కింకను నెక్కువవిశేషములే తెలిసియుండవచ్చును. కాని నాయెదుటఁ జెప్ప సాహసింపఁ జాలకున్నాఁడు.

ఇరా—[తిరిగివచ్చి] ప్రభూ, ఈ విషయమై, మీ రూరక యాలోచించుచుండవల దని నేను ప్రార్థించుచున్నాను. మీ కెందులకు. మీ రూరకుండుఁడు. అంతయుఁ గాలమే తీర్పఁగలదు. విక్రముఁడు సేనానాయక పదవి కెంతయుఁ దగినవాఁడు. కాబట్టి యాతనిపదవి నాతనికిఁ దిరిగి యిచ్చివేయుటే యుత్తమము. కాని కొన్నినాల్లాతని దూరముగ నుండనిచ్చిన నాతనిచారి త్రముయొక్క నిజస్థితి బోధపడఁగలదు. మీ యిష్ట మాలోచించుకొనుఁడు. అయితే యొక్కసంగతి మాత్రము కనిపెట్టుచుండుఁడు. మీ భార్య పట్టుదలతో నాతని విషయమై పలుమారు వాదించెనేని యందుండి కొంతవిశద

పడఁ గలదు. ఈ లోపల నాకు మిగుల భయము గలుగుచున్నది. కాని దయచేసి యామెగారితో మాత్రము యథాప్రకారముగ మెలంగుచుండుఁడు.

శ్యామ—నీ కావిషయములో భయ మక్కరలేదు.

ఇరా—నే నింక సెలవుఁ గైకొనియెదను.

[నిష్క్రమించును.]

శ్యామ—ఈతఁడు సత్పురుషుఁడు. జాగ్రత్తగఁ బరిశీలించి మానవులస్వభావము గుర్తించు నేర్పుఁగలవాఁడు. ఈ మాట నిజమై కుముద్వతి దుశ్శీలయే యైన నాహృదయము భగ్నమైపోయినను సరే విసర్జించివై చెదను. నేను చూడ నల్లనివాఁడను. తఱుకు బెఱుకువిటకాండ్రవలె, మంజు భాషలు, నర్మోక్తులు నాఁచేతగావు. మీఁదుమిక్కిలి వయసుమీరినవాఁడను. ఆమె నన్నుఁ ద్రోసివేయఁజూచిన నివి కారణములు కాఁజాలవా? ఇంక నామనస్సునకు శాంతి లేదు. ఈ తుచ్చురాలిని సంహరించియే యాత్మ శాంతిఁ జేసికొనవలయును. ఛీ! ఈ వివాహబంధ మెంతటి దుఃఖకరము! దీనివలన భార్యను జూచి “ఈ పూఁబోణి నాది”యని నోటితోఁ జెప్పకొన వచ్చునేగాని వారిరుచులకు బాధ్యత వహింపఁ జాలముగదా! నాప్రేమంపు వస్తు వన్యులకు స్వాఖ్యదాయి యైనదని తెలిసికొనుటకంటెఁ గప్పనై పాడునూతఁ బడి చచ్చుట మేలు. ఎప్పుడును మహనీయులకే యిట్టి పాట్లు దాపరించుచుండును. ఈవిషయమున రాజులకంటె బీదకాపులే యెక్కువ

సౌఖ్యవంతులు. ఏదో యింత పేరుప్రతిష్ఠలతో బ్రతుకఁ దలఁచియుండ నిట్టిపిశాచములు దాపరించుట గ్రహచారము. అక్కటా, అవిశ్వాసిని యగు భార్యతోడి కాపురము నేయుటకంటె మరణమే వేయిమడుంగు లెక్కువ సౌఖ్యదాయకము. అదుగో, ఆమె యితేనచ్చుచున్నది.

ఆహా! ఏమి యీ మాయాప్రపంచము! ఈ మెయేమి! దుశ్శీల యగుటయేమి! లోకములు తలక్రిందులు గావా. అట్టిమాట నే నెంతమాత్రము నమ్మజాలను, నమ్మజాలను.

[ప్రవేశము : కుముద్వతి - దమనిక.]

కుము—మనోనాయకా! శ్యామలరాయా! భోజనమునకు వేళ కాలేదా! ఇంకను నాలసించెద రేల? మీచే నాహూతులైన నాయకులు విచ్చేసియున్నారు.

శ్యామ—ఔను, నాదే లోపము.

కుము—నాథా! ఇట్టిహీనస్వరమున మాటాడెద రేల? శరీర మారోగ్యముఁ దప్పెనా?

శ్యామ—నాకుఁ దలనొప్పి యెత్తుచున్నది. ముఖ మూడిపడుచున్నట్లున్నది.

కుము—అయ్యో, తెల్లవారులు నిదురలేనందున వచ్చియుండ వచ్చును. కట్టుఁగట్టెద నిటు రండు. గడియ సేపులో మాయ మై పోఁగలదు.

[అని చేతిరుమాలుతోఁ గట్టు కట్టుబోవ నది చాలకపోవును.]

శ్యామ—ఈచేతిరుమాలు చాలదు. మిగులఁ జిన్నది.

ఇంక లోని కేగుదము గమ్ము.

(అని వదలివేయ కుముద్వతి క్రిందికిఁ ద్రోసివేయును.)

కుము—అయ్యో, మీ కీ పాడుతలనొప్పి యెందుండి వచ్చె.
నాకైన రాకపోయెనే.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

దమ—బలే, బలే! ఈచేత రుమాలు నా కిప్పుడు దొరకినది.
పరమానందముగా నున్నది. ఇది మా కుముద్వతీ దేవికి
రాయలు తన ప్రథమసందర్శనకాలమం దొసంగిన దగు
టచే నామెకు దీనిపై మక్కువ మెండు. ఆతఁడు దగ్గఱ
లేనపు డీ రుమాలుతో మాటాడుకొనుచు సంతసించు
చుండును. ఇట్టి యమూల్యవస్తు విపు డామెచే విడువఁబడి
నాకు లభించినది.

గేయము: సంతసంబు గలిగె నాకుఁ జాలగా మదిన్
వింతగొల్పు నీమ మాలు వివర మెదియో
యెంత మహిమ దీనిలోన నిమిడియున్నదో
యెటుగఁ జాలనెఱిగదా యింత కౌలమున్
ఎటులైన దీనిఁ బెచ్చి యి మ్మటంచు నా
భగ నన్నుఁ బెక్కుసార్లు ప్రార్థించుటన్
సమయమునకు వేచియుండి సంగ్రహించితిన్
సంతసంబు గలిగె నాకుఁ జాలగా మదిన్.

దీని గొంపోయెదన్ నాచు భర్తకిచ్చెదన్.

అతని మెప్పించెదన్ మోహంపు ముద్దులంచెదన్
హాయ్, హాయ్, హాయ్, హాయ్, హాయ్, హాయ్,

[ప్రవేశము : ఇరావంతుడు]

ఇరా—ఓసీ, నీవిట నొంటరిగ నేమి చేయుచుంటివి ?

దమ—కోసపడకుము. నీకుఁ గావలసిన దానిని సాధించితిని.

ఇరా—నాకు గావలసినదా? అది సహజముగ నున్న దేగదా.

దమ—ఏది ?

ఇరా—బుద్ధిహీనయగు భార్య.

దమ—ఇదేనా, మీరు కనుగొన్నది? మీరు పలుమారు నన్ను దెచ్చిపెట్టుమని యడిగిన చేతిరుమాలును మీ కొసంగిన నా కే మిచ్చెదరు ?

ఇరా—ఏ రుమాలు ?

దమ—ఏదా, మీకుఁ దెలియనే తెలియదా! రాయలు మొట్ట మొదట తన సతీమణి కొసంగిన ఒహూకరణము. దాని నెట్లులై నఁగొనిరమ్మని మీరు నా కెన్నిమారులు చెప్పితిరి.

ఇరా—అయితే యిప్పు డామెయొద్దనుండి దొంగిలించితివా యేమి?

దమ—కాదు, కాదు. ఆమె తొండరలో నిచట జారవిడిచి లోని కేగినది; నే నిక్కడనే యుండుటచే దానిని దీసికొంటిని; ఇదిగో చూడుము. (చూపించును.)

ఇరా—అయితే నీవు చాల గట్టిదానవే. నా కీచ్చుటకేగదా దీనిని సంపాదించినది.

దమ—దీనితో నేమి చేయఁదలఁచితివో చెప్పుము. దొంగతనముగ నైన దీనిఁ గొనిరమ్మని నాతోఁ బలుమార్లు చెప్పిన దెందులకు?

ఇరా—ఆగొడవ నీకెందులకు? ఇటుతెమ్ము (అనిలాగుకొనును).

దమ—దీనితో నీకేమైన ముఖ్యమైన పనియుండిన సరే, లేకున్న మరల నా కిచ్చివేయుడు. పాపమిది కనబడకపోయిన నామె పిచ్చియై తినట్లు కొట్టుకొనును.

ఇరా—దీనితో నాకు ముఖ్యమైన పనియేయున్నది. కాబట్టి దీనిని నీవు తీసిన ట్లామె కెంతమాత్రముఁ దెలియఁగూడదు. ఇంక నీవు లోపలికిఁ బొమ్ము.

(దమనిక జెడలిపోవును.)

నేను దీనిని గొంపోయి విక్రమునింటఁ బడవేసెదను. ఆతని కిది దొరకును. ఇట్టి స్వల్పవిషయములే యనుమానాస్పదము లగు హృదయములకుఁ బ్రబలప్రమాణములుగఁ బొడకట్టును.

కావున దీనివలనఁ గొంతప్రయోజన ముండకపోదు. ఈ ఘూర్కున కిప్పటికే నా విషము తల కెక్కినది. ఇట్టి చెడ్డతలంపులు మొదట చెవి కింపుగనే కానుపించి క్రమక్రమముగ రక్తమున జీర్ణించి, కొలఁది దినములలో గంధకధృతివోలె శరీరము సంతటిని దహించుచుండును. నే చెప్పిన ట్లంతయు జరిగినది. అడుగో ఆతఁ డిటే వచ్చుచున్నాడు.

(స్వగతము) శ్యామలా! నీ సౌఖ్యదినములు నిన్నటితో సంతరించినవి. ఇంక నేదివ్యరసాయనసేవనముగాని, యెట్టి యాసవనిషేవణముగాని నీకు గాఢనిద్రఁ గలిగింపఁజాలదు సుమీ.

[ప్రవేశము : శ్యామలుడు]

శ్యామ—ఆ! ఆ! నా యెడలనా, అవిశ్వాసము!

ఇరా—ఏమిటిది ప్రభూ! ఆ సంగతి యింకఁ దలపెట్టకుఁడు.

శ్యామ—ఛీ, యావలికిఁ బొమ్ము. నన్ను భయంకరదావా నలమధ్యమునఁ బడద్రోసిన ద్రోహివి నీవు. ఏ దోషము లెట్లు జరిగినను నే నెఱుంగకుండిన నా కీచింత లేదుగదా.

ఇరా—ప్రభూ! ఏమని నెలవిచ్చితిరి?

శ్యామ—రహస్యముగ నే నిముషమున నే దోష మాచరించి నదో నా కే మెఱుక. నేను కనియుండను. వినియుండను, తలంచుయుండను. దానివల్ల నా కేహానియుఁ గలుగదు. నే నీద్వీపమునకు వచ్చినమరునాఁటిరాత్రి పరమానంద ముతో సుఖనిద్రఁ జెందితిని. విక్రముని స్పర్శచిహ్నము లేమియు నామెయందు నా కగుపడలేదు. దొంగిలింపఁ బడినవస్తువును గూర్చి తలపెట్టని మనుజునికి దొంగతనము వలని నష్ట మేమున్నది?

ఇరా—ఈ మాటలు మీనోటినుండి వెడలుటఁజూడ నాకు సంతాపము గలుగుచున్నది.

శ్యామ—అక్కటా, చిత్తశాంతి నన్ను సంపూర్ణముగఁ బొసి పోయినదిగదా! ఇంక నా కీలోకమున సంతృప్తి యెందు న్నది? నాకీ పదవు లెందులకు? ఈ సైన్యము లేల? ఈ యుద్ధ మెందులకు? రాచరికమా, ఇంక నీకును నాకును ఋణముదీరె. భేరీభాంకారములు, మృదంగవాద్యములు నన్నియు నన్నిపుడు వదలిపోవలసినదే. వైరిసంహార

మొనర్చు నీఫిరంగులు, నీకత్తులు కటారులు, నాయుధములు నన్నియు నావలఁ బాటవేయవలయును. సైనికులారా, నాయకులారా, మీ రింక మీదారిని బోవచ్చును. వందిమాగధులారా, మీ రీశ్యామలుని వీడిపోండు. యెందేని పోయి వేటొక్కని నాశ్రయింపుఁడు. నే నిదే మీ యందఱయొద్ద సెలవుఁ గైకొనుచున్నాను. నేటితో శ్యామలుని ప్రభుత్వ మంతరించినది. అందఱును వెడలి పోండు.

ఇరా—అ దెట్లు సంభవించును ?

శ్యామ—ఛీ, సరాధమా! జాగ్రత్త. నీవు నాసతి యవిశ్వాసమును బ్రజల నిదర్శనములచే నిరూపింపవలయు. లేకున్న నీపాట్లు కుక్కలు బడవు.

ఇరా—ఆహా! ఇంతవఱకు దిగినదా?

శ్యామ—ఆ ద్రోహమునాకుఁ జూపించి తీరవలెను. అది సాధ్యపడకున్న విస్ఫుటములగు నిదర్శనములచే రుజువుపఱచవలెను. కించిత్రేనను సందేహ ముండఁ గూడదు. అంతయు స్పష్టముగఁ దేల్చి చూపించవలెను. ఇందుకుఁ దప్పితివేని నీ ప్రాణములు దక్కవు. జాగ్రత్త.

ఇరా—చిత్తము ప్రభూ! చిత్తము.

శ్యామ—ఛీ దుర్మార్గుఁడా! పరమసాధ్వీమణిని నిందపాలుజేసి నా కీమనోవేదనఁ గల్పించి నీవేమి మూటఁగట్టుకొంటివి? దైవమును ద్రోసిపుచ్చి యంతరాత్మ నడఁగఁ ద్రొక్కి, ఛీ! యెంతటి పాపకర్మమునకుఁ బాలుపడితివి?

ఇంతకంటె నిన్నధోగతికిఁ దోయుట కింకేపాతకములు
గావలెను!

ఇరా—మహాశయా! పాపము శమించుఁగాక. ఈశ్వరుఁడు
కాపాడుఁగాక. నీవు పురుషుఁడవేనా? నీకింకను సంత
రాత్మ నిలిచియున్నదా? లేక మతి తప్పిపోయెనా! పర
మేశ్వరుఁ డింతటనైన నీపై నిగరుణించుఁగాక. నాయుద్యో
గము నీవే గైకొనుము.

(అని యుద్యోగ చిహ్నమును నూడఁ బెట్టుకును.)

ఓర మూర్ఖుడా! నీ పవిత్రచరిత్రము నెల్ల బాప
పంకిల మొనర్పఁ బాలుపడు చుంటివా? ఆహా, ని
న్ననినప్రయోజన మేమి? మాయావిష్టమగు నీప్రపంచ
ము సనవలెఁగాక. ఇది సజ్జనుల కెంతమాత్రము కాలము
గాదని లోకమెల్ల గుర్తించుఁగాక. నా కీనీతిపాఠ మెఱి
గించినందులకు వేయిదండములు. ఇంక మీఁదట నే నెవ్వరి
తోడను సఖ్యముఁ జేయకుండెదను. చాలుఁ జాలు. బుద్ధి
వచ్చినది. నేనింకఁ బోయెదను.

శ్యామ—ఆగు మాగుము. కాదు కాదు, నీవు సాధుశీలుఁ
డవుగనే యుండవలయు.

ఇరా—ఎందు కిట్టి పోట్లాటలకేనా? లేదు లేదు. నేను తెలివి
దెచ్చుకొంటిని. సాధువృత్తినుంట బుద్ధిహీనత యనియుఁ
గార్యహాని యనియు నేను గ్రహించితిని.

శ్యామ—నా మానసము పరుగులెత్తుచున్నది. కొంచెము
నేవు నా భార్య సాధుశీలయని కానుపించును. మఱికొంత
కడవు కాదని తోచును. ఒక్క నిముసమున నీవు సజ్జ

నుండ వనిపించును. మఱొక్క నిమిషమునఁ గాదని భీతి జనించెడిని. నాకుఁ బ్రబలనిదర్శనములు కావలెను. ... శరల్లక్ష్మీ ముఖమునుంబోలె నిష్కళంకమగు నీమె యశ శ్చంద్రిక విరూపమగు నా ముఖమువలెనే కళంకితమై నల్లఁబడిపోయినది. ఇంక నిట్టి పాతకిని నగ్నిఁ ద్రోచినను నీట ముంచినను, శూలములఁ బొడిచినను, సురియలఁ గుచ్చినను, విషముఁ ద్రావించినను నాకుఁ దృప్తి కలుగదు.

ఇరా—అయ్యా! నీవు కోర్కెధావేశముచే మైమఱచి యున్నట్లున్నావు. నీ కిట్టిగతిఁ గలిగించినందులకు నేను మిగులఁ జింతించుచున్నాఁడను. కాని, నిదర్శనములవలన నీకుఁ దృప్తిఁ గలిగించెదను.

శ్యామ—ఔను, నాకు రుజువు కావలెను.

ఇరా—కావచ్చును. కాని యదెట్లు? నిన్నెట్లు తృప్తిపఱచవలెను. నీవు నోరుఁ దెఱచుకొని యంతయుఁ జూచునట్లు చేయవలెనా? నే నేమి చెప్పుదును? నీకుఁ దృప్తి యెటులఁ గలుగును? నీవు చూచుట యెట్లు సంభవింపఁగలదు. గోడలకుఁ గూడ చెవులుండునేమో యనుభయమ్మున జాగ్రూకులై గోప్యముగఁ బిల్లులవలె నర్తించు కాముకులు నీ కంటఁ బడుదురా? అయినను నమ్మకుండుటకు వీలుగానంతటి పరిస్థితులములగు హేతువులఁ జూపి నిరూపించెదను. నమ్మిన నమ్ముడు. లేకున్న మఱియు మంచిదే.

శ్యామ—ఆమె నాయెడ విశ్వాసఘాతుకి యని ప్రత్యక్షముగ నిరూపింపవలెను.

ఇరా—ఈకార్యము నా కెంతమాత్రమును మనస్కరించుట లేదు. కాని నీపైఁ బ్రేమచేతను నాయొక్క సహజ సాధు స్వభావముచేతను తెలిసియో, తెలియకయో పై నవేసి కొన్న పాపమునకై యిట్టిబాధలుపడవలసి వచ్చినది..... నే నీమధ్య నొకతేయి విక్రముని ప్రక్కనఁ బరుంటిని. పుష్పిపంటి బాధచే నాకు నిద్రపట్టలేదు. కొందఱు దుర్బల హృదయులు తమ సంగతులెల్ల నిదురలో బిగ్గరగాఁ గలువరించుచుందురు. అట్టివారిలో విక్రముఁ డొకఁడు. ఆనాఁటి నిదురలో నాతఁడు, “ప్రేయసీ, కుముద్వతీ! యొక్క ముద్దిమ్మా, మన యిరువురప్రేమము పరిపూర్ణమందుఁ గాక” యని నాచేయి గట్టిగ నొక్తుచు, “నామనోహరిణీ!” యని నాపెదవులపై ముద్దులు మోలక లెత్తుచుండ వ్రేళ్లతోఁ బెల్లగించినట్లు గట్టిగా నన్ను ముద్దు పెట్టుకొనెను. అంతట నాపై నఁ గాలువేసి మరల ముద్దుఁ బెట్టుకొని యొక్క నిట్టూర్పు విడిచి, “అక్కటా! మాలదై వము ని న్నాఘూర్కుని పాలఁబడవై చెఁగా” యని పలికెను.

శ్యామ—ఘోరము! ఘోరము!

ఇరా—ఇదంతయు నిద్దురలోనే.

శ్యామ—అయినప్పటికి నది ముందుజరిగిన కథనే తెలుపు చుండును. కలయైన నేమి? మిగుల సందేహాస్పదముగనే యున్నది సుమా.

ఇరా—అన్నుటములగు నితర నిదర్శముల కిది మిగుల సహకారిగా నుండఁగలదు.

శ్యామ—ఇంక నీ తుచ్చురాలిని ఖండఖండములుగా నఱకివెచ్చెదను.

ఇరా—ఆగుమాగుము. త్వరపడకుము. తెలివిఁ దెచ్చుకొమ్ము. ఇంతవఱ కేమియు జరిగినట్లు మనకు స్పష్టపడలేదు. ఇంకను నామె సుశీలగనే యుండియుండవచ్చును. అయితే నేనొక్కసంగతి యడిగెదను తెలుపుము. పూలు తీగెలతో నంచులుకుట్టఁబడిన చేతిరుమాలు నొకదానిని నీభార్య యొద్ద నెప్పుడైనఁ జూచియుంటివా?

శ్యామ—దానిని నేనే యామె కొసంగియుంటిని. అదియే నాప్రథమ బహూకరణము.

ఇరా—అటులనా! నే నెఱుంగను సుమా. అయితే యటువంటి నే యొకటి, అంశయు నాలాగే యుండునది, అదే యని నానమ్మకము. విక్రముఁ డీనాఁడు ముఖముఁ దుడుచుకొనుచుండఁగాఁ జూచినట్లన్నాను.

శ్యామ—అదే గనుకయితే.....

ఇరా—అదే గనుకయితే, లేక యామె వస్తువు మఱేది యాతని దగ్గఱ నున్నను యామె దుష్ప్రవర్తనకు దృఢచిహ్నమగు నుగదా.

శ్యామ—ఇంక నాతుచ్చునకు వేయిజీవము లున్నను సరే నాకొద్దొద్దొ ముందర నిలువనేరవు. ఇప్పు డీదోహమెల్ల నాకన్నులఁ గట్టి నట్లగపడుచున్నది. ఇరావంతా! ఇటు

జూడుము. నావెట్టిమోహము నెల్ల నింతటితో దగముజేసి
వైచితిని. కాళరాత్రిని దలపించు కోర్కెధమా!
కలిరాజు నాశ్రయము వీడి కొన్నాళ్లంక న న్నాశ్రయించి
యుండుము. ప్రణయమా! నామానసపీఠమునుండి లేచి
యెందేని పొమ్ము. ఇంక నీవిట నుండఁదగదు. నీ వేగి నీమా
టుగ నీకవచకిరీటాదుల లోకముల దిగమిగ్గింఁజాలు
మాత్సర్యదేవత కొసంగి న న్నా వేశింపఁ బంపుము. హృద
యమా! నిశ్చలత మాని కూర్రాహిజిహ్వలంబోలె విహ్వ
లతఁ దాల్చుము.

ఇరా—తాళుము, తాళుము.

శ్యామ—రక్తము, రక్తము, రక్తము కండ్లఁ జూడవలెను.

ఇరా—ఆగు మాగుము. ఇంచుకఁ దాలిమి వహింపుము. నీ
మానసము మరల మాటి పోవచ్చును.

శ్యామ—ఇరావంతా! ఇంక నట్టి దసాధ్యము. తుంగభంగ
మగు సంద్రంబునందలి యుత్తుంగతరంగమ్ములభాతి నా
భావములు మిన్నంటి పరువెత్తి పోవుచున్నవి. సంపూర్ణ
మగు ప్రతీకారము నెఱవేఱువఱకుఁ నాభావములు
వెనుదిరుగవు. నే నిదే భూమ్యాకాశములసాక్షిగఁ బ్రతి
నఁబట్టితిని.

ఇరా—నిరంతరసంచారులగు సర్వసాక్షులు చంద్రితారా
ర్కులసాక్షిగ నీ యిరావంతు డీనిమేషమునుండి తన
జీవితవాంఛ లెల్లఁ గట్టిపెట్టి దుఃఖితుఁడగు శ్యామలర్థా
యని ప్రత్యేక నేవకొఱకుఁ దనజీవితము నిదే ధారబోయు

చున్నాడు. (అని శ్యామలుని పాదములంటి) ఈ మీదానుఁ
డింక నెట్టివైనను సరే, మీయాజ్ఞలెల్ల శిరసావహించి
నిర్వర్తించువాడు. ఇదే మీపాదములాన. ఎట్టి ఘోర
కార్యములైనను సరే మీ రనుజ్ఞ యొసంగిన మరుక్షణ
మునఁ దీర్చివచ్చెదను.

శ్యామ—ఇరావంతా ! నీభక్తికి సంతసించితిని. ఊరక సంత
సించుటేకాదు. నిన్నొక ముఖ్యకార్యముపై నియోగించు
చున్నాను. నేటి నుండి మూడుదినములు ముగియు లోపల
విక్రమునిమరణవార్త నా కెఱింగింపవలయు. నేనునీ కపుడు
చాలఁ గృతజ్ఞుడ నయ్యెదను.

ఇరా—మీకోరిక ననుసరించి నామిత్రుఁడు చచ్చినాడన్న
మాటే. కాని యామెను మాత్రము జీవింపనిండు.

శ్యామ—ఛీ! యా నీచురాలి మాటఁ దలపెట్టకుము. పోవు
దము రమ్ము. మాపవతియగు నీ రాకాసిని దత్తణమే
వధించుటకుఁ దగినమార్గ మాలోచింపవలయు. పోవు
దము రమ్ము. ఇటుపై నీవే నా సేనానివి.

ఇరా—నే నెల్లప్పుడు నీ దానుడనే.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(తెరపడును.)

నాలుగవ రంగము - కోటలోని రాజనగరు.

[ప్రవేశము : కుముద్వతి, దమనిక, భటుఁడు.]

కుము—ఓరీ! విక్రమసింహుఁ డున్న చోటికిఁ బోయి, యాతని విషయములో నేను భర్తగారితోఁ బ్రసంగించితి ననియు, నంతయు జక్కఁబెట్టఁబడు ననియుఁ జెప్పి యాతని నిటకుఁ దోడుకొనిరమ్ము.

[భటుఁడు 'చిత్తము' అని వెడలిపోవును.]

కుము—దమనికా! నాచేతిరుమా లెక్కడ బోయినదో కనఁబడ లేదుగదా.

దమ—నే నెఱుఁగనమ్మా.

కుము—నా యాభరణపేటిక పోయినను నా కింత చింతయుం డదు ! మాఘూర్జరసింహము మత్సరహృదయులవలె నిట్టివానికిఁ గోపగింపఁడు కాని యిదిమాత్రము సామాన్యవిషయముగాదు. ఆతఁ డన్యథా భావించుట కిందువలన వీలుగలదు సుమా.

దమ—అయి తే, యీతనికి మత్సర మనునది లేనే లేదా?

కుము—ఎవరికి నాభర్త కా ? ఆతఁడు జన్మించిన ముహూర్తముననే యిట్టి దుర్గుణముల నెల్ల నాతని శరీరమునుండి సూర్యుఁడు హరించినాఁడు.

దమ—అడుగో, ఆయన యిటే వచ్చుచున్నాఁడు.

కుము—ఈసారి విక్రమునిపదవి నాతనికిచ్చెద ననువలకు విడువను. మొండిపట్టు పట్టెదను.

(ప్రవేశము : శ్యామలరాయఁడు.)

కుము—నాథా మీ దేహస్థితి యెట్లున్నది?

శ్యామ—ప్రియా! బాగుగనే యున్నది. (స్వగతము) ఎంతటి మోసగతై యిది. (ప్రకాశముగ) కుముదా! నీకును గుళలమేగదా.

కుము—ఆహా! కుళలమే ప్రభూ.

శ్యామ—నీచేయి నిటుదెమ్ము. (చేయి పట్టుకొని) ఈచేయి తడిగా నున్న దెందులకు?

కుము—ఎందుకని? ఇంతవఱకు వార్ధక్యముగాని విచారము గాని యెఱుంగదే.

శ్యామ—ఇది ఫలప్రద మగు నుదారహృదయమునకుఁ జిహ్నము. ఈచేయి వేడిగాఁగూడ నున్నది. ఈహస్తము స్వేచ్ఛాప్రియల కుండఁదగినదిగాదు. తపోపవాసములతోఁ బ్రొద్దు పుచ్చు యోగినుల కనువై నది. నీవు భక్తురాలవుగా నుండఁదగుదువు. కాని యామధ్యఁ జెమట లూరు నొక్కర క్కసి యున్నది. అది యెప్పుడు నెదురు దిరుగుచుండును. మొత్తము మీఁద నీచేయి మంచిదే.

కుము—మీ రట్లే చెప్పవలయును. ఏలయన-నే నీహస్తము ద్వారముననే గదా నాహృదయమును మీ కర్పించినది.

శ్యామ—ఔను, తెగువఁగల చేయి. పెద్దలకాలములో హృదయములే చేతుల నొసంగెడివి. కాని యీ కలికాలములో నట్లుగాక చేతులుమాత్ర మిచ్చి యూరకుందురు.

కుము—నే నీ రీతిగ వ్యర్థప్రసంగము నేయనోపను. ఇప్పుడు

మిమ్ము విడువను. నా కొసంగిన వాగ్దానమేమి చేసితిరి.

శ్యామ—ప్రేయసీ, వాగ్దాన మేమిటి?

కుము—విక్రమునివిషయమై మీరు చేసినది. ఇప్పుడు వచ్చి

మీతో మాటాడి పొమ్మని యాతనికిఁ గలు రంపితిని.

కావున విక్రముఁ డిపు డిచ్చటకు వచ్చును.

శ్యామ—నా మనస్సిప్పుడు సరిగా లేదు. చీకాకుగా నున్నది.

ఏదీ, నీ చేతిరుమా లిటుదెమ్ము.

కుము—ఇదే గైకొనుము.

శ్యామ—ఇది గాదు మున్న నే నొసంగినది.

కుము—అది యిప్పుడు నా యొద్దలేదే !

శ్యామ—ఏమీ! నీ యొద్దలేదా?

కుము—లేదు. నాథా లేదు.

శ్యామ—అట్లులై నీ నీదోషము మన్నింపఁ దగినదిగాదు.

దానిని మొట్టమొదట నొక యెఱుకలసాని మాతల్లికొసం

గెను. ఆ యెఱుకలది గొప్ప మాంత్రికురాలు. ఇతరుల మన

సులోని భావములఁ గనిపెట్టు శక్తిగలది. అదిమాతల్లి కీరు

మాలు నిచ్చుచు “ఇది దగ్గఱ నుంచుకొనినవారికి భర్తవశం

వదుఁ డగును. అది పోగొట్టుకొందువేని నీ భర్తకు నీపై

మనసు విరిగిపోయి క్రోధము జనించును” అని గట్టిగాఁ జెప్పె

నఁట. నేనువి వాహమాడినపుడు నాభార్య కీయవలసినదిగాఁ

జెప్పి మాతల్లి మరణకాలమున దీనిని నాకొసంగెను. నే నట్లే

యొనర్చితిని. అట్టి మహిమఁ గల దగుటచే దానిని భద్ర

ముగా నెల్లప్పుడు గాపాడుచుండవలెను. దానిని బారవేసినను మఱియొకరి కిచ్చినను నే నోర్వఁ జాలను. అది మహా దోష మనిపించుకొనును. అందువల్ల నీపై నాకు మనసు తీరిగి పోయిన పోవచ్చును. అది నాతప్పు గాదు.

కుము—అటుల నిజముగ సంభవించునా ?

శ్యామ—ఔను, అట్లే జరిగి తీరును. దాని యల్లికయం దొక మహామంత్ర మిమిడియున్నది. ఆ మాంత్రీకురాలు దేవీ ప్రసాదమువలన ననేకమంత్రరాజములకుఁ జెందిన బీజాక్షరములఁ జమత్కారముగ నాయల్లికయం దిమిడ్చి దానిని మిక్కిలిశక్తివంతముగ నిర్మించెను.

కుము—అటులనా ?

శ్యామ—కాఁబట్టి దానిని భద్రపఱచవలసిన యావశ్యకత మతింత గలదుగదా.

కుము—అక్కటా, అట్టిది నా కనలు కంటఁబడకయే యుండిన బాగుండెడిది.

శ్యామ—ఏమి ? ఎందుచేత ?

కుము—ఏమినాథా ! అట్లబ్బురపడెదవేల ? అంత భయంకర దృష్టు లేమిటికి ?

శ్యామ—ఇప్పు డారుమా లేమైనదో చెప్పుము. పోయినదా ? నిజము చెప్పుము. ఎప్పుడు పోయినది ? ఎక్కడ పోయినది ?

కుము—దైవానుగ్రహమునఁ బాపము శమించుఁగాక !

శ్యామ— ఏమి పోయినట్లైనా ?

కుము—పోలేదుకాని యొకవేళ దొరకకుండిన—

శ్యామ—ఎందుకని?

కుము—ఇంత తొంగరయేల? పోలే దని చెప్పుచుంటిని గాదా?

శ్యామ—అట్లులైన నేది యిటు తెమ్ము.

కుము—ఏమి? తెచ్చి చూపగలను. కాని యిప్పుడు గాదు.

(నవ్వుచు) ఆ! నే నెఱుంగుదును లెండి. నాకు మీ సంగతి తెలిసినది. నా కోరికఁ దీర్చకుండుట కిది యొక పన్నుగడ. మి మ్మిదే ప్రార్థించెదను. విక్రమున కాతనియుద్యోగముఁ దిరిగి యిచ్చివేయుఁడు.

శ్యామ—ముందు నా చేతిరుమా లిటు దెమ్ము. నా కనుమానము తట్టుచున్నది.

కుము—ఈ మాటకు జవాబు చెప్పుఁడు. అంతకంటెఁ దగిన వాఁడు వేటొకఁడు లభింపఁడు.

శ్యామ—ఏదీ చేతిరుమాలు?

కుము—నాకు విక్రమునిసంగతి చెప్పుఁడు.

శ్యామ—నాకు చేతిరుమాలు సంగతి చెప్పుము.

కుము—ఆతఁడు చిన్ననాఁటనుండియు మీ దయకుఁ బాత్రుఁ

డై కష్టనష్టములందు మీతోఁ గలిసి యుండినవాఁడు.

శ్యామ—చేతిరుమాలు!

కుము—ఇంక మీమాట నమ్మఁగూడదు.

శ్యామ—ఛీ, యవతలకుఁ బొమ్ము.

(నిష్క్రమించును.)

దమ—ఈతఁ డిప్పుడు మత్సరగ్రస్తుడై యున్నాఁడు.

కుము—ఇట్టి చిత్రమును నే నెన్నఁడును గని యెఱుంగను. ఆ
చేతిరుమాలులో నేదో మాహాత్మ్యమున్నది. అది పోయి
నందులకు నామనసు మిగులఁ బరితపించుచున్నది.

దమ—అమ్మా, మగవారిహృదయము గ్రహించుట కేం
డ్లక్కరలేదు. వారు లంబోదరులవలెఁ గూర్చుండి మనల
నాహారముగఁ బరిగణించి వేపుకొనితినుచుందురు. కడుపు
నిండినవెనుక మనల నావలికి గెంటివేయుదురు. అల్లదే
నా భర్తయు, విక్రముఁడును వచ్చుచున్నారు.

[ప్రవేశము: ఇరావంతుఁడు, విక్రముఁడు.]

ఇరా—(అపవారితము) వేఱొండు మార్గము లేనేలేదు. చేసిన
నామెయే చేయవలయు. ఆమెనే వేడుకొనుము. తప్పక
కార్యము ఫలించును.

కుము—ఏమి విక్రమా, విశేషము లేమి? నీ సమాచార
మెట్లున్నది.

విక్ర—అమ్మా! కొత్త లేమియు లేవు. వెనుకటి విషయమే.
మీ దాక్షిణ్యమువలన నాకుఁ దిరిగి జీవనోపాధి లభించు
భాగ్యము గలుగునేమో యని మిమ్ము వేడుకొనవచ్చితిని.
ఎవరినిఁ జిరకాలమునుండి నేను మనసారఁ బ్రేమించు
చుంటినో, అట్టి మీ భర్తగారికిని నాకును మరలఁ జెలిమిఁ
గూర్చుమని నా ప్రార్థన. అమ్మా, నే నెక్కువకాల మిట్లూ
రక వేచియుండఁ జాలను. నే నింక ముందెన్నడు నిట్టి
యపరాధములఁ జేయనని ఘోరప్రమాణ మాచరించె
దను. నా పూర్వపు నేవను జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనుము. ప్రస్తుత

దైన్యమును బాటింపుము. భవిష్యత్తు విషయమై నేజేయు.
ప్రమాణముల నాలింపుము. అపై నే నొనర్చిన నేరమును
మన్నింపుడు. నా కొసంగినశిక్ష నుపసంహరింపుము. అట్లై
నను సాధ్యపడదేని, ఆమాట తెలియఁజెప్పిన సంతోషించె
దను. అటుపై నెట్లో మనస్సు కుదుర్చుకొని నాయదృష్టమె
ట్లో యట్లొనర్చి, కండ్లుమూసుకొని కాలముఁబుచ్చెదను.
కుము—అక్కటా, సాధుశీలా, విక్రమసింహా! నే నేమని
చెప్పుదును. నాప్రియత్న మిపుడు కొనసాగునట్లు లేదు.
నీకై పోరాడి యాతనికోపమునకుఁగూడఁ బాల్పడితిని.

ఉ॥ కాలము మారిపోయినది కారణ మేమొ దురూహ్యమయ్యె నా
పాలిటికల్పవృక్ష మని పాయకనమ్మిన జీవితేశ్వరుం
డేలాకొ నాదుమాట గణియింపక నిర్దయఁ ద్రోసిపుచ్చె “చా
ల్జాలు”నటంచు; నింకెటుల సాయముజేయుదునయ్య విక్రమా!

నీ వింకను గొన్నాళ్ళు తాలిమిఁబూని యుండవల
యును. అటుపిమ్మట మఱియొకసారి ప్రయత్నించెదను.
అపుడు మరల నాచేయఁ గలిగినదెల్లఁ జేసెదను. నాకొఱకు
నే జేయుప్రియత్నముకంటె నీకై యెక్కు డాచరించెదను.
అటుపై ని నీ యదృష్టము.

ఇరా—అమ్మా, నీ విభుఁడు కోపముఁబూని యున్నాడా?

దమ—ఆయన యిప్పుడే యిటనుండి యేదో విచిత్రమగు
కోపభావముతో వెడలిపోయిరి.

ఇరా—ఏమి, ఆయనకుఁగూడఁ గోపమనునది కలదా?

సైన్యములు ఫిరంగి గుండ్రకుఁ దుత్తునియలై యెగిరిపోయిన.

నాఁడు నేఁ జూచియుంటిని. ఒక దారుణాస్త్రము తనసరస నున్న బాల్యమిత్రునిదహించుకొనిపోయినప్పుడేని యాతఁ డాగ్రహమందియెఱుంగఁజే. ఏదో యొక తెప్పపాటాతని చిత్త మన్యధాయత్త మయ్యె నేమో. లేకున్న నేదో ప్రబలకారణ ముండియుండవలెను. నే బోయి విచారించి వచ్చెదను.

కుము—నాయందు దయయుంచి యట్లే చేయుము.

(ఇరావంతుఁడు నిష్క్రమించును.)

నిక్కముగ నేదో రాజకీయవ్యవహారమునఁ జిక్కులు గలిగియుండును. ఆంధ్రపురినుండి యేదేని దుర్వార్త లరు దెంచెనేమో? లేకున్న సీచటివా రేదేని తెలివితక్కువ పనులఁ జేసి యాతనిమననుఁ గలవరపెట్టిరేమో.

శీ॥ పురుషులకు రాజధర్మానుచరణమందు
నాగ్రహము గల్గి దానినే యందఱయెడఁ
గనబఱచుచుందు రేవివక్షతయు లేక
ఒక్కవేల్చిపై వ్రణ మొక్క టుదృఢిల్ల
నన్ని వ్రేళుల బాధించు నట్టిభంగి.

పురుషులుమాత్రము మానవులు గారా? లోపము సేయరా? ఎల్లప్పుడును పెండ్లిన్యాఁడు మాటాడినట్లు నును సిగ్గుతో మృదువుగా మాటాడుచుందురా? అదియుఁగాక నేను గడుసుదానివలె వెంటఁబడి వేధించితిని. ఆతని మనసు నొప్పించితిని గాఁబోలు.

దమ—నీవు తలంచిన ప్లేవో, వ్యవహారపుచిక్కులే యాతనికిఁ గోపకారణమై యుండును. అతనికోపమునకు మీ రేమియుఁ గారణము కాకుందురుగాక.

కుము—అక్కటా, నే నాతనిమనస్సు నొప్పింపకుండ నుండ లేకపోయితి నే.

దమ—కాని కోపిష్ఠులకుఁ గారణ మక్కరలేదు. వా రూరక నె కోపగించుకొనుచుందురు. ఈ కోప మొక పిశాచము వంటిది. దానియంత టదియే వారిని దఱచుగా నావేశించుచుండును.

కుము—ఈశ్వరుని కృపవలన నట్టి పిశాచము, మా రాయల నావేశించకుండుఁ గాక.

దమ—తథాస్తు.

కుము—నేను బోయి కనుఁగొనియెదను. విక్రమా, ఈపొంతనే వేచియుండుము. అనుకూలముగా నుండిన నీ విషయమై మనవిచేసెదను.

విక్ర—ఇదే వందనములు. (వంగి నమస్కారము చేయును).
(కుమువ్యతి, దమనిక నిష్క్రమణము.)

[ప్రవేశము : కళావతి]

కళా—ప్రియా, విక్రమా, నీ కభివందనములు.

విక్ర—చక్కనిచుక్కా, నీ విల్లు విడిచి యిప్పు డేల వచ్చితివి? ఇప్పుడే నీయింటికి రాదలచి యుంటినే.

కళా—నేను నీకొఱకే బయలువెడలితిని. అక్కటా, నిన్నుఁ జూచి యెంతకాల మైనది? వార్తముదినములనుండి కంటి కగుపడక పోయితివిగదా !

వికృ—కళావతీ, ఎక్కడిదే? వారము! మొన్న నేగదా రాత్రి
యెల్ల నీతోఁ గడపితిని. మూఁడు దినము లైనఁ గాలేదే?

కళా—మూఁడు దినములు గాలేదా? అట్లులైన నరువది గంటల కెక్కు వయినదిగదా. నాలుగువేల నిమిషములైనది; నాకు నిమిషమొక్క యగముగా నున్నది. నేను నీకొఱకు వేచియుండి విసిగి వేసారితిని.

వికృ—కళావతీ, నన్ను మన్నింపుము; ఇపు డవసరమగు పని తొందరచే నిచట నుండవలసి యున్నది. ఈ వార తీర్చెదనులే; నీ వింటి కేగుము. ముద్దులాడీ, తడయకపోమ్ము. ఇదుగో, యిటు జూడుము. (చేతిరుమాలుఁ జూపును.) ఇట్టిది నా కొకటి యల్లిపెట్టుము.

కళా—వికృమా, దీని నెక్కడ సంపాదించితివి. ఇన్ని దినముల నుండి నాకంటి కగువడక మఱొక్కతెతో స్నేహము చేయఁగా, నది యిచ్చినదాయేమి? ఇంతవఱకు వచ్చినదా? కానీ లెమ్ము.

వికృ—చెలీ, నీపిచ్చియూహలఁ గట్టిపెట్టుము. ఇంతలోనే మాత్స్ర్యము పెరుగుచున్నదా? కాదులే, యింకఁ బొమ్ము. వెంటనే పొమ్ము.

కళా—అట్లులైన నది యెవరిది?

వికృ—ఆసంగతి నాకుఁ గూడ తెలియదు. ఇది నాగదిలోఁ బడియుండఁగాఁ గైకొంటిని. ఈ యంచునందలి యల్లిక చాల బాగుగ నున్నది. దీని సొంతగాఁడు వచ్చి యడుగు లోపల నీ మాదిరి దొకటి నా కల్లియిత్తు వని దీనిని నీ కిచ్చు

చున్నాను. దీనిఁ గొంపోయి వెంటనే యిట్టిది తయారు చేయుము. త్వరలోనే వచ్చెదను. త్వరగా నిచ్చోటు విడిచి వెడలుము. నీ విటఁ దడయరాదు. ఆలసించక పొమ్ము.

కళా—నిన్ను విడిచిపోవలయునా ! ఎందుచేత ?

విక్ర—నేను ప్రభువుతో నొక మనవి చేసికొనుట కిచటికి వచ్చితిని. నీతోఁ గలిసియుండఁగా నాతఁడు చూచుట నా కష్టములేదు.

కళా—నన్ను దఱిమివేయకుఁడు. బతిమాలుకొందును.

విక్ర—సందర్భ మట్టిదిగానఁ జెప్పితినిగాని నీపైఁ బ్రేమలేక కాదు.

కళా—అట్లులైన నీరాత్రి పెందలకడఁ దప్పక వచ్చెదవుగదా? ప్రియా, నన్ను గొంచె మీవీధి చివరవఱకుఁ బంపించి పొమ్ము.

విక్ర—దగ్గఱలోనే గదా. ఇంతలో నేను వచ్చుటెందులకు? ఇక్కడ నేను కనిపెట్టకొనియుండవలయును. ఈ చోటుఁ బాసిపోఁగూడదు. త్వరలోనే వచ్చెదనులే, పొమ్ము.

కళా—సరే. అట్లే కానిమ్ము. సందర్భము తప్పివచ్చినపుడు సమయానుకూలముగ వర్తింపవలయుఁ గదా.

(నిష్క్రమణము.)

[తెరపడును.]

ముగ్ధప్రణయము.

చతుర్థాంకము

మొదటిరంగము - కొటవాకిటమంటపమున

[ప్రవేశము: శ్యామలుఁడు, ఇరావంతుఁడు.]

శ్యామ—ఈ నిగూఢచర్యలు దోషావహమ్ములుగావా మఱి?

ఇరా—కాని, నేనేగనుక నా భార్య కొకచేతిరుమాలు
నొసంగితినేని —

శ్యామ—ఒసంగిన నేమి ?

ఇరా—ఏమున్నది? అది యామె దగును. ఆమె తన యిష్టము
వచ్చినవారికి దాని నిచ్చుకొనవచ్చును.

శ్యామ—అ ట్లిచ్చివేసిన యామెమానము దక్కునా?

ఇరా—“మానము!” మాన మరునది యొకరి కగుపడు
నది గాదు. సామాన్యముగ మానహీనలే మానవతు
లని కొనియాడఁబడుచుందురు. కాని చేతిరుమాలు
మాత్రము -

శ్యామ—అబ్బ, మరల దానిని నాకు జ్ఞప్తికే దేకుము.
పాడుబడ్డకొంప కరుదెంచు ఘూకమ్మువలె మాటిమాటి
కీమాట తలఁపునకు వచ్చుచున్నది. ఇంతకును నీవు చెప్పి
నది నా చేతిరుమాలు నాతనికడఁ జూచితి ననిగదా !

ఇరా—ఔను, ఆమాటే.

శ్యామ—ఆ విషయమున నింకను నిశ్చయము తెలియలేదు
గదా?

ఇరా—అటులైన నీ కాతఁడు దోహము నేయుచుండఁ
గండ్లారఁ జూచితి ననిచెప్పిమాత్రము ప్రయోజన మేమి?
ఆతఁడు పలుమా రనుచుండును.

శ్యామ—ఏమని?

ఇరా—“కొందఱు నీచులు తమడాంబికపు మాటలచేత నొక
యందగతైన వశపఱుచుకొని యటుపై నది యాడించిన
ఔల నాడుచుందు”రని.

శ్యామ—ఆ! యింకేమి చెప్పెను.

ఇరా—ఇంక ననేకము చెప్పెను కాని యిప్పు డడిగిన లేదనకుం
డునా ?

శ్యామ—తుద కేమి చెప్పెను.

ఇరా—ఆయళ్లీల మాచరించితి నని యొప్పుకొనెను.

శ్యామ—అక్కటా, యేమి యీ వై పరీత్యము! తా నొప్పు
కొనెనా?...హా, చేతిరుమాలు! వ్యభిచారము!! ఒప్పు
కొనుట!!!.....నిష్ఠారణముగ నిట్టి వింతపుట్టునా?
.....ఆహా! లోక మెంత మాయావృతము!!

.....నాయొడ లెల్లఁ గంపమెత్తుచున్నది. కన్నులు,
ముక్కులు, చెవులు, అన్నియు నదరిపోవుచున్నవి.
హా, మోసము! మోసము!! భరింపజాలను, భరింపజాలను!!
ఛీ, రాక్షసీ!

[మూర్ఛిల్లును.]

ఇరా—(జనాంతికముగా) ఇప్పటికి బాగాయెక్కినది.....
నావిషము బాగుగఁ దలకెక్కినది. పన్నుగడ యనిన నిట్లు
గదా యుండవలయు. ఈ యమాయకుల వలలో వేసి
కొనుట కేదియే మార్గము. పూతచరిత్రలగు సాధ్వీమణులఁ
గళంకితలనుగాఁ దోపఁజేయుట కింకెవ్వరితర మగును.
(ప్రకాశముగ) ప్రభూ, శ్యామలరాయా, లెమ్ము లెమ్ము.

[ప్రవేశము: విక్రముడు]

ఇరా—ఏమి, విక్రమా, ఇటు వచ్చితివి ?

విక్ర—ఏమి సంభవించినది ? ఏమి టిది ?

ఇరా—ప్రభువర్యులు మూర్ఛిల్లియున్నారు. ఈ మూర్ఛ
నిన్న నొకసారి వచ్చినది. అప్పుడే యిది రెండవసారి.

విక్ర—కణతలఁ జేయఁబెట్టి రుద్దుము.

ఇరా—అక్రరలేదు. కొంచె మాగుము; దానియంతట నదియే
పోవును. లేకున్న నోట నురుగులు గ్రక్కుకొనుచుఁ బిచ్చి
పిచ్చి మాటలు మాట్లాడును. అదుగో, యిప్పుడు
చూడుము, కదలుచున్నాఁడు; కొంచెమునే పావలి
కేగుము. ఇప్పుడే స్మృతి గలుగుచున్నది. ఆతఁడు లేచి

యావలి కేగిన వెంటనే వచ్చి నీతోఁ జాలసేపు ముఖ్యమగు విషయములఁ బ్రసంగించెదను.

(విక్రముఁడు వెడలిపోవును.)

శ్యామ—(లేచుచున్నాఁడు,)

ఇరా—ప్రభూ, శిరమునకు దెబ్బ తగిలినదా ?

శ్యామ—న న్నెగతాళిజేయుచున్నావా ?

ఇరా—ఆ ! మిమ్ములనా యెగతాళిజేయుట ! దైవసాక్షి, అట్లెన్నటికిఁ జేయను. నీవు పౌరుషము వహింపుము. విధి వాఁత యెట్లున్న నట్లు జరుగును.

శ్యామ—అయితే, యాతఁడు తన నేరము నంగీకరించెనా ?

ఇరా—రాజా, పురుషునిభంగి ధైర్యముతో నిలుపుము. వివాహితుఁ డగు ప్రతివృద్ధుఁడును నిట్టిగతి నే యనుభవించుచుండును. ప్రతిరాత్రీయు నొరు లెఱుంగకుండ నన్యులశయ్యలఁ బవ్వళించువనితలు వేసవే లున్నారు. ఇంకను నీనసంగతియము. ఇదంతయుఁబురాకృతకర్మఫలము భీతిదక్కి యన్యుని ముద్దుగొనుదానినిగూడ మానవతియని చెప్పకొనుట యీకలికాల మర్యాద. పద. బాగుగ యోచించి యథార్థము గ్రహింతము.

శ్యామ—ఆమాట నిజము.

ఇరా—మీరిటదుఃఖాతిశయమునఁ బడియుండఁగా విక్రముఁడు కామాతురుఁడై యిటకు వచ్చెను. నే నాతనితో నేదో స్మృతితప్పి యున్నారని చెప్పి మరలవచ్చి నాతో నిచ్చటనే మాటలాడ వలసిన దని చెప్పితిని. ఆతఁడు తిరిగి వచ్చిన

పిదప నెన్నిసారు లెప్పుడెప్పుడు నీ సతిని గూడెనో అంతయు నాతని నోటిమీదుగఁ జెప్పించెదను. నీ విచ్చోట దాగియుండి యాతని ముఖలక్షణములఁ బరీక్షించుచు నాతని హృదయస్థితిని గ్రహింపుము. ఆతని ముఖమునఁ గాన నగు చిఱునగవులు, బొమవిఱువులు, నన్నియు జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలింపు చుండుము. కాని మిగులఁ దాలిమిఁ బూని యుండవలయును. లేకున్న నీవు వట్టి నిరర్థకుఁడవనిపించుకొందువు.

శ్యామ—ఇరావంతా, ఇటు వినుము. నే నతినిపుణతతోఁ దాలిమిఁ బూనెదను; నీవే చూడఁగలవు. కాని యెంతటి నీచకార్యము ?

ఇరా—అటుగాకున్న సమయభంగ మగును. సమయస్ఫూర్తి నెఱింగి మెలంగవలయు. ఇంక నావలకుఁ బొమ్ము.

[శ్యామలుఁడు ప్రక్కకొదిగి చాటుగ నిల్చును.]

ఇప్పు డున్నది నాపని. విక్రమునిఁ జేరబిలిచి యాతనితోఁ గళావతివిషయమై ప్రస్తాపించెదను. కళావతి పేరు చెప్పఁగనే యాతఁడు నవ్వకమానఁడు. ఇడుగో, విక్రముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతఁడు నవ్వినకొలఁది శ్యామలునకుఁ గ్రోధ మతిశయించును. ప్రేమతత్త్వ మెఱుంగని యీ శ్యామలుఁ డాతనిచిఱునగవుల కెల్ల నపార్థము లూహించుకొనును.

[పునః ప్రవేశము : విక్రముఁడు.]

ఇరా—సేనానీ, ఏమి సమాచారము ? బాగున్నావా ?

విక్ర—నా కాబిరుద మిపు డెందులకు ? దాని పేరుఁ జెప్పిన నా కడుపు మండుకొనిపోవుచున్నది.

ఇరా—నీ కెందుకు కుముద్వతిని బట్టుకొనుము. అంతయు నెఱవేఱఁ గలదు. (నమ్మదిగ) ఇదే గనుక కళావతి చేతి లోని పనియైనయెడల గంతువేసి సాధించియుందువుగదా.

విక్ర—పాపము; అది వట్టి వెకలి మనిషి (అని యించుక నవ్వును.)

శ్యామ—(స్వగతము) అప్పుడే నవ్వుచున్నాఁడే!

ఇరా—ఎట్టి పురుషునైనను నీరీతిగఁ బ్రేమించు స్త్రీని నే నెం దును జూడలేదు.

విక్ర—ఈ ముద్దరాలికి నామీఁద ప్రేమ మెందు.

శ్యామ—(స్వగతము) ఈ దొంగ నెమ్మదిగఁ బైకి లేదనుచుఁ దనలోఁ దాను నవ్వుకొనుచున్నాఁడు.

ఇరా—విక్రమా, నే చెప్పినది వినఁబడినదా ?

శ్యామ—(స్వగతము) ఇరావంతుఁడు మరలఁ జెప్పింపఁ జూచు చున్నాఁడు. కానీ, మంచిదే.

ఇరా—నీ వామెను వివాహమాడఁదలఁచితి వని యామె చెప్పినదే, నిజమేనా ?

విక్ర—అహ్లాహ్లా (అని సిగ్గుతో నవ్వును.)

శ్యామ—(స్వగతము) ఛీ! ఛీ! నీకు నవ్వుగా నున్నదిగా ! ఊ! చూచెదవుగానిలే.

విక్ర—నేనా ! దానిని వివాహమాడుటా! న న్నంతట మూ ర్ఘునిగా నెంచకుము. హహహహ.

శ్యామ—(స్వగతము) ఊ! ఊ! చేజిక్కినదనియా, యీ పగలఁ బాటు?

ఇరా—నిజముగనే నీ వామెను బరిణయమాడుదు వని యందఱుఁ జెప్పుకొనుచున్నారు.

విక్ర—ఆ! నిజముగనా?

ఇరా—నిజముగాకున్న నన్ను మారుపేరునఁ బిలువుము. నీతో నే నబద్ధము చెప్పుదునా?

శ్యామ—(స్వగతము) ఈ పలుకు లేమో, నాకు హృదయ శల్యములుగ నున్నవి.

విక్ర—అట్లయిన నాకోతియే యెల్లరకుఁ జెప్పుచుండ వలయును. తనప్రేమ కాశించి తన స్తుతులఁ బాటించి నేను దన్ను వివాహమాడుదు నని దాని తలంపు. అంతేగాని నే నంగీకరించినఁ గదా.

శ్యామ—(స్వగతము) ఇరావంతుఁడు కన్నుసైగఁజేయుచు న్నాఁడు. అసలు కథ యింక మొదలుపెట్టును గాఁబోలు.

విక్ర—ఇంతకుముందే, ఆమె యిక్కడ నిలిచియుండెను. నే నెక్కడకుఁ బోయిన నక్కడ కెల్ల వచ్చుచుండును. మొన్న నే నొకసారి సముద్రతీరమునఁ గొందఱు పెద్ద మనుష్యులతో మాటాడుచుండగా నీ వన్నెలాడి యటకు వచ్చి నాభుజముపైఁ జేయివేసే నిలిచెను.

శ్యామ—(స్వగతము) ఏమి యీనటన! “ప్రియా” యని తనపైఁ జేయివేసెనని కాఁబోలు.

వికృ—ఆరీతిగ నెల్లపుడు నాయొద్దకు వచ్చి తనముద్దుమురిపె
ములఁ జూపుచుండును.

శ్యామ—(స్వగతము) త న్నామె పడకకుఁ గొంపోయె నని
కాఁబోలు చెప్పుచున్నాఁడు. ఛీ, ఛీ, ఏమిరా, నీముక్కు?
నీముక్కు ముక్కు ముక్కులుగాఁ గోసి కుక్కులకు
వేయుదును.

వికృ—ఇంకమీఁదట దానిసఖ్యము విడనాడవలయును.

ఇరా—నాముందరనా యీమాటలు ! అదుగో, యిటు చూ
డుము. ఇపుడే వచ్చుచున్నది.

వికృ—ఏదీ! అహ్లా హ్లా. పట్టి వెట్టికోతి. కాని కడుచక్కనిది
సుమా !

(ప్రవేశము : కళావతి.)

వికృ—ఏమిటిది ? ఇట్లు నావెంటఁ బడుచున్నావేమి ?

కళా—నేను భూతమునా, పిశాచమునా, నీ వెంటఁబడుటకు?
ఏమని యిందాక నా కీచేతిరుమాలు నిచ్చినది? నేనుగూడ
వెట్టిదాననై దాని నందుకొంటిని. ఆలాటి యంచు నల్ల
వలయునా ? చాలుఁజాలు, మంచిపనిఁబెట్టితివి. మీకుఁ
దెలియకుండ మీగదిలోఁ బడియున్నందుకు మంచిదే
దొరకినది. దాని నేదో పిశాచము పడవేసియుండును.
దానిని నే నెట్లనుకరింపఁగలను ? నీ కది యెవతె యిచ్చి
నదో దానినే మఱొకటి యిమ్మని యడుగుము. ఆ
యల్లిక నావలనఁగాదు.

వికృ—ఏమే! ముద్దులగుమ్మా, కళావతీ, ఇంతయసహనము.

శ్యామ—(స్వగతము) దైవసాక్షిగ, నది నారుమాలే.

కళా—ఈ రాత్రి భోజనమున కింటికి వచ్చెదరా? తప్పక రండి. ఈనాఁడు రాకపోయిన మఱియెప్పటికిని రానక్కఱలేదా.

(నిష్క్రమించును).

ఇరా—పోపో, దానితో నీవుగూడఁ బొమ్ము,

విక్ర—అవును. పోవలసినదే. లేకపోయిన వీధులలో గల్లంతు చేయును.

ఇరా—ఈ రాత్రి కక్కడేనా భోజనము?

విక్ర—ఆ! అన్నమాటే.

ఇరా—సరే, నేను గూడ యీ రాత్రి కక్కడకే వచ్చెదను నీతో మాటాడవలసిన విషయములు చాలఁ గలవు.

విక్ర—అట్లులైనఁ బరమసంతోషము. తప్పక రమ్మ. ఏమి, వచ్చెదవా?

ఇరా—ఇక నీవు మాటాడక పొమ్ము. నా కిక్కడ పని యున్నది.

(విక్రముఁడు నిష్క్రమించును.)

శ్యామ—(వెలికివచ్చి) ఇరావంతుఁడా, వీని నెట్లు సంహరించుట!

ఇరా—చూచితిరిగదా, వాని శక్తి. తన ఘనకార్యమును గుఱించి చెప్పునప్పుడెల్ల పట్టలేక పగులబడి పోయినాఁడు.

శ్యామ—ఔను, చూచితిని. ఇరావంతుఁడా, అంతయుఁ జూచితిని.

ఇరా—ఆ చేతిరుమాలును గనిపెట్టితిరా ?

శ్యామ—అది నిశ్చయముగ నాదేనా ?

ఇరా—ఇంకను సందేహమా, దానిని దన కిచ్చిన తెలివితక్కువ
దగు నీ భార్యనుగూర్చి వానిపలుకులు వింటివి గదా. ఆమె
తన కిచ్చినదట. తాను తన యుంపుడుగతై కిచ్చినాడు.

శ్యామ—ఈ దుర్మార్గునిఁ బట్టి పదియేండ్లు వీకుకొని తిన
వలెను. ఆ! ఆ! అది యెంతరూపవతి! చక్కని చుక్క!
అందపుతునుక! పంచదారచిలుక! ఆహా! ఆహా!

ఇరా—నీ విదంతయు మఱచి పోవలయును.

శ్యామ—ఆ! ఆమె యీరాత్రియే, చివికి చివికి చావవల
యును. ఇంక బ్రతుకఁగూడదు. నాహృదయము పాపా
ణమై పోయినది. దానిపై దెబ్బకొట్టిన నాచేయి నొప్పి
పెట్టుచున్నది. కాని యీ ప్రపంచమున నింతటియంద
గతైలేదు. అక్కటా, చక్రవర్తిప్రక్కనఁ బరుండి యా
తని శాసింపగలసౌందర్యవతి.

ఇరా—నీ వట్లు తలఁపఁగూడదు.

శ్యామ—తలఁచినఁ దప్పేమి? నేనున్న సంగతియే చెప్పితిని.
ఆమె కుట్టుపనియం దారి తేరిన నేర్పరి. ఆమె కంఠస్వరము
మిగుల మనోహరము. గాంధర్వమున శిలలఁ గరగించు
నామె. ఆమెబుద్ధి మహాతీక్షణమైనది. ఆమె వాక్చతుర్య
మద్వితీయము.

ఇరా—ఇన్ని గుణములు నామెయందు నిరర్థకములై పోయె
నుగదా.

శ్యామ—ఔను వేయిరెట్లుగా—ఇవి యిట్లుండ మహావినయమృ
స్వభావ మామెది.

ఇరా—ఆ ! అతివినయము !

శ్యామ—ఆమాట నిజమే; కాని ఇరావంతుఁడా, యిది
మిగుల సంతాపకరము.

ఇరా—నీ కామెయం దిట్టి గాఢానురాగ మున్న యెడల నామె
యపరాధముల సహింపుము. అనగా నామె యిచ్చవచ్చి
నట్లు తప్పుజేయుట కొప్పుకొనుము. ఆమె చర్యలు నిన్ను
భాధించవేని మతెవ్వరికి నవి కష్టములు గానే కావు.

శ్యామ—లేదు లేదు. దానిని ముక్కలు ముక్కలుగ నెరికి
వేసెదను.

ఇరా—ఎట్టి పాపమున కొడిగట్టుకొనెను !

శ్యామ—అందును నాకడ నుద్యోగితోడన్నా?

ఇరా—అది గొప్ప పాతకము.

శ్యామ—ఇరావంతుఁడా, నా కీరాత్రీ కొంత విషముఁ దెచ్చి
యిమ్ము. ఆమె సౌందర్యము మఱల నన్ను మోసగింప
కుండుటకై నే నింక నామెతో మాటలాడుట మానివేసి
దను. దృఢముగా నిశ్చయించితిని. తప్పక యీరాత్రియే
తెమ్ము.

ఇరా—విషముతో ఫలదు. అది చెఱచిన యాశయ్యతోఁ
గూడ గొంతు నుల్లిమివేయుము.

శ్యామ—ఔనొను. న్యాయశాస్త్రమునం దట్లేయుండును.

ఇరా—విక్రముని నా కొప్పగింపుము. ఈ రాత్రియే వాని
యంతము వినఁగలవు.

శ్యామ—భలీ మంచిది. అట్లే కానిమ్ము.

[తెరలో మేళములు.]

ఈ మేళము లేమి ?

ఇరా—ఆంధ్రపురమునుండి యెవరో వచ్చినట్లున్నది.

[ప్రవేశము : లక్ష్మణసింహుఁడు, కుముద్వతి, పరిచారకుఁడు.]

లక్ష్మణ—జయము, జయము. నాయకోత్తమా, జయము,
జయము.

శ్యామ—మనఃపూర్వకముగ నామోదించితిని.

లక్ష్మణ—ఆంధ్రపురమంత్రీవర్గమువారు మీ కభినందనములఁ
దెలుపుచు నీ జాబుల నందీయుమనిరి. (అని యొక కట్ట
జాబు లందించును.)

శ్యామ—వారి యానందచిహ్నముగు దీనిని గన్నుల కద్దు.
కొనియెద.

(అని జాబులవిప్పి చదువుచుండును.)

ఇరా—మహాశయా, మిమ్ముఁ జూచుటవలన మా కానం
దము గలుగుచున్నది. ఈ ద్వీపమునకు స్వాగత మర్పించు
చున్నాము.

లక్ష్మణ—చాల సంతోషము. సేనాని విక్రముఁ డేమిచేయు.
చున్నాఁడు ?

ఇరా—జీవించియే యున్నాఁడు ?

కుము—బాబుగానూ, ఆతనియెడ భర్తగారి కించుక యాగ్రహము జనించినది. మీరు కొంచెము దీనిని సర్దుబాటు చేయవలయును.

శ్యామ—అటుల జరుగఁగల దనియే యింకను దలంచెదవా?

కుము—నాథా! ఏమంటిరి?

శ్యామ—(చదువుచు) “దీని నతిక్రిమింపఁ జనదు.”

లక్ష్మ—అమ్మాయీ, నీ మాటగాదు. ఆతఁ డేమో చదువు కొనుచున్నాఁడు. అయితే విక్రమునిమాట యేమిటి? ఆతనికిని వీరికిని వైరము సంభవించెనా?

కుము—అది చాల విషాదకరమైన గాథ. నాకు విక్రముని పైఁగల నాత్సల్యముచే ధానిని బోనాడ యత్నించితిని కాని—

శ్యామ—ఛీ, నోరు మూయుము.

కుము—నాథా, అదేమి?

శ్యామ—నీకు బుద్ధి యున్నదా?

కుము—ఇదేమి? ఇట్టి కోపమేల కలిగె?

లక్ష్మ—ఆగుము. ఆజాబునం దేదైన నాతనిమనసుఁ గలం చెనేమో. పలయనఁ దన యాధిపత్యమును విక్రమున కొప్పగించి యీతని నాంధ్రపురికిఁ దిరిగి రమ్మని ప్రభువు నాజ్ఞ యని నే నచట వినియుంటిని.

కుము—అది నాకుఁ జాల సంతోషదాయకము.

శ్యామ—ఔను విజమే!

కుము—నాథా!

శ్యామ—నీకుఁ బిచ్చియెత్తిన బాగుండును.

కుము—నాథా, ఎంతమంచి కోరిక!

శ్యామ—ఛీ, రాక్షసీ, నోరు మూయుము.

(అని కొట్టును.)

కుము—ఇదియేమి? నే నేపాపమెఱుంగనే.

లక్ష్మ—శ్యామలరాయా, మా కుముద్వతిని నీ విట్లు కొట్టితి
వని నేను ప్రమాణముచేసి చెప్పినను, ఆంధ్రపురమం
దెవ్వరును నమ్మరు. ఇది నీకుఁ దగునా? పాప మామె యే
డ్చుచున్నది. నీవేగి యోదార్పుము.

శ్యామ—ఇది రాక్షసి, బ్రహ్మరాక్షసి. ఈ మోసగత్తె
భూదేవికిఁ గూడ భారమై పోవుచున్నది. ఓ రాకాసీ,
యావలికిఁ బొమ్ము.

కుము—నే నిచట నిలిచి మీ కాగ్రహముఁ గలిగించు టెందు
లకు? పోయెదను.

(వెడలిపోవును.)

లక్ష్మ—ఆమె చాల వినయవిధేయతలు గలది. నామాటఁ
బాటించి యామెను వెనుకకుఁ బిలుపుము.

శ్యామ—సఖీ!

కుము—ఏమిటికి నాథా?

శ్యామ—ఈ మెతో నీ కేమిపని యున్నదయ్యా?

లక్ష్మ—ఏమి నాకా? నా కేమిపని?

శ్యామ—ఔను నీవేకదా వెనుకకుఁ బిలుపుచున్నది. అది
'యిట్లే తిరిగి చూచుచుఁ బోవుచుండఁగలదు. వగలేడ్చు.

తెన్నియేని యేడ్వఁగలదు. నీ వన్నట్లు వినయముగలది. అతివినయముగలది. మాయలాడి, నీ కెందుకు, నీవేడ్చుచుండుము— నీ విటనుండఁ దగవు పొమ్ము. కావలసియున్నఁ బిలిపించెదనులే, పొమ్ము. ప్రభువునాజ్ఞ శిరసావహించి నే నాంధ్రపురికి మరలి వచ్చెదను. ఓసీ నీవింకను నిచట నిలిచి యే యున్నావా? పొమ్ము పొమ్మావలకు.

(కుముద్వత్ జెడలిపోవును.)

విక్రమునకే నాపదవి యొప్పగించెదనులే! అయ్యా, యీరాత్రి మాయింటికే దయచేయుఁడు భోజనమునకు - కోతులు కొండముచ్చులతో నిండియున్న యీ పురమునకు మీకు స్వాగతము.

(అని నిష్క్రమించును.)

లక్ష్మ—

ఉ॥ కోపమొకింత లేని గుణకోవిదుఁ డంచుఁ బ్రశాంతబుద్ధిచే
నేపనినైనఁ దీర్పఁగలనేర్పరి యంచును నమ్మకంబుతో
మాపురరాజసభ్యు లొకమాటుగ నున్న తఁ గూర్చినట్టి వాఁ
డీపురుషుం డనంగ మది కమ్మనె? చోద్యము వీని చేదమర్.

అక్కటా, యెవ్వనిసౌశీల్యమును భంగపఱుచుటకుఁ గాలపురుషునికిఁ గూడ వశముకాదని తలఁచితీమో, ఆ పుణ్యపురుషుఁ డితఁడే యగునా?

ఇరా—ఆతఁ డిపు డంతయు మాటిపోయినాఁడు!

లక్ష్మ—ఆతనికి మతిదప్పి యుండలేదుగదా!

ఇరా—ఏమో, ఎవరు చెప్పఁగలరు?

లక్ష్మ—లేకున్న నిదేమిటి? కులకాంతను బైబడి కొట్టఁ బోవుచున్నాడే!

ఇరా—ఔను, అదేమో బాగుండలేదు. మఱింత కష్టదాయకమే యగును.

లక్ష్మ—ఆతఁ డెప్పుడు నింతియేనా? లేక, నే తెచ్చిన జాబులవల్ల నేదేని కలఁత యేర్పడియేనా?

ఇరా—నేను విన్నది కన్నది, అంతయు మీకుఁ దెల్పుట నాకు మర్యాదగాదు. మీరే యంతయుఁ బ్రత్యక్షముగఁ జూడఁగలరు. కనిపెట్టి యుండుఁడు. మీకే సర్వము బోధ పడఁగలదు. నేను వృధాగాఁ జెప్పు పెందులకు? మీ రాతని ననుసరించియుండి యేమేమి చేయుచుండునో కనిపెట్టి యుండుఁడు.

లక్ష్మ—ఈతని విషయమున మేము మిక్కిలి మోసపోయితిమి. నాకు చాలవిచారముగ నున్నది.

(నిష్క్రమించును.)

[తెరపడును.]

రెండవరంగము - కోటలో నొక గది.

[ప్రవేశము: శ్యామలుఁడు, దమనిక]

శ్యామ—అయితే నీ వేఱియు నెఱుఁగనే యెఱుఁగవు!

దమ—నేను కనలేదు, వినలేదు, తలఁపలేదు.

శ్యామ—ఈమెయు విక్రముఁడును గలిసియుండఁగ నీ వెప్పుడును జూడలేదా?

దమ—చూడకేమి? ప్రభూ, చూచితిని. కాని యందు
దురుద్దేశ మణుమాత్రమును లేదు. వా రాడుకొనిన
ప్రతిమాటయు నేను జెవులార వినియుంటిని.

శ్యామ—అయిన వా రిరువు రెన్నడును రహస్యముగ
మాటాడనే లేదా?

దమ—అట్టి దెన్నడును లేదు దేవరా?

శ్యామ—నిన్ను దగ్గట నుండవలదు పొమ్మని యా సమయ
ములం దెప్పుడును బంపలేదా?

దమ—లేనే లేదు.

శ్యామ—వీవనఁ దెమ్మనిగాని, అక్షముకొఱకుగాని, దువ్వెన
కనిగాని—మతేమిషప్తై నఁ గాని యెప్పుడును బంపి
యుండలేదా?

దమ—లేదు, లేదు; దేవా, లేదు; అట్లు లెన్నడును జరుగ
లేదు.

శ్యామ - అట్లులైన నాశ్చర్యముగ నున్నదే!

దమ—ప్రభూ, ఈమె నిష్కళంకపతివ్రతయని నేను వక్కా
ణింపఁగలను. ఇందుకు నా ప్రాణమానః. మీ
రన్యథా తలంచియుండిన నట్టిచెడుతలంపుల నావలఁ
బాటఁదోలుఁడు. లేకున్న నది మహాపాపకరమ్మయి మీ
కీర్తికిఁ గళంక మాపాదించును. ఏ నీచుఁడు మీ కిట్టి
మాటలఁ జెప్పెనో యాతుచ్చుఁడు నాశముపొందుఁగాక!
ఏలయన సీమనే పతివ్రత కాదనిన నింక లోకమునఁ

బాతివ్రత్య మనునది సంపూర్ణముగ నశించినదని చెప్ప వలయును.

శ్యామ—ఆమె నిట కొకపరి పిలుచుకొని రమ్ము.

[దమనిక నిష్క్రమించును.]

ఇది వట్టి ముద్దరాలు. అయినను కావలసినమాట లేమో చెప్పినది. ఇంతకంటె నెక్కువ చెప్పజాలదు. అదో, అటుగాదు.

చం॥ ఆది నెఱజాణ దుర్భరరహస్యములన్ గడు నప్రమత్తయై
హృదయనిగూఢపేటికను నెప్పుడు భద్రముజేసి తాళమున్
బదిలముగా బిగించుకొను ప్రౌఢ, పతివ్రతభంగిఁ బూజలన్
వదలకచేయు నా కుటిలభామిని చర్య లెఱుంగశక్యమే.

[ప్రవేశము : దమనిక, కుముద్వతి]

కుము—నాథా, మీ చుభీష్టమెద్ది ?

శ్యామ—చాలుఁ జాలు, యిటురా.

కుము—మీ మనోరథ మేమి ?

శ్యామ—ఏదీ నా ముఖమువంకఁ గన్నలఁ దెఱచి చూచుము.

కుము—ఇదియేటి వాంఛ !

శ్యామ—దమనికా, నీవు పోయి ద్వారముకడ నిలిచియుండి
యెవరేని వచ్చుచున్నయెడల దగ్గియో, తుమ్మియో,
యేదో నవ్వడిచేయుము. ఇట్టివి మీకు బాగుగ ననుభ
వమేగదా. (దమనిక వెడలిపోవును.)

కుము—నాథా, నే నిదే మీపాదము లంటి వేడుకొందును.

మీ మనోగత మేమో తెలుపుఁడు. నా కూహింపరా

కున్నది. మీ మాటలయం దత్యంతభయంకరభావము మాత్రము కాననగుచున్నది; కాని వాని యర్థము నాకు బోధపడుటలేదు.

శ్యామ—ఓసీ, నీ వెవ్వతెవు?

కుము—ఏమినాథా! నేను మీయర్థాంగిని, మీచరణదాసిని కుముద్వతిని గానా?

శ్యామ—అటులైన నిట నిలిచి “సచ్చరిత్ర” సని ప్రమాణము నేయుము. చేసి మహాపాతక మొడిగట్టుకొని యమదూతల పాలికేగుము. ఒకవేళ నీచక్కదనముఁ గాంచి నీవు సురాంగనవని భ్రమించి యమభటులు నిను దాకవెఱుతురేమో!—అందు కని నీవు ప్రమాణము చేసి నీపాతకము రెట్టించుకొమ్ము.

కుము—జగదీశ్వరుఁడు సత్య మెఱుంగఁడా?

శ్యామ—ఔను. ఎఱుగ కేమి? నీవు మహాపాతకేని వను సత్యమును జగదీశ్వరుఁ డెఱుంగును.

కుము—నే నెట్లు పాతకి నైతిని? ఎవరియెడ నేపాతకముఁ జేసితిని?

శ్యామ—(రుద్ధకంఠుడై) కుముదా, కుముదా! పొమ్ము, పొమ్మావలకుఁ బొమ్ము.

కుము—ఇదియేమి దుర్దినము! ఏల విలపించెదరు? నాథా ఈ మీబాష్పాంబువులకు నేనే కారణమా? మిమ్ముల వెనుకకు మరలించుటకు మాతండ్రి కారకుఁ డని మీరు తలంచిన నన్ను దూరకుఁడు. అతఁడు మీకెట్లుకానివాఁడో,

నాకు నల్లే లేనివాఁ డగును. మీ కపకారి యగువాఁడు
నాకు మాత్రముగాఁడా!

శ్యామ—హా, పరమేశ్వరా.

మ॥ నను హింసించుటె నీయభీష్టమయినన్ నామిఁదనే యిట్టినిం
దను మోపించి పరాభవించి కడుసంతాపంబు చేకూర్చినన్
నను దారిద్ర్యగభీరసాగరములోనన్ ముంచి వేధించి చం
పిన సైరించెదఁగాని సైపఁదగ దీవిభ్రాంతి సర్వేశ్వరా!

(అని కూలఁబడును.)

అకటా, నన్ను బాధించుట కింతకంటె వేలుమార్గము
నీకు గోచరింపలేదా? న న్నొక బానిసఁగాఁ జేసి బంధ
ములఁ బడఁద్రోసిన నోరెత్తక పడియుందునే...కాని,
కాని,...నేను నాభావమర్మముల నెల్ల నెచ్చట భద్ర
మని నమ్మి దాచియుంచితినో, నాహృదయనర్వస్వ
మెవ్వరి ప్రేమపాత్రమున ధారవోసితినో, మెవ్వరిని
నా సౌఖ్యములకెల్లఁ గేంద్రస్థానముగఁ జేసి యానందించు
చుంటినో, మెవ్వరు లేకుండిన లోకమెల్ల నంధకారమయం
బని భావించియుంటినో; అట్టి నాభావములబరణి, నా
ప్రేమంపులత, నాజీవితవాంఛాఫలంబు, నా తేజోమూర్తి
నాకూరిమిచెలి.....అక్కటా! యేమని విల
పింతును? నన్ను మోసగించి, నన్నుఁ దిరస్కరించి, నన్నుఁ
బరాభవించి, యన్యసీమల విహారము సేయుట, నేను
సహింపఁగలనా? ఏమానవుఁడై న సహింపఁగలఁడా? లేదు.
లేదు. దుర్భరము, దుర్భరము! ...శాంతమా, నీవన్నె

చిన్నెలు నాయెడ నిరర్థకము లయ్యె. నన్ను వీడి యెంద్రేని
బొమ్ము, ఆగ్రహపిశాచమా, నన్నావరించియుండుము.

కుము—నా హృదయేశ్వరుడు నన్ననుమానించియుండ
లేదుగదా!

శ్యామ—ఆ! ఏమి సంగనాచివే. నీకొంగజపములు, నీ నక్క
వినయములు, కుక్కబుద్ధులు, నింకఁ గట్టిపెట్టుము. జగ
దీశ్వరా! ఈ సుకుమారగాత్రిని, బ్రేమంపుమొలకను, నవ
కంపుతీగను, ఏటకె సృష్టించితివి? ఇది జన్మింపకున్న
బాగుండెడిదిగదా!

కుము—అజ్ఞానవశమున నే నేమైనఁ బాపకార్య మాచరించి
యుంటినా యేమి? నాథా!

శ్యామ—ఛీ, ఈ లావణ్యశరీరలాలిత్యము, ఈకోమలావయవ
సౌకుమార్యము, స్వైరవిహారమునకా? ఎంతటిమోసము!
ఇంకను సిగ్గు లేక యేపాపముఁ జేసితి నని యడుగు
చున్నావా? ఏమో యెఱుంగనే యెఱుంగవా? ఛీ!
కులటా! నీ చెక్కిళ్ళు కొఱవిఁబెట్టి కాల్చినను పాప మన
వచ్చునా? నీ పాపములు నేను వివరించి చెప్పవలెనా?
నీ వెఱుంగవా? ఈ లోక మెల్ల నీ నోట నుమియుట
లేదా? నీ చర్యకు దేవత లెల్ల ముక్కున వేలిడుకొను
చున్నారు. చంద్రుఁడు మొగముపై నీలిముసుగుఁ వేసి
కొన్నాఁడు. అందఱకుఁ జక్కిలిగింతలఁ బెట్టు మలయపవ
నము నిన్నుఁ జూచి ఘోరకారము వెట్టుచుఁ దొలఁగి

పోయెనే? ఇంకను నీ వేమి చేసితివో యెఱుంగవా?

భీ! మాయలాడీ! యావలకుఁ బొమ్ము.

కుము—అయ్యో, ఏమిది! మీరు దైవసాక్షిగ నా యెడ
నపచారముఁ జేసిరి.

శ్యామ—ఏమీ! నీవు జారిణివి గావా!

కుము—ఈశ్వరసాక్షిగ నే నట్టిదానఁ గాను. నాథా,
ముమ్మాటికిని గాను.

గీ॥ పరులసంస్పర్శనుండి కాపాడుకొనుచు
నఁఘు ప్రేమవికాస నిష్యందిమధువుఁ
గోమలశరీరపాత్రను గూర్చియుంచి
నాథునకు సమర్పించుటె నాదునియతి.

గేయము ఈ నియతి దోషమైనగదా, యేను దోషిని నగుట, నాథా!

శ్యామ—ఇది దోష మెట్లగును?

కుము—అట్లులైన నే నెంతమాత్రము దోషిని గాను. నిస్సం
శయముగ వక్కాణించెదను. ఇందునకు సకలదేవతలు
సాక్షులు.

శ్యామ—ఇది నిక్కువ మేనా?

కుము—దైవము మనలఁ గాపాడుఁగాక.

శ్యామ—అట్లులైన నన్ను మన్నింపుము. నిన్నుఁ జూచి
యానాఁడు శ్యామలుని వెంబడించిన యాంధ్రపురజారిణి
యని తలంచితిని. నరకద్వారమునకై వేచియున్న యా
రాకాసి యని భ్రమించితిని. దమనికా, యిటురా.

[ప్రవేశము : దమనిక]

ఓసీ, యింక నాపని ముగిసినది. నీ కష్టము నే నుంచుకొనను. (అని యొకరూకను జేత నిడి) నే నిక్కడ నాడిన మాట లెల్ల మిగుల రహస్యముగ నుంచవలయు. ఒక్క మాట పైకివచ్చిన నీ ప్రాణములు దక్కవు.

[నిష్క్రమించును.]

దమ—ఏమి యాయన తాత్పర్యము? అమ్మా, నీ వెట్లున్నావు?

ఇదేమి గ్రహచారము?

కుము—నేను నిద్రావస్థ నున్నాను.

దమ—నాధున కట్టి కోప మేటికి వచ్చెను?

కుము—ఎవరికే?

దమ—నాధునకు.

కుము—నీ నాధుఁడెవ్వరు?

దమ—నీ నాధునకే, తల్లీ!

కుము—నా కెవ్వరును లేరు. దమనికా నన్నుఁ బలుకరింపకుము.

నే జెప్పకొనదగినఁ దేమియు లేదు. ఈ రాత్రికి నా మధుఁ

పర్కపుచీర నా పడకపైఁ బలుచుము. మఱచిపోకుము.

నీవు పోయి నీభర్తను దోడితెమ్ము.

దమ—ఇం దేదో చిత్రము గానఁబడుచున్నది.

[నిష్క్రమించును.]

కుము—ఎంతయుఁ దగియున్నది. ఇట్టి నింద కీ నిర్భాగ్యురాలి

లెంతయుఁ దగియున్నది.

చ॥ కలవర మందె మానసము, కర్కశమై హృదయంబు దుఃఖమున్
జెలువడసిదు...కన్నలకు నీరము రా దిటు లెంత యేడ్చినన్
పలుకఁగనోరురాక...యపవాదదవానలమందు నుక్కి గా
సిలు మని మూఁడుపంక్తులను జెక్కితె నానుచుటన్ బరాత్పరా.

నిష్కారణముగ నే నిట్టి నిందపా లగుటకుఁ దొలిబా
మున నేపాప మాచరించియుంటి నోగదా!

(ప్రవేశము: దమనిక, ఇరావంతుడు.)

ఇరా—అమ్మా, కుశలమా, నన్ను బిలిపించిన దెందులకు?
అజ్ఞాపింపుము.

కుము—చెప్పుటకు నోరాడకున్నది. బిడ్డ లేదేనితప్పుఁ జేసిన
నెమ్మదిగ బుద్ధిజెప్పుట సహజమే. నేనుమాత్రము చిన్న
దాననుగానా? నాకుఁగూడ నల్ల బోధింపరాదా? ఈ
కఠోరవాక్యము లెందులకు?

ఇరా—అమ్మా! యిప్పు డేమి జరిగినది?

దమ—నాథా, ఏమని చెప్పుకొనును? ప్రభువుగా రీమెకు
జారత్వదోష మాకోపించి కులాంగనలు విననోర్వని
దుర్భాషల నీమెను దూషించి చనియె.

కుము—ఇరావంతుడా, నే నట్టిదాననా? నీ వెఱుంగవా?

ఇరా—ఎట్టిదానవు?

కుము—నా నాథుఁ డాడెనని దమనిక చెప్పెఁగదా. అట్టిపలు
కులు నా యెడ వర్తించునా?

దమ—ఆతఁ డీమెను జారిణియని దూషించెను. తప్పుద్రాగిన
బిచ్చగాఁడుగూఁడఁ దన భార్య నిట్లనఁడు.

ఇరా—అయితే యాతఁడె ట్లెందుకనియెనో !

కుము—ఏమో నా కేమియుఁ దెలియదు. కాని నే నట్టి దాన నెంతమాత్రమును గానని నొక్క చెప్పఁగలను.
(విడుచును).

ఇరా—అమ్మా, ఏడువకుము, ఇదిచాల దుర్దివము.

దమ—ఉన్నతపదవి నధిష్ఠించియున్నతండ్రిని, తదితరబంధు మిత్రులను, స్వదేశమును, ఇన్నిటిఁ బరిత్యజించి యీ విరూపుని జేపట్టినది జారిణి యనిపించుకొనుటకా ? మానవతయగు యవతి కింతకంటె నవమాన మింకేమి కావలయు ?

కుము—ఇ దంతయు నా పూర్వజన్మదుష్కృతము.

ఇరా—ఆతఁ డిట్లనుట చాలఁ గూరత్వమే యగును. ఆతని కిట్టి దుర్బుద్ధి యేల కలిగె ?

కుము—పరమేశ్వరునకే యెఱుక.

దమ—ఒర్వఁజాలని నీచుఁ డెవ్వడో యొకఁడు తనకేదో లాభము కలుగు ననుతలంపున నీదుష్కార్య మాచరించియుండును. ఇందువలనఁ దనకేదో పదవి లభించునని యాశించి యొకతుచ్చుఁడు వీని చెవిలో నేమో యూది వీని మనసు మార్చి వేసినాఁడు. ఇది నిక్కువము.

ఇరా—ఛీ ! అది నట్టిమాట. అట్లెన్నటికిని జరుగదు. అయినను నట్టివాఁ డెవఁ డున్నాఁడు ?

కుము—ఒక వేళ నెవఁడై న నుండిన నీశ్వరుఁడాతని మన్నించుఁ గాక !

దమ—అట్టి దుర్మార్గునా మన్నించుట ! యమభటు లాతనిఁ బట్టి యెముకలు కొఱుకుదురుగాక. ఆతఁడు జారిణి యని యీమేను నిందించుట కేమిఁపనియున్నది ? ‘ఆమె యేమి తప్పుఁ జేసినది ? ఎక్కడ ? ఎప్పుడు ? ఎవరితోడ ? ఇట్టి యకార్యమున కనకాశ మెట్లు లభించినది ?’ అని ముందు వెనుకఁ బరిచారింపక, యిట్టి యసందర్భప్రసంగ మేల చేయవలె ? మహాపాతకియగు సరాధముఁ డెవ్వఁడో యాఘూర్కుని మోసగించినాఁడు. పరమేశ్వరా, నీవైన నాదుర్మార్గుని బయలుపఱచి తెగినశిక్ష వేయింపుము. ప్రతి సజ్జనునిచేతి కొక్కొక్క కొరడా నిచ్చి యట్టి చండాలుని విగతవస్తునిగాఁ జేసి చావమోమనట్లు చేయవలయును.

ఇరా—ఇంక నోరుమూసికొని లోని కేగుము.

దమ—ఆ పరమనీచుఁడు నాశనమగుఁగాక. అట్టివాఁ డెవ్వఁడో మీకుఁ గూడ కొంచెము తలకెక్కించినాఁడా యేమి ?

ఇరా—ఛీ, నీకు బుద్ధిలేదు. ఇటునుండి లేచిపోము.

కుము—ఇరావంతుఁడా, నా భర్తను బ్రసన్నునిగాఁ జేసికొన దగు నుపాయ మేదైనఁ గలదేని యోచింపుము. ఆతఁ డిట్లు విరక్తుఁ డగుటకుఁ గారణంబేమో నే నెఱుంగను. నేనో,

చ॥ మనమునఁ గాయకర్మముల మాటలయందున నాదుభర్తగా వినుతి యొనర్తు శ్యామలుని, వేఱుతలంపను, దైవమాన; నన్ గనికర మింత రే కతఁడు గాఁటియవెట్టి పరిత్యజించినన్ వినుము మదీయమానసము వీడదు నాథునిపైని శ్రేముడిన్.

ఆతనిపై నాకుఁ గల ప్రేమ యఖండము, అగాధము, నిష్కళంకము. ఆతని కూరచర్యలు, నా శరీరమును బలురీతుల హింసించి నా జీవితము నిర్లక్ష్యముగాఁ జేయ వచ్చును గాని, నా నిశ్చలప్రేమప్రసవమ్మును ద్రుంపఁ జాలవు. “జారిణి”యా! ఆ పదమే నే నుచ్చరింపఁజాల కున్నాను. నా యొడలు కంపమెత్తుచున్నది. సకలవిధ భోగభాగ్యముల నా కొసంగెద మనిననుఁ గొనగోటఁ ద్రొచ్చివైచెదఁగాని నే నట్టిసైచ్యమునకుఁ బాలుపడ నొల్లను.

ఇరా—ఇంచుక తాళుము. ఆతని స్వభావ మట్టిది. రాజకీయ వ్యవహారములలో నాతని కేదో కోపము గలిగినది. అది నీపైఁ జూపుచున్నాఁడు. అంతియేగాని వేఱుగాదు.

కుము—అంతకంటె వేతేమియు లేదుగదా !

ఇరా—అదే కారణము. మతేమియుఁ గాదని నేను దృఢముగాఁ జెప్పఁగలను.

(తెరలోఁ గలకలము, గంటలమోత.)

అల్లదే వై తాళికులు భోజనవేళయని ప్రకటించుచున్నారు. నేఁ డాంధ్రపురరాయబారులు మీతోఁ గలిసి భుజింపనున్నారు. దుఃఖింపక లోని కేగుము. తేపటి కన్నియుఁ జక్కఁబడఁగలవు.

(కుముద్వతి, దమనిక, నిష్క్రమింతురు.)

(ప్రవేశము : రఘుపతి.)

ఇరా—ఓరీ రఘుపతీ, వచ్చినావా! విశేషము లేమి?

రఘు—నీవు నా కన్యాయముఁజేసితి వని నాతలంపు.

ఇరా—నీ కెందులో నన్యాయము కలిగినదో చెప్పుము.

రఘు—అట్లనెడవేల! ప్రతిదినము నాచేత నేమో పనులఁ జేయించుచుంటివి. అందువలన నేమో లాభము కలుగు నని నే నాశించుచుండ లాభము లేక పోఁగా నా యాస లడు గఁటిపోవుచున్నవి. నే నిట్లెంతకాలము గడపఁగలను? నావలనఁగాదు.

ఇరా—రఘుపతీ, నా మాట విందువా!

రఘు—దైవసాక్షిగ నింతవఱకు నీమాటలు విని విని నేను చెడిపోయినాను. నీవు చెప్పనదొకటి, చేయునదొకటి.

ఇరా—నీవు నిష్కారణముగ నన్ను నిందించుచున్నావు.

రఘు—నే నన్న ప్రతిమాటకు నిదర్శనములు చూపఁగలను. నా కున్న ధన మంతయు నాశనము చేసికొంటిని. కుముద్వతి కిమ్మని నీ కిచ్చిన మణిహారము యోగినుఁగూడ నాకరింపఁగలదు. దాని నామె గ్రహించిన దనికూడ నాతోఁ జెప్పితివి. నాతో సఖ్యముఁజేయ నాతురతఁ జూపెననికూడ నీవే చెప్పితివి. కాని యింతవఱకేమియు నగుపడలేదు.

ఇరా—చాలుఁజాలు. బాగుగనేయున్నది. ఇంక నూరుకొనుము.

రఘు—ఊరుకొనవలెనా! నే నూరుకొనను. న న్నొకమా యలోఁ బడవేసినావు.

ఇరా—సరే.

రఘు—సరే యేమిటి? సరే.....నేను కుముద్వతికడ కేగి నన్ను నేనే తెలుపుకొనియెదను. ఆమె నా మణిహారము నాకుఁ దిరిగి యిచ్చివేసినా నా మూర్ఖతకు నన్ను నేనే నిందించుకొనుచు నాదారినిఁ బోయెదను. లేకపోయిన నీపైఁ గసితీర్చుకొందును.

ఇరా—ఇంతకుముందే చెప్పితివిగా, కానీ.

రఘు—నే నేమి చెప్పితిని? చేయఁదలఁచుకొన్న దేమో చెప్పితిని.

ఇరా—నీవుగూడఁ గొంతప్రయోజకుఁడవని నా కిప్పుడు బోధ పడినది. నాకు నీపై నిప్పుడు సదభిప్రాయము గలుగుచు న్నది. ఏదీ నీ చేయి నిటుదెమ్ము. నిజ మాలోచించిన నీవు నన్నుఁ దిట్టుట న్యాయమే; కాని నే నింతవఱకు నీకొఱకే చాల శ్రమ పడుచుంటినని గట్టిగాఁ జెప్పఁగలను.

రఘు—అదేమో నాకుఁ దెలియదుగాని ఫలితముమాత్రము నున్న యని నాకుఁ దెలియును.

ఇరా—ఔను, ఆమాట నిజమేకాని యిప్పుడు చెప్పేది వినుము. నీకేగనుక ధైర్యసాహసము లుండిన, బుద్ధికుశలత యేమైన నిలిచియుండిన, ఈరాత్రి యన్నియుఁ జూపింపవలయును. తేపు కుముద్వతిని నీ కొప్పగింపకపోయిన నన్ను ముక్క ముక్కలుగాఁ గోసి కాకులకు గ్రద్దలకుఁ బాట వేయుము.

రఘు—సరే చెప్పుము.

ఇరా—జాగ్రత్తగా వినుము. శ్యామలునిస్థానమున విక్రమి ముని నిలువఁబెట్టు మని నిన్న నాంధ్రపురమునండి కబురువచ్చినది.

రఘు—నిజముగనా ? అటు లయిన నీకుముద్వతీశ్యామలు
లిరువురు మరలనాంధ్రపట్టణమునకుఁ బోవుదు రన్నమాటే.

ఇరా—లేదు, లేదు. వా రిరువురు కర్ణాటకమునకుఁ బోవు
దురు. కాబట్టి యిప్పుడు వారిప్రయాణమునకు భంగము
గలిగింపవలెను. ఆలోచింపఁగా విక్రమునిఁ దొలఁగించు
టొక్కటే యిందుల కుపాయము.

రఘు—తొలఁ గించు టేమిటి? ఎట్లు తొలఁగింపవలెనని.

ఇరా—ఎట్లా? ఆతని శ్యామలునిపద మధిష్ఠించుట కనర్హు
నిఁగాఁ జేయుటే.

రఘు—అంతే.

ఇరా—సరే, పలుమాట లెందులకు? చెప్పెదను వినుము.
ఆతని తల బ్రద్దలుగొట్టవలెను.

రఘు—ఇంతకు నిదియా నన్నుఁ జేయుమనునది?

ఇరా—బోను, నిజముగా నీ కేమైన మేలుకలుగవలె ననిన
దీనిని నీవు చేసితీరవలెను. ఈ రాత్రి యాతఁడు కళావతి
యింట భుజించును. నే నిపు డక్కడికే పోయెదను. వాని
కిప్పుడు పట్టఁబోవు మహాదశనుగుఱించి వాని కింకను
దెలియదు. ఆతఁడు రాత్రికి ఘమా రొంటి గంటవేళ
నక్కడనుండి బయలుదేరునట్లు నే నేర్పాటుజేసెదను.
అప్పుడు నీవు దారిలోఁ గనిపెట్టియుండి వానిని గడ తేర్చ
వలయు. నేను నీకు సాయపడుటకై . నీ బాసటనే యుం
డెదను. సందేహింపక నాతో రమ్ము. అందువలనఁ గలుగు

లాభమేమోనీకు వివరించి చెప్పెదను. ఇది తప్పక నెఱవేర్పవలెనని నీ వొప్పుకొందువు. పోవుదము పద.

రఘు—ఆ వివర మేమిటో నాకు నచ్చఁజెప్పవలెను.

ఇరా—నీకు నచ్చఁజెప్పి యొప్పించెదను లెమ్ము. ప్రొద్దుపోవుచున్నది. పోవుదము, పద.

[ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.]
(తెరపడును.)

మూడవరంగము - కోటలోని వేటొక గది.

(ప్రవేశము : శ్యామలుఁడు, పరిచారకుఁడు, కుముద్వతి, దమనిక.)

శ్యామ—కుముదా, కుముదా.

కుము—ఏమి ప్రభూ.

శ్యామ—నీవు శీఘ్రముగఁ బరుండఁ బొమ్ము. నేనును లక్ష్మణసింహుఁడును గలిసి త్వరలోనే తిరిగి వచ్చెదము. నీ పరిచారిక నింటికిఁ బంపివేయుము. తప్పక పంపివేయవలయును.

కుము—నాథా, అట్లే చేయుదును.

(శ్యామలుఁడు పరిచారకునితో నిష్క్రమించును.)

దమ—ఆతఁ డిప్పుడు కొంచెము శాంతి వహించినట్లున్నాఁడు.

కుము—ఆయన యిప్పుడే తిరిగి వచ్చెద నని చెప్పినాఁడు. ఈలోపల నిన్నుఁ బంపివేసి నన్నుఁ బరుండుమని యానతిచ్చె.

దమ—నన్నుఁ బంపివేయు మనెనా ?

కుము—అది వాణియాజ్ఞ. కావున దమనికా, నీ వింటికిఁ బొమ్ము. ఇప్పు డాతనిమనస్సు నొప్పింపరాదు.

దమ—అక్కటా, ఆతఁడు మొదట నీ కంటఁ బడకయే యుండిన బాగుండెడిది గదా.

కుము—నే న ట్లనుకొనను.

గీ॥ ఆతనిపై నాకుఁ బ్రేమ మత్యధిక మగుట
నతనికోపమున నొక సోయగము గాంతు
నాతనికఠోరవచనమ్ములందుఁగూడ
నాగి కేళసలిలరుచి నాకుఁ దోచు.

దమ—సరే, నీవు చెప్పిన మధుపర్కపుచీరనే నీ పడకపైఁ బఱచితిని.

కుము—ఏదైన నేమి? అన్నియు నొక్కటే, కాని యిది యొక పిచ్చి. నీ కంటె నేను ముందు మరణించిన ఈ చీరనే నాపైఁ గప్పుము.

దమ—చాలుఁజాలు. ఏటి కీ వెడఁగుమాటలు?

కుము—నా తల్లికడఁ బద్మయను నొక్కదాసి యుండెడిది. అది యొక్కని మనసారఁ బ్రేమించెను. కాని యాతఁడు పిచ్చియెత్తుటచే నీమెను వీడి యెచటికో పోయెను. అపు డామె ప్రేమార్తయై యొక్కప్రణయగీతము రచించి దానిని గానమునేయుచు మృతినొందెను. నా కీరాత్రి యామెచరిత్ర మాటిమాటికి జ్ఞప్తికి వచ్చుచున్నది. ఇంక నీవు పొమ్ము. నే నాపద్మచరిత్రను బాడుకొనియెద.

కుము— (వీణను జేతఁ బుచ్చుకొని)

గీ॥ పాడువాటిన మామిడిమ్రాడుచెంతఁ
బాటు నెలయేటియొడునఁ గూరుచుండి
వేడినిట్టూర్పు గాలిలో విస్తరింప
నెదను చెయిఁ జేర్చి తలవంచి హీనరవళిఁ
బాడుకొంటివి నీమనోభావసరళి
పద్మ! ముకుళితముఖపద్మ! ప్రణయసద్మ!!
పాడుకొంటివి నీమనోభావసరళి
ఆలకింపఁగ మనసయ్యెనమ్మ! నీచు
ప్రాణనాథతిరస్కృతప్రణయచరిత

* * * * *

దమనికా, ఆతఁడు వచ్చువేళయైనది నీ వింకఁ బొమ్ము.

పద్మ! ముకుళితముఖపద్మ! ప్రణయసద్మ!
పాడుకొంటివి హృదయతాపమ్ముఁ దీర
దీనమై దుఃఖభాజన మైనకిథను
బాడుకొంటివి హృదయతాపమ్ము దీర
నీచుకన్నుల నొలికిన నీటిధార
చేతఁ గరగి స్రవించె శిలాతలమ్ము.
ఎఱిగి యెఱుంగనిగతి నెలయేటిజలము
మారువలెను నీచు నీత్యారములకు.

* * * * *

(ఉలికిపడి) తాళుము, తాళుము. ఆతలుపుఁ దట్టిన దెవ్వరు?

దమ—ఎవరును లేరు. అది గాలిచప్పుడు!

కుము—

గీ॥పద్మ ! ముకుళితముఖపద్మ ! పణయసద్మ !
కంటి వకలుషప్రణయరాగమ్మ నీవు
మృదులహృదయంపు ట్టార్థతో మేళవించి
పాడుకొంటివి హృదయతాపమ్ముదీర ప్రాణనాథ...చరిత.

పాడుబెట్టిన పచ్చికబయలులోని
గడ్డిపూలను సమకూర్చి కంఠహార
మొంటి నిర్మించి ధరించుకొంటి వీవు
ప్రియతిరస్కృతి కిసుమంత బెంగఁగొనక
పాడుకొంటివి హృదయతాపమ్ముదీర ప్రాణనాథ...చరిత.

దమనికా ఇంక నీవు వెడలిపోమ్ము నా కుడికన్నదరు
చున్నది. ఇది యాపద సూచించుఁగదా.

దమ—మతేమియుఁగాదు.

కుము—అట్లనఁగా వింటిని, పోనిమ్ము. ఆహా, పురుషు లెంతటి
వారు! ఎంతకైన దగుదురు! ఎవ్వతెయైన స్త్రీ యారీతిగఁ
దనభర్తను నిందింప సాహించునా?

దమ—ఎక్కడనైన నొకతె యుండవచ్చును.

కుము—ఏమీ, అట్లనెదవు; నీ విట్టికార్యమున కొడిఁగట్టు
దువా?

దమ—సమయమువచ్చిన నీవుమాత్రము చేయవా?

కుము—ఏమో, నావలనఁగాదు; లోకము తలక్రిందైనను నే
నిట్టిపనిఁ జేయనొల్ల. నీవుకూడ చేయవని నా నమ్మకము.

దమ—ఒకప్పుడు కొంచెపుతప్పునకే గొప్పబాధలు సంభ
వించుచుండును.

కుము—నీ వెన్ని చెప్పిననుసరే, నీవుకూడ నట్లు తిట్టజాల
వనియే నాతలంపు.

దమ—అదేలా! అహసరము వచ్చినప్పుడు నే నట్లు చేసెదను.
కాని చీటికి మాటికిని గాదు. ఒకచీరకు, నొక రవికకును
గాదు. అట్లు నిందించినయెడల నాభర్త రాజగునను
కొనుము. అప్పుడు చేయఁగూడదా? అట్టిచో నేను దేనికిని
వెనుదీయను.

కుము—ఈ ప్రపంచమె త్తివచ్చినను సరే నేను మాత్ర మిట్టి
పాపము చేయఁజాలను.

దమ—ఏమయిన నేమి? పాపకార్యము పాపమే యగుఁగాక.
ప్రపంచ మంతయు నొక్కటైనప్పుడు దానిని ప్రతిఘటిం
చుటకంటె, నీ పక్షముననేచేరి పిదపఁ బాపమునకుఁ దగిన
యుపకృతిఁ జేయవచ్చును.

కుము—ఏమో, ఎవ్వతెయు చేయ దనియే నా తలంపు.

దమ—కాదు, కాదు. అది పొరపాటు. కాని స్త్రీ లట్లుచేయ
వలసివచ్చుటకుఁ బురుషులే కారణభూతులు. వారు సతుల
యెడఁ దమధర్మము వీటఁబుచ్చి వేశ్యలోలురై మనకు
భోగ్యము లగుముద్దుముచ్చటలఁ బరులపాలేయించు,
నంతటఁబోక, మనల నిష్కారణముగ ననుమానించుచు,
దూషించుచుండినఁ బడియుండవలసినదేనా? మన చేతి
కొక్కకాసైన నొసఁగక, యడిగిన పైనఁబడి కొట్టఁబోవు
చుండిన సహించి యుండవలెనా? స్త్రీ హృదయ మెంత
మృదులమైనను నించుకేని కోపము జనింపకుండునా?

తమవలెనే తమ సతులకుఁగూడ జ్ఞాన ముండుననియు,
వారుకూడ తమవలెనే మానవులేయనియు, భర్తలుగఁగిం
పవలదా? తన ధర్మపత్నిని వీడి పురుషుఁ డేల పరకాంత
కాశింపవలయు? అది విలాసమా? విలాసమైనఁ బ్రేమనం
జనితమా, లేక భోగలాలనతయా? అట్లే స్త్రీలకు
మాత్రము ప్రేమ జనింపరాదో! ఎప్పుడును భర్తలు భార్య
లయెడ బుద్ధిఁగలిగి సంచరింపవలయు. లేకున్న స్త్రీ లొ
నర్చుదోషముల కెల్లఁ బురుషులే బాధ్యు లగుదురు.

ఇరా—ఇంక నీవు పొమ్ము. ఈశ్వరుఁడు నాపై నా భర్తకుఁ
గూడ నట్టి సదభిప్రాయముఁ గలిగించుఁగాక.

[నిష్క్రమింతురు.]

(తెరపడును.)

—

ముగ్ధప్రణయము.

పంచమాంకము

మొదటిరంగము - సింహాశ్రమమున రాజధానీనగరమున
నొక వీధి.

[ప్రవేశము: రఘుపతి, ఇరావంతుడు]

ఇరా—రఘుపతీ, ఈ చెట్టమాటున డాగియుండుము. ఆతఁ
డివుడే వచ్చును. ఈ పదనుకత్తి నొరనుండి పెరికి సమ
యముఁ గనిపెట్టి యాతనిశరీరమున లోతుగ నాఁటుకొను
నట్లు పొడువవలయును. ఏమియు భయములేదు. ధైర్య
ముగ నుండుము. నేను నీ వెనువెంటనే యుండెదను. ఇంత
వఱకు మనము చేసినప్రయత్నముల ఫలిత మెల్ల నేటి
విజయముపై నాధారపడియుండును. ఈ కార్యముఁ దీర్చి
తిమా, మనము సంపూర్ణముగ విజయముఁ గాంచినట్లే.
లేదేని మనము కడు దురవస్థలపాలుగావలసివచ్చును.
ఈ మాట మనసున నుంచుకొని గుండె తాయి చేసికొని
సిద్ధసంకల్పుడవు గమ్ము.

రఘు—నీవు దగ్గఱనే యుండుము, నేను గుటితప్పుదు నేమో?

ఇరా—నే నిక్కడనే, నీ చేతికిందనే యుండును. ధైర్యము, పూని వెనుకకు నక్కియుండుము.

(పెనుక కొదిగి దాగియుండును.)

రఘు—(స్వగతము) నా కీపని చేయ మనసొప్పుట లేదు.

కాని యీతఁడనేక విధముల నన్నొడఁబఱచుచున్నాఁడు.

కానిమ్ము. ఈ యొక్కనినే గదా. ఒక్కపోటుతోఁ జచ్చి క్రిందఁబడును.

ఇరా—వీనికి బాగుగాఁ బురెక్కించినాను. ఇప్పుడు వీఁడు విక్రమునిఁ జంపిననుసరే, లేక విక్రముని చేత వీఁడు చచ్చినను సరే. లేక యొకరి నొకరు పొడుచు కొని యిరువురు జచ్చిననుసరే! ఎట్టులైననాకు లాభమే. రఘుపతి బ్రతికి యుండిన కుముద్వతికిచ్చెద నని చెప్పినను కాఁజేసినసొమ్ములన్నియుఁ దెచ్చి యిమ్మని వేధించును. విక్రముఁడు బ్రతికి యుండిన మరల నాకుఁ బైయధికారి కాఁగలఁడు. నేను మధ్య నిరర్థకుఁడనై పోవలయును. నే నెంతమాత్ర మది సహింపఁజాలను. ఇదిగాక యీ ఘూర్కుఁడు నేను దనతోఁ జెప్పినరహస్యములఁగూర్చి వీని నడిగినయెడల నాగుట్టు బయటఁబడి నావుట్టి మునుఁగును. కాబట్టి యెట్టులైన నీయిరువురును గడ తేటవలసినవారే. ఇదే విక్రముఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

[ప్రవేశము : విక్రముడు.]

రఘు—వాని నడక నే నెఱుంగుదును. ఈవచ్చునది వాడే.
దొంగ చచ్చితివిరా !

(అని పరుగెత్తుకొనివచ్చి విక్రముని గత్తితో బాడుచును.)
విక్ర—ఈ దొంగపోటు నన్ను చంపెడిదేకాని, నా కవచము
కాపాడినది. ఓరీ ! హంతకుడా, ఇదే చచ్చితివి కాచు
కొమ్ము.

(కత్తి దూసి రఘుపతిని దఱుముకొనివచ్చి పొడుచును.)
రఘు—చచ్చితి, చచ్చితి.

(ఇరావంతుడొక్కడాటున వెనుకనుండి విక్రమునికొలిని నఱకి
మఱల పెంటనే పరుగిడిపోవును.)

విక్ర—అయ్యో, అయ్యో, నాకాలు విరిగినది. చచ్చితి,
చచ్చితి. హత్య, హత్య!

(పడిపోవును.)

(ప్రవేశము : శ్యామలుడు దూరమునుండి.)

శ్యామ—(స్వగతము) ఇది విక్రముని స్వరమువలెనే యు
న్నది. ఇరావంతుడు తనమాట నిల్పుకొనియుండును.

రఘు—అయ్యో, అయ్యో, నే నెంతటి దుష్టుడనైతిని.

శ్యామ—(స్వగతము) అందులకు సందేహ మేమి ?

విక్ర—తోడ్పడుడు. చికిత్సకుని బిలిపింపుడు, తోడ్పడుడు.

శ్యామ—(స్వగతము) అతడే, అతడే! భలీ, ఇరావంతుడా,
భలీ. భృత్యుడనన, నీవుగదా భృత్యుడవు. స్వామికార్య
మును నీదిగ భావించి యిట్టి సాహస మొనర్చితివి. నా

యెడ జరిగిన యపరాధమును నా కెఱిగించుటయేకాక ప్రతీకారముఁగూడ నీవే నెఱపి రిపుణ్యముఁ గట్టుకొంటివి. ఆహా, నీ యాదార్యమును నే నెంతని కొనియాడఁగలను! ఓమాయానీ, కుముదా, ఇదే, నీవిటుఁడు నరకకూపమునకుఁ గూలిపోయినాఁడు నీకు గూడ నట్టిగతియే మూడనున్నది. ఇదిగో, వచ్చుచున్నాను. ఇంక నీ మాయవలపులకు నేజిక్కను. నీకులుకులకు నే నులుకను. నీచూపులకు నే బెదరను. భోగాసక్తమగు నీ పడక యొక్కత్రుటిలో రక్తసిక్తమై పోఁగలదు.
[నిష్క్రమించును.]

[ప్రవేశము : లక్ష్మణసింహుఁడు, భటుఁడు.]

విక్ర—నమిది ఇచట నెవ్వరును లేరా? దిక్కులేక చావవలసినదేనా? (గొంతెత్తి) హత్య, హత్య! తోడ్పడుఁడు.

లక్ష్మణ—ఏదో దీనారవము వినవచ్చుచున్నది. ఎవరికో కష్టము సంభవించినది.

విక్ర—అయ్యా, యిండుక తోడుపడరా?

రఘు—ఛీ, నీచాధమా!

లక్ష్మణ—ఇరువురు ముగ్గురున్నట్లున్నారు. ఇది చాల దుర్దినము. ఒకవేళ వీరే దొంగలేమో!

రఘు—ఎవ్వరును. రారా దిక్కులేక, రక్తముకాటి చావవలసినదేనా!

లక్ష్మణ—తాళుము, తాళుము, (ఇరావంతుఁడు, దీపముతో సాయుధుడై ప్రవేశించును) ఇదిగో! యెవ్వరో సత్పు

రుఘుఁ డాయుధపాణియై దీపముఁ దీసికొని వచ్చుచు
న్నాఁడు.

ఇరా—ఎవ రక్కడ? “హత్య హత్య” అని కేకలుబెట్టిన వా
రెవ్వరు?

లక్ష్మ—నే నెఱుంగను.

ఇరా—మీ రా కేకలు విన్నారు గదా?

విక్ర—ఇక్కడ, ఇక్కడ, నా కించుక తోడుపడి పుణ్యము
గట్టుఁ కొనుఁడు.

ఇరా—ఏమి సంభవించినది? నీ నెవ్వరవు. ఇట్లనడవై యే
డ్చెద వెందులకు?

విక్ర—ఇరావంతుఁడా, నేను. నేను విక్రముఁడను. దొంగలచేఁ
గొట్టబడితిని. నా కించుక సాయపడుము. నేను లేవఁజాలను

ఇరా—అయ్యో, అయ్యో, విక్రముసింహా, నీవా? ఏ చండాలు
హతకు లిట్టి పనిఁ జేసిరి?

విక్ర—అందులో నొక్కఁ డిచటనే లేవలేక పడియుండనోపు.

ఇరా—ఓరి హంతకులారా. (లక్ష్మణునిఁ జూచి) ఓయీ, నీ
కచ్చట నేమిపని. ఇచటికి వచ్చి కొంచెము సాయపడ
రాదా?

రఘు—నే నిక్కడ పడియున్నాను. కొంచెము లేవఁదీయుఁడు.

విక్ర—అడుగో, వాఁడే యా దొంగలలో నొకఁడు.

ఇరా—ఓరీ, కిరాతకుఁడా! నీకు సాయపడవలెనా? ఇదిగో,
నీ బాధ తొలఁగింప సాయపడెదను. (అని రఘుపతిని

గత్తితో నటకీవేయును.)

రఘు—ఓరీ, పాపిష్ఠా! మానవహంతకా, ఇరావంతా!

ఇరా—ఛీ, ఛీ, అంధకారమున హత్యలు గావింపఁ బాలుపడి
తిరా? మిగిలినదొంగ లేరీ? ఈ పట్టణ మింకను నింత
నిశ్శబ్దముగ నున్నదేమి? హత్య, హత్య. ఎవ్వరును లేవ
రేమి? అయ్యా, మీ దెవ్వరు? పలుకరేమి? మిత్రులూ?
శత్రులూ?

లక్ష్మ—పిదప విచారింపవచ్చును. ఇప్పుడేమికావలె నీకు?

ఇరా—అయ్యా, తమరా! దయయుంచి క్షమింపుడు. దొంగ
లచేఁ గొట్టబడి విక్రమసింహుఁడిటఁ బడియున్నవాఁడు.

లక్ష్మ—ఏమి? విక్రమసింహుఁడా?

ఇరా—అన్నా, దెబ్బ లెక్కడ తగిలినవి?

విక్ర—నాకుడికాలు రెండు తుండెములై నది.

ఇరా—అయ్యో, యెంతటి దుర్దశ! అయ్యలారా, దీపము
కొంచెము చూపుడు. నా చొక్కాయ చించి కట్టుకట్టెదను.

[ప్రవేశము: కళావతి.]

కళా—ఏమి జరిగినది? ఆ యటచిన దెవ్వరు?

ఇరా—అటచిన దెవ్వరా?

కళా—ఆహా, నా ప్రియా, విక్రమా, నీవేనా! హా నాథా.

ఇరా—ఛీ, టక్కులాడీ, అవతలికిఁ బొమ్ము. విక్రమా, ఇంత
కును నీ కిట్టి చేటుఁ దెచ్చిన దెవ్వఁగో యెఱుంగుదువా?

విక్ర—ఏమో నాకుఁ దెలియదు.

ఇరా—త్వరలో నేదేని సవారి దెప్పింపుడు. ఈతని మోసి
కొని పోవుదము.

కళా—అయ్యో, మూర్ఖులుచున్నాడే. హా విక్రమా, హా ప్రియా.
[సమీపముననే క్రిందఁ బడుచు]

ఇరా—అయ్యో, ఈ వగవులాడి కిందులోఁ దప్పక జోక్యముండి యుండునని నా నమ్మకము. విక్రమసింహా, ఇంచుక యోపికపట్టుము. ఏదీ దీపమిటు చూపుడు. ఈ హంతకుఁడు మన మెఱిగినవాడేమో చూతము. [సమీపించి] అక్కటా, యిదేమి చోద్యము! నా బాల్యమిత్తుఁడు రఘుపతి యిందుఁ బడియున్నవాఁడు. వీఁ డెట్టి నీచకార్యములకుఁ బాలుపడియెను.

లక్ష్మ—ఏమీ, రఘుపతియా!

ఇరా—ఔను, అతడే. మీరుగూడ వాని నెఱుంగుదురా?

లక్ష్మ—ఎఱుఁగకేమి?

ఇరా—విక్రమా, యిపు డెట్లున్నది? సహరి తెండు. శీఘ్రమే గొనిరండు. [సవారి తేబడును] బుద్ధిమంతు లెవరైన వీని నందుఁ జేర్చుడు. నే నిదే పోయి చికిత్సకునిఁ దోడుకొని వచ్చెదను. మా యింటికిఁ దీసికొనిపోండు.
ఓసీ, కళావతీ, నీదారిని బొమ్ము. నీసాయ మెవ్వరికి నక్కర లేదు పొమ్ము. విక్రమా! ఈ చచ్చి పడి యున్నవాఁడు నా చెలికాఁడు సుమా. మీ యిరువురకు విరోధ మెట్లుకలిగె.

విక్ర—ఏమియు లేదు. ఆతఁ డెవ్వరో నే నెఱుఁగను గూడ నెఱుఁగను.

ఇరా—(కళావతిని జూచి) ఏమే తెల్లబోయెదవేమి?(భటుని జూచి) ఇక్కడనుండి శీఘ్రముగ నీతని, గొంపోవుడు. (లక్ష్మణసింహుని జూచి) మహాశయా, ఈ కులటను దిలకింపుడు. ఎటులఁ దెలతెలపోవుచున్నదో! దాని కన్నులఁ జూడుడు. ఎటుల భీతిల్లుచున్నవో! దీనివంకఁ దేటిచూచిన కొలఁదియు మనకు విశేషములు బోధపడఁగలవు. నాలుక మాటాడకపోయినను జేసినదోషము ముఖమునఁ గానఁ బడుచున్నది. (విక్రముడు సవారిలోఁ గొని పోవఁబడును.)

[ప్రవేశము : దమనిక]

దమ—ఏమి నాథా? ఏమి ఘోరము జరిగినది.

ఇరా—ఈ కటికిచీకటిలో రఘుపతియు మఱి కొందఱును గలసి విక్రముని దలపడి గాయపఱచిరి. రఘుపతి మృతుఁ డయ్యెను. మిగిలినవారు పారిపోయిరి.

దమ—పాప మెంతమంచివాని కెట్టిగతి పట్టినది.

ఇరా—వేశ్యాలోలురగతి యెప్పటికి నింతే. అయినను నీవు పోయి రాత్రి విక్రముఁ డెచ్చట భుజించెనో కనుఁగొని రమ్ము.

ఇరా—(కళావతిని జూచి) ఏమే వడవడ వడఁకెద వెందులకు?

కళా—ఈరాత్రి నాయుంటనే భుజించెను. కాని నే నందు లక్ష్మె పడఁకుటలేదు.

ఇరా—ఆ! ఆలాగా! సరే; అయితే నీపైన నేరారోపణ చేయఁబడవలసి యున్నది. ఇంక నావెంట నడువుము.

దమ—భీభీ! కులటా !

కళా—నే నెంతమాత్ర మట్టిదాననుగాను. నన్ను దూషింప
వచ్చిన నీకంటె నుత్తమురాలనే.

దమ—నాకంటెనా ? పో పో; చాలుఁ జాలు.

ఇరా—అయ్యలారా, నే నేఁగి విక్రమునకుఁ గట్లు గట్టించి
వచ్చెదను. ఓసీ, కళావతీ, నీ విటురా. నీ కథయేమో
పూర్తిగఁ జెప్పుము. దమనికా, నీవు వెంటనే కోటలోని
కేగి రాయలవారి కీ వృత్తాంతమతయుఁ దెలుపుము.
పొమ్ము, శీఘ్రమే పొమ్ము.

(స్వగతము) ఈ రాత్రియే నా యదృష్టమో దురదృ
ష్టమో బయటపడవలసి యున్నది.

[నిష్క్రమించును.]

[అందఱును మరియొకదారిని వెడలి పోవుదురు.]

(తెరపడును.)

రెండవరంగము - రాచనగరునఁ బడకగది.

[కుముద్వతి పడకపైఁ బరుండి నిద్రించుచుండును. దీపము సన్నగ
జెలుగుచుండును.]

శ్యామ—(ప్రవేశించి దిశలఁ బరికించి) ఔను, దుష్టసంహారమే
నాకు ముఖ్యసంకల్పము. అవిసీతి యెచ్చోట మొలకయెత్తి
నను దానిని వేరంటఁ దెగనటకవలసినదే. సాధ్వీమణులు
అరుంధతి, అనసూయాదులు తారకలై మింట వెలయు
చున్నారు. ఈ పవిత్రమూర్తులయెదుట నీ నీచురాలి పాప

మును బేర్కొనఁజాలను. అట్లయ్యు దీనిరక్తమును నేఁజూడఁజాలను. ఈ లావణ్యరాశి దేహమును నే గాయపఱచఁజాలను. అక్కటా ! శరీరమునుమపేశలమగు నీ శరీరమును నేను శోషింపఁజేయఁగలనా !

కాని యీ మాయావి జీవించియుండిన నిల్లెందఱీనైన మోసగించును. కాబట్టి యీ రాకాసి యిప్పుడు చచ్చి తీరవలె. ఈ దీపము వెలుగుచున్నది. ఇది యుండరాదు. ఔను, ముందుగా నీదీపము నార్చివేయవలెను. మినుకు మినుకుమని

వెలుంగు నీ దీపమును నే నార్చివేయఁగలను. పిదపఁ బశ్చాత్తప్తుఁడ నగునెడలఁ దిరిగి యథారీతి నుండునట్లు వెలిగింపఁగలను. కాని, యిది యట్టిదిగాదు. ఈ నిరుపమానసౌందర్యరాశియం దిటుడియుండి మెఱయుచున్నది ప్రకృతియొక్కసృష్టివైచిత్ర్యమెల్లఁ బ్రతిబింబించు జీవకళ. ఈశ్వరచిద్విలాసమును బ్రకటించు తేజోదీపము ఒక్క వ్రేటున దీనినిగూడ నార్చివేయఁగలను; ఈ తేజము నాహరింపఁగలను. కాని, కాని...పిదపఁ గావలె ననిన మరల వెలిగింపఁగలపవిత్రాగ్నికణంబు లెందున్నవో నా కెఱుంగరాదు. ఈ దేహమున మరల్ల బ్రాణము పోయఁగల జీవరేణువును బ్రసాదించు జీవకళావిస్ఫూర్తి యెందున్నదో నా కెఱుకలేదు ! ఇంతయేల? చెట్టునుండి కోసిన యీ గులాబిపువ్వుమునకు జీవముపోసి నిలువఁబెట్ట నాతర

మగునా ! ఇది నేలఁబడి వాడిపోవలసినదేగాని. కావునఁ జెట్టున నుంచియే పరిమళ మాస్వాదించుట వివేకము. అట్లే

ఈ కోమలశరీరశరీషసుమ మెండిపోవకమున్నె

ఈ కపోలములయరుణకౌంతి యెగిరిపోవకమున్నె

ఈ ముఖేందుబింబసుధారస మింకిపోవకమున్నె

ఈకవోష్ణనిశ్వాసముల వేడిమి యెల్ల చల్లారక మున్నె

ముద్దుగొనియెదన్, ఒక్కముద్దు గొనియెదన్;

హృదయతాపమ్ము దీగ, నధరసుధారసముఁ గ్రోలెదన్.

(అని ముద్దుపెట్టుకొనును. పారవశ్యము నటించును.)
అక్కటా! మనోహరసౌరభవిలసిత మృగు దివ్యసుమమ్ము
భాతి మోదావహమ్మగు నీచుంబనము ముందట న్యాయ
వివేచన మంతరించి పోవుఁగదా ! ఇంకొక ముద్దిమ్ము !
(అని మరల ముద్దుగొనును) కుముదా, కుముదా!
నే నిప్పుడు నిన్ను సంహరింప వచ్చితిని. నీవు మరణించి
గూడ నిట్లేయుండుము. అప్పుడు నేను నిశ్చయముగ నిన్నుఁ
బ్రేమింతును. ఇంకొకసారి ముద్దుగైకొననిమ్ము. (ముద్ది
డుకొని) కుముదా, మహానంద దాయకమగు
నీచుంబనమునం దింతటిమహావిషాద మిమిడియుండునని
నేను కలనైనఁ దలంపనైతిని గదా — అయ్యో ! నే
నెంతని విలపింతును ? నా హృదయము కఠోర
పాషాణ మైనది. నాయశ్రువులు కరుడుగట్టుచున్నవి.
నాదుఃఖము మహాపవిత్రమైనది. ఎచ్చట నిష్కళంకమగు
విశుద్ధప్రణయ ముద్భవించి వికసించెనో, అట్టి హృద

యాంతరాళము నుండియే యీ శోకము వెల్లివిరియు
చున్నది. ఇదిగో యీమె కదలుచున్నది. మెల
కువ వచ్చినట్లున్నది. కుముదా!

కుము—ఎవరది? నాథా!

శ్యామ—ఔను కుముదా, నేనే.

కుము—నిదురింపవచ్చితిరా?

శ్యామ—కుముదా, నీ వీరాత్రి దేవిని స్మరించితివా?

కుము—ఆ! స్మరించితిని.

శ్యామ—నీ విదివట కేమైనఁ బాపము చేసియున్నచోఁ దత్పరి
హారమునకై మరల నొకసారి జగన్మాతను సంస్మరించు
కొనుము.

కుము—ఇదేమి ప్రసంగము నాథా?

శ్యామ—ఈమాటలతో నేమిలే. అరగడియకాలము వరా
త్పరుని స్మరింపుము. నిన్ను హఠాత్తుగఁ జంపనొల్లను.
శీఘ్రమే ముగింపుము.

కుము—చంపుటేమిటి?

శ్యామ—ఔను చంపుటయే... చంపుట - సంహరించుట!

కుము—హా! పరమేశ్వరా! నాపైఁగరుణింపుము.

శ్యామ—తథాస్తు.

కుము—ఆపలుకు మీహృదయమునుండి వెలువడినదేయైన
మీరు నన్నుఁ జంపరు.

శ్యామ—అటులనా?

(తల వంకించును)

కుము—నాథా, ఏమది? మిమ్ముఁజూడ నా దేహము కంపించుచున్నది. మానసము భయాకుల మగుచున్నది. అట్లు గుడ్లురిమెదలేల? నే నేమపరాధ మొనర్చితిని? నే నేపాప మొలుంగనే! ఏల యీ కాతిన్యము? నేను నిరపరాధి నగుటచే ధైర్యము గలుగుచున్నది? కాని మీ ఘోర రూపముఁ జూడఁజాలకున్నాను.

శ్యామ—నీ పాపముల నెల్ల నొక్కసారి తలంచుకొమ్ము.

కుము—మిమ్ము మనసారఁ బ్రేమించుట దక్క తదన్య మొలుంగను.

శ్యామ—ఆ! అందులకే యిప్పుడు ప్రాణముల వీడవలయును.

కుము—ప్రేమించుటకు ఫలము ప్రాణములఁ గొనుటయా? ఇ దెక్కడిధర్మము? పండ్లు పటపట కొఱికెదరేల? ఏలొకో దురహంకారము మీ మ్మావేశించి యున్నది. మీయొడలు కంపించుచున్న దెందులకు? మీ కోపమునకుఁ గారణము నేను గానుగదా?

శ్యామ—ఇంకఁ జాలు నోరు మూయుము.

కుము—చిత్త మట్లే యుండెదను. కాని మీ ఘోర రూపము నుపశమింపఁజేయుఁడు.

శ్యామ—నాకు బ్రీయతమమగు చేతిరుమాలును నీవు వికృతమున కిచ్చివేసితివి.

కుము—నే నీయలేదు. నే నెంతమాత్ర మొలుంగను. అతనిఁ బిలిపించి యడుగుఁడు.

శ్యామ—వన్నెలాడీ, నీవు మరణావస్థ నున్నావు. అసత్య
మాడి దుర్భరనరకకూపమునఁ బడిపోకుము. నిక్కము
పలుకుము.

కుము—నేను సత్యమునే పలికితిని. కావున నే నింతలోఁ
జావను.

శ్యామ—లేదు. ఇప్పుడే చచ్చెదవు. నీ యొనర్చిన పాపము
లన్నియు నొప్పుకొనుము. నీ విపుడు లేదన్నను నా యను
మానము తీరదు. నీ విపుడు దండధరుని కట్టెదుట నున్నా
వని గ్రహించి నిక్కము వచింపుము.

కుము—హా, దైవమా, నాపైఁ గరుణింపుము.

శ్యామ—అట్లే యగుఁగాక !

కుము—అట్లే మీరుగూడఁ గరుణింతురు గాక. నాజీవితము
నందెల్ల మీయెడ నే నే మపరాధముఁ జేసియెఱుంగను.
నేనుసామాన్యముగనుద్యోగియెడనుండఁదగినవాత్సల్యముఁ
జూపితినే గాని విక్రముని నే నెన్నడును బ్రేమించియుండ
లేదు. నే నాతని కెట్టి బహూకరణమును జేసియుండలేదు.

శ్యామ—ఇ వన్నియు నాకక్కఱ లేదు. నాచేతిరుమాలు నా
తనికడఁ జూచితిని. నాకంతియె చాలును. ఛీ, మానహీనా!
నిన్నుఁ జూచినకొలఁదియు నా హృదయము కాఠిన్యము
వహించి నన్ను మఱింత స్థిరసంకల్పునిఁగాఁ జేయుచు
న్నది. నేను స్వయముగనే నా చేతిరుమాలును విక్రముని
కడఁ జూచితిని. నీ నేరము ధృవపఱచుకొంటిని.

కుము—అటులైన నాతని కది యెందేని దొరికియుండ
వచ్చును. నే నాతని కిచ్చియుండలేదు. ఆతనిఁ బిలిపించి
నిక్క మొప్పుకొను మని శాసింపుఁడు.

శ్యామ—ఆతఁ డొప్పుకొనినాఁడు.

కుము—నాథా, ఏమని !

శ్యామ—నీ ప్రేమఁ జూరఁగొన్నట్లు.

కుము—అక్రమచర్యలకా ?

శ్యామ—ఔను.

కుము—హరి, హరీ ! అసత్యము- అక్రమము- అన్యాయము.
ఆతఁడ ట్లెన్నటికిని వచింపఁజాలఁడు.

శ్యామ—ఔను, ఇంకమీఁదట వచింపఁజాలఁడు. ఆతని
నోరు మూయఁబడినది. బుద్ధిమంతుఁ డిరావంతుఁ డాపనిఁ
దీర్చినాఁడు.

కుము—నాకు భయ మగుచున్నది. ఏమి ! ఆతఁడు గతించి
నాఁడా !

శ్యామ—ఆతని దేహమున నెన్నిరోమము లున్నవో అంత
మంది విక్రములై వెలసినను వారి నందఱ రాకాసివలె
పట్టిమింగినను నాకసి తీరదు.

కుము—అయ్యో, ఆతఁడు మోసగింపఁబడినాఁడు. ఇంక నా
మాటకు సాక్షి యెవ్వరు ?

శ్యామ—ఛీ, మానసీనా, నాముఖమునెదుటనే వానినిఁ
దలంచి యెద్దుచున్నావుగా ?

కుము—నాథా, నన్నిపుడు చంపవలదు. ఈరాత్రికి బ్రతుక నిండు, తేపు వధించెదరుగాని. నా సౌశీల్యమును ఋజువు పఱచుకొనుట కొక్కదిన మవకాశమియవలె నని నేనిదే వేడుకొనుచున్నాను.

శ్యామ—నీ వెంత కొట్టుకొనినను నేనిపుడు విడిచిపెట్టను.

కుము—పోనీ, ఒకగంట తాళుడు.

శ్యామ—నిశ్చయించినవెనుక నాలసింపరాదు.

కుము—అయిన నన్నొక్కమాటు దేవిని స్మరించుకొననిండు.

శ్లో॥ వందే పద్మకరాం ప్రసన్నవదనాం సౌభాగ్యదాం భాగ్యదాం
హస్తాభ్యా మభయప్రదాం మణిగణై ర్నానావిధై ర్భూషితాం
భక్తాభీష్టఫలప్రదాం హరిహరబ్రహ్మదిభి స్సేవితాం
పార్శ్వే పంకజశంఖపద్మనిధిభి ర్యుక్తాం సదాశక్తిభిః.

శ్లో॥ నవదుర్గాం మహాకాలీం బ్రహ్మవిష్ణుశివాత్మికాం
త్రికోలజ్ఞానసంపన్నాం నమామి భువనేశ్వరీమ్.

శ్యామ—ఇదివఱకే యాలస్యమయినది.

(అని శ్లోకము ముగియకముందే కత్తితో నటకీవేయును.)

(దమనిక లోపలినుండి “ప్రభూ, ప్రభూ” అని కేకలువేయును.)

శ్యామ—ఏమి టాధ్వని? (ఉలికిపడి) ఎవరది? ఇది యింకను జావలేదు. ఇంకను జీవ మున్నది. నా హృదయ మెంత కఠినమో దాల్చినను గరుణను బూర్తిగ విడనాడ లేకున్నది. కావున నిన్నెక్కువసేపు బాధపడనీయను.

(అని కుముద్వతిని మఱియొకపోటు పొడుచును.)

దమ—రాజేంద్రా, శ్యామలరాయా, పలుకరేమి? ఎవరింట్లో, పలుకరేమి!

శ్యామ—ఎవ రక్కడ ?

దమ—మహాప్రభూ, నేను దమనికను. మీతో నొకమాట చెప్పవలసి యున్నది.

శ్యామ—(స్వగతము) ఇప్పటి కీపాతకిని చచ్చినట్లున్నది ?
 ఆ వచ్చినది దమనిక. ఈమె వికృ
 మునిమరణవార్త నా కెఱింగింప వచ్చినది. బిగ్గరిగాఁ
 గేకలువేయుచున్నది. ఆ యల్లాసముచేత నైయుండ
 నోపు. ఇప్పుడు దమనికను లోనికి రానిత్తునా?
 లోనికివచ్చిన నా భార్యతో మాటాడును.
 అయ్యో, నా కెక్కడిభార్య! ఇంక నాకు భార్య
 యెక్కడ ? ఈ లోకమున నా కింక నాపు లెవ్వరు ? నే
 నేకాకి నై పోతిని. నా కన్నులు తిరుగుచున్నవి. జగ
 మెల్ల సంధకారపరివృత మై పోవుచున్నది—సూర్యచం
 ద్రుల కిరువుర కొక్కసారిగ గ్రహణము సంభవించిన
 ట్లున్నది!! ప్రళయకాల మాసన్నమైనదేమో!!! ...

దమ—ప్రభూ, దయయుంచి తలుపుతీయుఁడు. మీతో నొక్కమాట చెప్పవలెను.

శ్యామ—ఓహో ! నీ సంగతి మఱచిపోయితిని. దమనికా,
 నీనా? ఇటు రమ్మ. (స్వగతము) ఈ దుప్పటి పైనఁ గప్పె
 దను. (కుముద్వతిపై రంగుదుప్పటి కప్పును) (ప్రకాశ
 ముగ) దమనికా, నీ వెక్కడ నుంటివి ? త్వరగా రమ్మఁ

[తలుపు తెరిచును. దమనిక ప్రవేశించును.]

దమ—మహాప్రభూ, అచట నొక ఘోరహత్య జరిగినది.

శ్యామ—ఇప్పుడేనా ? ఎక్కడ?

దమ—ఇప్పుడే ప్రభువరా, ఇప్పుడే- రాజవీధిలోనే.

శ్యామ—ఇ దంతయు గ్రహచారదోషము. చంద్రుడు క్రిందికి దిగి యందఱకుఁ బిచ్చియెత్తించుచున్నాఁడు.

దమ—దేవా, విక్రముఁడు రఘుపతి యను నొకయువకుని హత్య చేసినాఁడు.

శ్యామ—ఏమీ, రఘుపతి చంపఁబడియెనా ? విక్రముఁడు చావలేదా !

దమ—లేదు. విక్రముఁడు చంపఁబడలేదు.

శ్యామ—ఏమీ, విక్రముఁడు చావలేదా? అటులైన న నీన్ ఘోరవార్త కోర్కెధవివశునిఁ జేయుచున్నది.

కుము—(మరణవేదనతో) హా నిష్కారణముగ వధింపఁ బడితినిగదా. తుద కిట్టి యమానుషహత్యకుఁ బాలైతినే.

దమ—ఎవరా యేడ్చునది?

శ్యామ—ఏదీ, 'యేమున్నది.

దమ—అయ్యో, అయ్యో! అది మాయమ్మ కంఠస్వరము గాదా? అమ్మా, ఇంకొకసారి పలుకుము. తల్లీ, కుము ద్వితీ! మరలఁ బలుకుము.

కుము—నేను నిష్కళంకనై దేహము వీడుచున్నాను.

దమ—అక్కటా! ఈ ఘోరకార్య మెవ రాచరించిరి?

కుము—ఎవ్వరును లేదు. నేనే తెచ్చుకొంటిని. ఇంక నే బోవు చున్నాను. దయామయుడగు నాభర్తకు నా విన్నపము తెలిగించుము. ఇంక నే నేగుచున్నాను. శ్రీరామ రామ రామ.....[అని హీనస్వరమునఁ బలికి మంచమునుండి క్రిందకు దొర్లి చచ్చిపోవును.]

శ్యామ—ఏమిది! ఈమె యెటుల వధింపఁబడియె?

దమ— ఏమీ, నీ వెఱుఁగవా ? అయ్యో! అయ్యో!

శ్యామ—తానే యని యామెయే చెప్పుకొనియెఁగదా. నేను గాదనుట స్పష్ట మయ్యె.

దమ— ఆమె యట్లే పలికినది. కాని నే నది నమ్మఁజాలను. సత్యముఁ జెప్పుము.

శ్యామ—ఆమె మరణావస్థలోఁ గూడ నసత్యమాడుచు నర కమునఁ గూలుచున్నది.నిక్క మారయ నామెను జంపినది నేను. **నే నే!**

దమ—నీవు బ్రహ్మరాక్షసుడవు - ఆమె దేవవనిత.

శ్యామ—ఆమె ద్రోహియై జారత్వమునకుఁ బాలుపడినది.

దమ—నీవా మహాసాధ్వి నన్యాయముగ దూషించుచు న్నావు. పరమమూర్ఖుడవు.

శ్యామ—హరిణమువలెనే చంచలయై యీ యేణాక్షీ నన్ను మోసగించినది.

దమ—ఆమెయా మోసగించుట ! నీనాలుక యగ్నిజిహ్వా
వలె నుచితజ్ఞత లేక చాంచల్యమునఁ బ్రేలుచున్నది. ఆమె
మహావిశ్వాసవతి.

శ్యామ—నేను న్యాయము పరిశీలింపకయే యీ పనిఁ జేసి
యున్నమహా పాపినే యగుదును—కాని యంతయు నీ
భర్త యెఱుంగును ?

దమ—నాభర్తయా ?

శ్యామ—ఔను, నీ భర్తయే.

దమ—ఆతఁ డేమెఱుంగును? ఆమె వ్యభిచరించుట యాతఁ
డెఱుంగునా?

శ్యామ—ఔను.

దమ—ఎవరితోడ?

శ్యామ—ఎవరితోనా ? విక్రమునితో. ఆమెయే సాధ్వీమణి
యైన నాకు స్వర్గసౌఖ్యము లఱచేతఁ బెట్టినను నామెను
విడిచియుండను

దమ—విక్రమునితోనా! వ్యభిచరించెనా!!నాభర్తచెప్పెనా!!!

శ్యామ—ఔను. సజ్జనపుంగవుఁ డిరావంతుఁడే నాకు మొ
దటఁ దెలిసినవాఁడు. పాప మాతఁడు దుష్కార్యములఁ
జూచి యోర్వఁజాలఁడు.

దమ—నా భర్తయా ?

శ్యామ—ఔను, నీ భర్తయే. మరల మరల నడిగెద వెందు లకు ? నామాటలు వినఁబడుటలేదా ?

దమ—అయ్యో, దేవీ, నా కన్నతల్లీ ! నీ నిష్కళంకప్రేమ ద్వారా న్యదూషితమై భంగపడి పోయినది. ఓయీ ! ఘూర్కుఁడా, ఏమంటివి ? ఆమె దుశ్శీలయని నాభర్త చెప్పినా ?

శ్యామ—ఔను, అతఁడే నీ భర్తయే - ముమ్మాటికి నీ భర్తయే. ఇప్పుడైన బోధపడినదా ? నీకు భర్తయు నాకు మిత్రుఁడును నగునిరావంతుడు - ఏమట్లు తెల్లఁబోయెదవు.

దమ—అతఁడే యట్లు సెప్పిన, ఆతనినాలుక వేయిచీలికలై పోవుఁగాక. ఎంతటి దారుణంపుటబద్ధము! అయ్యో; తల్లీ! ఇట్టి నీచునిఁ గట్టుకొనియు నుత్కృష్టపాతివ్రత్యము నెఱపి తుద కిట్లు దుర్మరణముపాలైతివా, తల్లీ.

శ్యామ—ఆ ! ఆ ! ఏమంటివి? నేను నీచుఁడ ననియా?

దమ—ఔను నా కేమియు భయములేదు. నీయిష్టము వచ్చి నట్లు చేసికొనవచ్చును. నీ వామె కెంత తగినవాఁడవో, ఈ దుష్కార్య మీశ్వరున కంతియే.

శ్యామ—ఇంకఁ జాలు. నోరు మూయుము.

దమ—నే నిపుడు సర్వవిధముల సంసిద్ధురాలనై యున్నాను. నీవు న న్నేమియుఁ జేయఁజాలవు. ఛీ, పాపీ! తలతిక్కచే నొడ లెఱుంగక యెట్టి ఘోరకార్య మాచరించితివిరా! నీ కత్తికి నే జడియను. నన్నిరువదిసార్లు చంపినను సరే.

యీ సంగతి వెల్లడిచేసి తీరెదను. అయ్యో, రండు. రండు. ప్రజలారా, రండు. ఈ ఘూర్కుడు మాయమ్మచు హత్య గావించినాడు. హత్య, హత్య, రండి. రండి.

(ప్రవేశము: మలిదేవుడు, లక్ష్మణుడు, ఇరావంతుడు.)

మలి—ఏమి, యీ కేకలు! రాజా, ఏమిది?

దమ—నాథా, వచ్చితివా! మంచిపని జేసితివే? ఈ ఘూర్కుడు చేతులార హత్య గావించి నీపై మోపుచున్నాడే! ఇదేమి యాగడము?

లక్ష్మ—ఇప్పుడేమి జరిగినది? హత్య యేమిటి?

దమ—నాథా, ఈ నీచునిమాట ముందు ప్రతిఘటించి నిజము పలుకుము. లేకున్న మనకు మర్యాద లేదు. ఈతని భార్య మంచిది గాదని నీవు చెప్పితివంట నిజమేనా? నేను నమ్మలేదు. నీ వట్లు చెప్పియుండవని నానమ్మకము. నిజము చెప్పుము.

ఇరా—నే ననుకొన్నదేమో యాతనితో చెప్పితిని. ఆతనికి రుజువుపఱచితిని. అట్లుపైని నాతోడే స్వయముగఁ జూచుకొని సంతృప్తిపడెను. అంతకంటె నే నేమియు నెఱుంగను.

దమ—అదేమో నాకుఁ దెలియదు. ఆమె దోహిని యని యాతనితో నెప్పుడైనఁ జెప్పితివా?

ఇరా—ఔను, చెప్పియుంటిని.

దమ—అట్లులైన నీ వబద్ధమాడితివి. ఘోరమైన యబద్ధమాడితివి. మహాపాతక మొడిగట్టుకొంటివి. ఆమె వ్యభిచరించెనా? విక్రమునితోనా? అంతేనా నీవు చెప్పినది?

ఇరా—ఔను. నీ వింక నోరు మూసికొనుము.

దమ—నేను మూసికొనను. నే నిప్పుడు మాటాడితీరవలయును.

మా—తల్లి కుముత్వతి, యిప్పుడు చిత్రవధ గావింపఁబడి
యింటఁబడియున్నది. నేను జూచి సహింపఁజాలను.

అందఱు—పాపము శమించుఁగాక!

దమ—నీ చెప్పుటలే యీహత్యకుఁ గారణ మట!

శ్యామ—అయ్యలారా, అబ్బురపడకుఁడు. ఆమాట నిజమే?

లక్ష్మ—ఇది కడు విచిత్రముగా నున్నది

మలి—ఎట్టి యక్షత్వము! ఎంతటి ఘోరము!

దమ—రాక్షసము, దుర్మార్గము, దౌర్జన్యము! అయ్యో,
అయ్యో, దుర్భరము, దుర్భరము. నే నీదుఃఖము భరింపఁ
జాలను.

ఇరా—ఏమిది? నీ కేమైనఁ బిచ్చియెత్తినదా యేమి? ఇంక
నోరు మూసికొని యింటికిఁ బొమ్ము.

దమ—అయ్యలారా, నేను చెప్పవలసినది చాలఁగలదు.
నా కష్టజయిండు. ఇప్పుడు నే నాతనియాజ్ఞకుఁ లోఁబడఁ
జాలను. ఇరావంతుడా, ఇంక నే నింటికిఁ బోనేరను.
ఇంక నా కెక్కడియిల్లు!

శ్యామ—హా, హా! మోసము, మోసము! [అని కూల
బడును]

దమ—ఛీ ఛీ! క్రిందఁబడి గుట్టువెట్టుము. కాలసర్పమా,
నిష్కృశంకయగు ననన్యసామాన్యసాధ్వీమణిని నీ వాత
వేసికొంటివి.

శ్యామ—(లేచుచు) ఛీ, కాదు. అది దుర్మార్గురాలు. మామా, లక్ష్మణసింహా, నిన్నింతవఱకు గుర్తింపజాల నైతిని; క్షమింపుము. మీ కుముద్వతి యిచ్చటఁ జచ్చి పడియున్నది. ఇప్పుడే నేను చంపితిని. ఇది మీ కిపుడు క్రూర మనిపించవచ్చును.

లక్ష్మ—హా, కుముద్వతీ! మమ్ము వీడిపోయితివా? నీ తండ్రి గతించిపోవుటయే మేలైనది. నీ వివాహమే యాతని మనోవ్యధకుఁ గారణమై తుద కాయజీవముల వారింది నది. ఆతఁడు జీవించియుండినను నిపుడు తప్పక యాత్మ హత్య గావించుకొనును.

శ్యామ—ఇది చాల ఘోరకార్యమే. కాని యామె పెక్కు సార్లు విక్రమునితో వ్యభిచరించినది. ఈ మాట యిరావంతుఁ డెఱుంగును. విక్రముఁడుగూడ నొప్పుకొనినాఁడు. పైగా నేను వివాహమవుడు ప్రేమచిహ్నముగ నామె కిచ్చిన చేతిరుమాలును, మంత్రపూతమై మిక్కిలి మాహాత్మ్యముఁ గలదానిని, జంకుగొంకులేక యాతని కిచ్చి వేసినది. నేను దాని నాతనికడఁ జూచితిని.

దమ—హా, పరమేశ్వరా! ఇదెక్కడి యపవాదము!

ఇరా—ఇంకనోరు మూసికొనుము. లేకున్న మర్యాదదక్కుదు.

దమ—నిజము బయటఁబడకమానదు. బయటఁ బడితీరును.

నే నూరకుండఁ గలనా? అక్కటా! నాచేతఁగాదు. నేను భరింపజాలను. నావఱ్ఱగరి నెవ్వరు నడ్డుపెట్టరాదు. దేవతలు రాక్షసులు గూడ నేకమై యడ్డువచ్చిననునరే, మిన్న

విరిగి పైబడినను సరే, నే నివుడు మాటాడితీరెదను.

ఇరా—ఛీ, ఛీ. ఇంకనైనను దెలివి దెచ్చుకొని యింటికిఁ బొమ్ము. నీ విటఁ దడయరాదు. పొమ్ము.

దమ—నేను పోను.

(ఇరావంతుఁడు కత్తిదూసి భార్యను నటకబోవును.)

లక్ష్మ—ఛీ, అబలలపై ననా నీ ఖడ్గప్రయోగము!

దమ—ఓరీ, ఘూర్కుఁడా, పరమమూర్ఖుఁడా, ఇటు వినుము.

నీ విప్పుడు చెప్పినచేతిరుమాలు నాకదృష్టమున లభించినది.

అదివఱకు దాని నెత్తుకొని రమ్మని న న్నెన్నియోసార్లు

నా భర్త వేడుకొనియుండుటచే దాని నాతని కిచ్చితిని.

ఇరా—ఛీ, రాకాసీ! నోరు మూసికొని లేచిపొమ్ము.

దమ—ఏమీ, ఆమె విక్రముని కిచ్చినదా? ఎంతటి కల్పన!

ఆమెయేడ! విక్రమున కిచ్చుటేడ!! ఎంత ఘోర

కల్పన!!! అది నాకు దొరకినది. నేను నాభర్త కిచ్చి

తిని. ఇది యధార్థము.

ఇరా—ఛీ, కులటా, నీ వబద్ధమాడుచున్నావు.

దమ—మహాపురుషులారా, దైవసాక్షిగ నే నబద్ధమాడుట

లేదు. ఓరీ హంతకా, లేకున్న నీ యట్టి యధమాధమున

కంతటి నుగుణరాశి దక్కునా? (ఇరావంతుఁడు దమనికను

గ తిత్తోనటకి పరుగెత్తును. దమనిక క్రిందబడును.)

శ్యామ—ఏమి యాయింద్రజాలము! స్వర్గమునుండి బ్రహ్మాండ

మైన పిడుగు నాతలపైఁ బడుఁగాక.

లక్ష్మ—చాప మీ యతివ క్రిందబడిపోయినది. వాఁడు

దీనినిజంపివేసినాఁడు.

దమ—అయ్యలారా, నన్ను మాయమ్మచెంతఁ బరుండఁబెట్టుఁడు
లక్ష్మ—వాఁడు పారిపోయినాఁడు. ఈమె గతించుచున్నది.

మలి—వాఁడు సుప్రసిద్ధమాయావి - (శ్యామలునిచేతి ఖడ్గమును లాగుకొనును.) తలుపుల బిగించి యీతనిఁ గాచి
యుండుఁడు. నే నతని దఱుముకొనిపోయి పట్టి తెచ్చెదను.
(జెడలిపోవును.)

శ్యామ—నా బాహుబలముగూడ నంతరించినది. అల్పుఁ
డొకఁడు నా చేతికృపాణముఁ గైకొనఁగలిగె. ఔను,
మానము పోయినవెనుక దర్ప మెందులకు? ప్రాణ మెందు
లకు? అన్నియు నంతరించిపోయెడివే.

దమ—అమ్మా! నీపాటలో నున్న దంతయు నీకే జరిగెనే
తల్లీ; అమ్మా, నామాట నీకు వినఁబడుచున్నదా? నీవు
“ఊ!” కొట్టుచున్నావా? నేను గూడ నిన్ను స్మరించుచు
జీవముల వీడి నీవరికిఁ జేరెదను ఓరీ, క్రూరుఁడా!
ఆమె పరమపవిత్రురాలు. నిన్ను హృదయపూర్వకముగఁ
బ్రేమించి మోసపోయినది. నేను సత్యము చెప్పుచు మృతి
నంది యామెను జేరఁబోవుచున్నాను. దైవము మాయాత్మ
లకు శాంతిఁగూర్చుఁగాక. [అని క్రిందఁబడి చచ్చిపోవును.]

శ్యామ—నా కీ గదిలో నిఁకొక పదనైన యాయుధముదొరకి
నది. మామా! లక్ష్మణసింహా, నే నింకఁ గడ తేలివలయును.

లక్ష్మ—నీ వాప్రయత్నము చేసిన ఘర్యాద దక్కదు.
జాగ్రత్త. వీడి ఆయుధము.

శ్యామ—ఇదిగో, ఇది మిగుల దుర్లభమైనది. ఈ హస్తమున
నిదే ఖడ్గమును ధరించి మున్నొకమారు, ఈ దుర్గాధిపతి

కంటఁ బదిరెట్లెక్కువబలముఁగలవారిఁ, బదుగుర నొక్క పరి నెదిరించితి. అక్కటా! అట్టి నావర్పమెల్ల నేడు నిర్ధర కమైనదిగదా! విధి నతిక్రమింప నేరితరమగును? మామా, నాచేత ఖడ్గ మున్నదనిభయపడకుము. ఇది నాజీవయాత్ర కంటిమదశ. నీవు విభ్రాతుఁడవై వెనుకకు మరలుదువా? అక్కరలేదు. నన్ను ముట్టుకొనినఁ గిందఁబడిపోవుదును.

భీ శ్యామలా, యింతలో నెంత వీటిడి వైపోతివి. ఈ ఘోరచర్యకు ని నేమనవచ్చును? హా తరుణీ, కుముద్వతీ! లోకాంతరముననై న నిన్నుఁ జూడఁగలనా? అపుడు నీదరిఁ జేరఁబోవ నన్ను యమభటు లడ్డుపచ్చి నరకమునఁ గూలఁ దోయియుదురు. అక్కటా నీ పాతివ్రత్యమువలెనే నీవును నిశ్చలతఁ దాల్చితివి. ఓరీ ఇరావంతా, మానవాధమా! నాచే నెంతపనిఁ జేయింతివిరా? పంచభూతములారా, మీ రెల్ల రేకమై నన్నుఁ జావమోదూఁడు. వాయుదేవా, న న్నెటకేనిఁ గొంపోయి కొండతాలపై విసరికొట్టుము. రాజభటులారా, నన్ను గళకళ కాగు నూనెలో ముంచి తేల్చుఁడు. హా కుముదా, నన్ను వీడిపోయితివిగదా.

(అని మార్చిల్లును.)

(ప్రవేశము: సవారిలో విక్రమఁడు, బంధితుఁడగు నిరావంతునితో మలిదేవుఁడు)

లక్ష్మ—వడీ, ఆకాలనర్పము! ఆతుచ్చుఁడు - ఇరావంతుఁడు.

వాని నిటకుఁ దెండు.

శ్యామ—నే నాతనియానల శిరసావహించియే యింతటి

చేటుఁ దెచ్చుకొంటిని. అదియెల్ల నిఘ్నమ స్వప్న వార్త. ఓరీ,

విశాచమా, ఇదే చచ్చితివి. (అని యొక పోటు పొడుచును.)

లక్ష్మ—ఆ ఖడ్గము నాతని చేతినుండి లాగుకొనుడు.

ఇరా—నాకు గాయము తగిలినదేగాని, నేను చావలేదు.

శ్యామ—చావకున్న నాకుఁ జింతలేదు. ఇంత తేలికగా నీవు చావఁగూడదు.

లక్ష్మ—ఓయీ, శ్యామలరాయా, ఈ నీచునిచాలఁబడి యెంతమంచివాఁడవై టైపోతివి? నిన్నిప్పుడేమనవలయును?

శ్యామ—ఏమి ? కారవాఁడగు హంతకుఁ డనుము. ఏల యన నే నంతయు నాయాత్మగౌరవసంరక్షణము కొఱకే చేసితిని గాని దురుద్దేశ మేదియు నాకు లేదు.

మలి—ఈ నీచుఁడు తనదుర్మార్గమును కొంతవఱ కొప్పు కొన్నాఁడు. విక్రమునివధనుగూర్చి మీ రిరువురుఁ గలిసి యాలోచించిరట. నిజమేనా?

శ్యామ—ఔను, నిజమే.

విక్ర—ప్రభువరా; నే నెన్నఁడును మీయెడ నే యపరాధముఁ జేసియెఱుంగనే.

శ్యామ—విక్రమా, నే నిదే తుమాపణ వేడుకొనియెద. నాశరీరమును నాత్మనుగూడ హరించి యారీతి నురులఁ ద్రోసిన యారక్కసి నడుగుమామాట.

ఇరా—న న్నేమియు నడుగవలదు. మీకుఁ దెలిసిన దేమో తెలిసినది. ఇంక నొక్కమాట యైనఁ బలుకను.

లక్ష్మ—దైవప్రార్థనఁగూడ చేయవా?

మలి—చావగొట్టి మాటాడించెదను.

శ్యామ—అది చాల మంచిపని.

మలి—మీ కింతకును యథార్థము తెలిసినట్లు లేదు. చచ్చి పోయిన రఘుపతి జేబులో నీ జాబు దొరకినది. దీనిలో విక్రమనివధ రఘుపతిచేత నిర్వర్తింపఁబడవలె నని యున్నది. ఇది మఱియొక జాబు-దీనిని బట్టి, ఆరఘుపతి, యీ యిరావంతునే చంప నుద్దేశింపగా వీఁడు వచ్చి వాని మనస్సు మార్చివేసి వానిని విక్రమవధకుఁ బురిగొల్పినట్లు స్పష్టమగుచున్నది.

శ్యామ—ఓరీ యెంత దుష్టుఁడవురా? కాని, విక్రమా, నా భార్యచేతిరుమాలు నీ కెట్లు లభించె?

విక్ర—అది నా గదియందుఁ బడియుండెను. ఏదో పనిమీఁద దాని నచటఁ బడవేసితి నని వీఁడు పొప్పుకొన్నాఁడు.

శ్యామ—ఔరా, ఔరా!

విక్ర—అదిగాక మొదట నిరావంతుడే నేను కావలియుండిన తొలితేయి నాతోఁ బోరాడఁ దన్నుఁ బ్రేరేపించెననియు, మరల నాతోడే నన్ను వధింప నాజ్ఞాపించినట్లును, దుదకు వీఁడే తన్ను నఱికినట్లును రఘుపతి చెప్పి చచ్చిపోయెను.

లక్ష్మ—శ్యామలా, నీ పదవినుండి తొలఁగింపఁబడితివి. ఇంక మీఁదట విక్రముఁ డీ ద్వీపమున కధిపతి. నీవు వెంటనే యీ కోట వీడి నాతో రావలయు. నీ నేరము నాంధ్రపురి మంత్రివర్గమువారే విచారింతురు. అంతదనుక నీవు నా యొద్ద బందీగ నుండవలయును. ఈ దుర్మార్గునికిఁ గగిన శిక్ష విక్రముడే విధించును.

శ్యామ—అయ్యా, కొంచె మాగుము. న న్నొక్కమాటఁ జెప్పకొననిమ్ము. నేను మీ రాజ్యమున కించుకనేవఁ జేసి యుంటిని. మీ రీ ఘోరహత్యనుగఱచించి ప్రసంగించి నపుడు నన్నఁగూర్చి యున్నదున్నట్లు పలుకుఁడు. అర్థోక్తి వలదు. అతిశయోక్తియు వలదు. నా ప్రేమ గాఢమైనది. కాని నేను తాకకజ్ఞానశూన్యుఁడ నైతిని. దురుద్దేశము లేనివాఁడనయ్య దుష్టులప్రోత్సాహము వలనఁ జెడితిని. వజ్రమును గాంచి గాజుపెంకని పారవేసి కొన్న యడవిగొంటు నైతిని. దుఃఖమన్న నెఱుంగనివాఁడ నయ్య దుర్భరశోకమును జేతులారఁ దెచ్చిపెట్టుకొన్న దౌర్భాగ్యుఁడ నైతిని. మున్నొక యాటవికుఁ డొక రాజ పుత్రుని నిష్కారణముగఁ బట్టి బంధింపుచుండ నేను జూచి హఠాత్తుగ నచటికి దుమికి వానిమెడ పట్టుకొని యిట్లు లొక్కదెబ్బతోఁ గడ తేర్చితిని.

(అని కంఠము నుటుముకొని క్రిందఁ బడిపోవును.)

లక్ష్మ—అబ్బబ్బ! ఇదెంత దుర్దినము.

శ్యామ—ఓకుముదా, నిన్నుఁ జంపుటకు ముందు నే నిట్లు ముద్దుగొంటిని. ఇంక నాకు గత్యంతరము లేదు. ని న్నొక సారి ముద్దుగొని పిదప మరణించి నిన్నుఁగలియవచ్చెదను.

(అని కుముద్వతి సమీపమునకు దొర్లి చచ్చిపోవును.)

విక్ర—ఇట్లు జరుగు నని నే ననుకొంటిని. ఏలయన నాతనిహృద యము మిగుల గంభీరమైనది. కాని చేత నాయుధము లేదు గదా యని యనుకొంటిని.

లక్ష్మ—(ఇరావంతునితో) ఓరీ, దేశదోహీ, ఈ ఘోరకృత్యముల నెల్ల నొకటివెంట నొకటిగఁ గండ్లారఁ జూచితివి. వీని కెల్ల మూలకారణము నీవేగదా! చూచినకొలఁది నేత్రములకు భ్రమగలుగుచున్నది. తెరదించివేయుఁడు.

(రంగస్థలమున జెనుకభాగమువఱకుఁ దెరపడును.)

విక్రమా, ఇంక నీవే యీ ద్వీపమున కధిపతివి. కుచిత మగుదండన వెంటనే విధింపుము. నే నిదేహోయి యీ దుర్వాస్తా నాంధ్రపురమున నెఱింగించెద. పోయి వచ్చెదను. [నిష్క్రమించును.]

భ ర త వా క్య ము.

ధరణి సస్యసమృద్ధయై తనరునట్లు
ప్రజలు న్యాయంబు ముఖమును బడయునట్లు
ప్రభులు సత్పరిపాలనాపరులుగాగ
వరము లిడుఁగాత లోకై కపాలకుండ్లు.

మ ం గ ల ము

గ ద్య .

ఇది శ్రీ జగద్విఖ్యాతాంగ నాటక రచనాకళాదత్తు
శ్రీ షేక్సుపీయరు కవీంద్ర ప్రణీత
శ్రీ “బద్ధేలో” నామ నాటకో తంసంబునకు
శ్రీ కరపాలెపు నరసింహరాయ తనూజాత
శ్రీ లక్ష్మీ నరసింహరాయకృత
శ్రీ ముగ్ధ ప్రాణమునామాంకి తాంధ్రానువాదంబు
శ్రీ పర్యంబును సంపూర్ణము.

ఈగ్రంథములు దొరకుచోట్లు

- 1 శ్రీమఖాశ్రియము, పూర్ణానందంపేట,
బె జ వా డ .
- 2 స్వదేశీభాండారము, గుంట్లూరు .